

AGENDA

ULIKHETSPANDEMIEN

Økonomisk og sosial ulikhet i verden under korona

04/2021

Norsk Folkehjelp

“Unfortunately, as bad as inequality had been before the pandemic, and as forcefully as the pandemic has exposed the inequalities in our society, the post-pandemic world could experience even greater inequalities unless governments do something”¹

¹ Joseph Stiglitz, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2020/09/COVID19-and-global-inequality-joseph-stiglitz.htm>

Forord

Det er mer enn ett år siden Norge og verden ble satt på hodet av koronakrisen. Land etter land stengte kollektivt ned. Smitten bredte seg, og konsekvensene begynte å skride frem.

I rapportene som tikket inn fra Norsk Folkehjelps mange sivilsamfunnspartnere i over 20 land våren 2020 tydet alt på at krisen rammet hardt, men at den rammet skjevt. Som kriser flest rammet den hardest de som hadde minst fra før, i en verden som allerede var preget av store forskjeller.

Både Tankesmien Agenda og Norsk Folkehjelp så behovet for å sette ulikheten under lupen: Hvem ble rammet, hvordan og hva burde gjøres? Norsk Folkehjelp har over flere år produsert rapporter om ulikhet under navnet Inequality Watch. For Tankesmien Agenda har internasjonal ulikhet vært sentralt i både det nasjonale og internasjonale arbeidet. Det ble derfor naturlig å samarbeide om et notat. Med Tankesmien Agendas analysekapasitet og Norsk Folkehjelps utstrakte partnernettnettverk var det en god mulighet til å få koblet globale trender med nasjonale erfaringer.

Dette er et samarbeid som vi har hatt et ønske om å få til over lengre tid, og vi er stolte over å kunne presentere dette notatet. Som fagbevegelsens humanitære solidaritetsorganisasjon og en tenketank plassert i sentrum-venstre er det naturlig å samarbeide om politiske løsninger for en utviklingspolitikk som i større grad bidrar til omfordeling av ressurser og utjevning av ulikheter.

I større og større grad anerkjennes det at sosiale sikkerhetsnett er viktige også i utviklingsland, og at de rike i større grad må skattlegges og bidra inn i fellesskapet. Samtidig ser vi at de som tar kampen mot urettferdighet i sine hjemland, lever stadig farligere og møter nye hindringer fra de som sitter med makta. Folkelig mobilisering slås hardt ned. Pandemien har skapt et rom til å ta diskusjonen om hva som må til for å skape et samfunn som har mindre forskjeller, både mellom land og innad i land.

De siste åtte årene har ulikhet og utjevning vært et fraværende begrep i norsk utviklingspolitikk. Vi står i et valgår. Det er krisetid. Vårt mål er at notatet skal inspirere politikere til å vri norsk bistand i retning der den er omfordelende og minker forskjellene som eksisterte før pandemien. Det er avgjørende at en ny regjering tar grundige grep for å reversere de negative effektene av pandemien.

God lesning!

Henriette K. Westhrin
Generalsekretær Norsk Folkehjelp

Norsk Folkehjelp

Trygve Svensson
Leder, Tankesmien Agenda

Sammendrag

De økonomiske og sosiale forskjellene har vært økende de siste årene. Nå har koronapandemien satt et forstørrelsesglass på dem og gjort de mer synlige enn noensinne. Mens rike land nærmer seg en gradvis gjenåpning, står fattige land i økonomisk knestående, med høye gjeldsbyrder, lave skatteinntekter og helsesystem nær kollaps. Samtidig må disse landene etter all sannsynlighet vente 2-3 år på vaksinen, hvis ikke lenger.

Samtidig som flere har blitt fattige, har børsene i verden gått så det suser. Mange av de som allerede var ekstremt rike har blitt enda rikere det siste året. Hele 86 prosent av de aller rikeste i verden er rikere i dag enn de var før pandemien. I utviklingsland finnes også rike eliter som har skodd seg på krisen, mange av dem med tette bånd til myndighetene.

Menneskerettighetene har også blitt satt ytterligere under press det siste året. I en rekke land har nasjonale myndigheter innført strenge lover og tiltak som har innskrenket menneskers grunnleggende friheter, som retten til å forsamle seg og ytre seg fritt. Samtidig har sivilsamfunn verden over respondert umiddelbart på krisen med å kritisere myndigheters manglende eller gjennomgripende tiltak, foreslått alternative løsninger og kjempet for grupper som særlig rammes av pandemien, ofte med fare for egne liv og sikkerhet.

Norge har det siste året vært sentral i å støtte Covax som skal sikre internasjonal fordeling av vaksiner. Problemet er bare at dette arbeidet går for tregt og er underfinansiert. Regjeringen har gjort lite i utviklingspolitikken for å demme opp for pandemiens ulikhetsskapende effekter.

Rapporten kommer med **fire** klare anbefalinger til hvordan Norge bør innrette utviklingspolitikken for å bekjempe den økende ulikheten. Disse utdypes i siste kapittel.

1. Støtte offentlig og universelle velferdsordninger for alle

Pandemien har virkelig vist oss hvor viktig det er at folk har tilgang til et velfungerende og gratis helsesystem. Dessverre mangler altfor mange mennesker dette i dag. Norge bør derfor innrette mer av vår støtte til helse og utdanning mot å bistå landene i å bygge offentlig tilgjengelig systemer av god kvalitet. Vi må også satse mer på bistand til universelle kontantoverføringsprogrammer som arbeidsledighets- eller barnetrygd som har en spesielt positiv virkning på fattigdom.

2. Øke støtten til sivilsamfunn og fagbevegelse

Norge må øke bevilgningene til egenorganiserte organisasjoner, som menneskerettighetsorganisasjoner og fagbevegelse som utfordrer maktkonsentrasjon. Spesielt viktig er lokale sivilsamfunnsaktører som jobber for demokratiske rettigheter, åpenhet om offentlige budsjetter, og som kjemper mot korrupsjon og ulovlig kapitalflukt. Vi vet at fagbevegelsen er effektive i kampen mot slaveliknende arbeidsforhold og et anstendig arbeidsliv. Norge må kraftig øke støtten til styrking av arbeiderrettigheter og sosial dialog.

3. Rettferdig finansiering

For at utviklingsland skal komme seg så fort som mulig på fote igjen etter pandemien må egne inntekter økes og fordeles. Her er spesielt skatt- og gjeldspolitikkk viktig. Norge bør øke innsatsen både i bistandsprogrammet *Skatt for utvikling* og i kampen mot kapitalflukt og skatteparadis. I tillegg må gjeld slettes og Norge må ta initiativ til å få på plass et permanent system for å løse statlige gjeldskriser på en ryddig og regelbunden måte. Fattige lands gjeldsbyrder har skutt i været under pandemien og ført til gjeldskriser på toppen av pandemi og økonomisk krise.

4. Styrket internasjonalt samarbeid om vaksiner

Pandemien vi står midt oppi er en mulighet for å gjøre nødvendige endringer innen global helse og vaksineutvikling, og den bør brukes. Norge bør prioritere disse tre tingene: For det første må vi kreve mer åpenhet fra legemiddelselskapene, og kreve rettferdig prissetting og overføring av teknologi til land i sør. For det andre må den internasjonale organiseringen av vaksiner gjøres på en bedre og mer koordinert måte enn i dag. For det tredje bør Norge gjøre som SV og Senterpartiet har foreslått på Stortinget: innta en brobyggerrolle i WTO for å endre det internasjonale patentregelverket for vaksiner.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	4
1 Innledning.....	7
2 Det dødelige viruset.....	9
2.1 Forskjeller mellom land	9
2.2 ...og forskjeller mellom mennesker	12
3 Noen vinner, mens de fleste taper.....	15
3.1 Usikre data, men tydelige trender.....	16
3.2 Pandemiens vinnere	18
3.3 Forverring for fattige	21
4 Makt og motmakt	31
4.1 Velferdsordninger for de få	31
4.2 Fagorganisering og økt velferd	36
4.3 Demokrati og menneskerettigheter	38
5 Mindre å fordele	42
5.1 Gjeldstung motbakke.....	42
5.2 Kapitalflukt og fallende skatter	44
5.3 Bistanden er truet.....	46
6 Vakilende vaksinesamarbeid	48
7 Norges bidrag i kampen mot pandemien	53
8 Konklusjon og anbefalinger	56
1. Offentlige og universelle velferdstjenester for alle	56
2. Økt støtte til sivilsamfunn og fagbevegelse	57
3. Rettferdig finansiering.....	58
4. Styrket internasjonalt samarbeid om vaksiner	60
5. Siterte verk	62

1 Innledning

Koronapandemien var uventet, men ikke utenkelig. I flere år har Verdens Helseorganisasjon og mange andre advart mot at nye virus kan oppstå og spres ukontrollert på tvers av landegrenser. Likevel var verden, både rike og fattige land, dårlig forberedt på det som kom.

Krisen har truffet hardt, og rammet mange, også her i Norge. Likevel er konsekvensene mindre her og i en del andre høyinntektsland, på grunn av stabil økonomi, et velfungerende helse- og velferdssystem og høy grad av tillit i samfunnet. Land med magre budsjetter, svake velferdssystemer og store interne forskjeller mellom fattig og rik har hatt store vansker med å håndtere pandemien. Et stort antall av verdens befolkning har kun tilgang til dårlig utbygde helsesystemer, eller privatiserte helsesystemer med krav om brukerbetaling. Mange av disse landene har hatt store vansker med å håndtere pandemien og gi tilstrekkelig helsehjelp til sin befolkning. Mens krisepakker og permitteringsordninger har kommet på løpende bånd her hjemme, har fattige mennesker verden over blitt enda fattigere på grunn av restriksjoner og nedstenging. Krisepakkene har vært få og små.

Krisen har enda tydeligere synliggjort og forsterket noe vi har visst lenge, men likevel gjort forbausende lite med: Vi lever i en verden preget av ekstreme forskjeller. Siden 1980 har 50 prosent av den totale globale veksten tilfalt kun 1 prosent av de aller rikeste (Alvaredo, Chancel, Piketty, Saez, & Zucman, 2018). Det betyr at nesten alle de som lever i fattigdom, bor i land som har opplevd økonomisk vekst, hvilket betyr at noen få mennesker har blitt ekstremt rike, mens andre fortsatt lever i bunnløs fattigdom. Forskjellene er store mellom land, men er i enda større grad økende innad i land, mellom individer og grupper. Det fryktes nå at disse ulikhetene vil øke som følge av pandemien.

Verdensbanken anslår at antallet mennesker som lever i ekstrem fattigdom, målt ved den internasjonale fattigdomsgrensen på 1,90 dollar om dagen, vil kunne øke med mellom 85 og 115 millioner flere mennesker i 2021 (Verdensbanken, 2020). Andre mener det kan bli så mange som 400 millioner flere ekstremt fattige, som følge av pandemien (Sumner, Ortiz-Juarez, & Hoy, 2020). Det er første gang på over 20 år at verden får en økning i antall ekstremt fattige.

Samtidig har noen av de rikeste blitt eksepsjonelt rike under krisen. Nylig ga *Forbes* ut sin årlige liste over verdens dollarmilliardærer. Listen har rekordmange navn og deres samlede formue har aldri vært så stor som nå. Til sammen er verdens 2755 rikeste verdt over 13 000 milliarder dollar. Dette er 5 000 milliarder mer enn for ett år siden. Før pandemien var verdens rikeste mann, Amazoneier Jeff Bezos god for 64 milliarder dollar. På ett år har hans formue økt til 177 milliarder dollar (Forbes, 2021).

Det vil ta flere år før vi får det hele og fulle bildet av hvordan koronapandemien har rammet verden, men det er ingen tvil om at den har rammet skjevt. Noen grupper i samfunnet rammes hardere enn andre, både av pandemiens direkte og indirekte konsekvenser.

Menneskerettighetene har også blitt satt ytterligere under press det siste året. I en rekke land har nasjonale myndigheter innført strenge lover og tiltak som har innskrenket menneskers grunnleggende friheter, som retten til å forsamle seg og ytre seg fritt. Det har

også vært en forverring av demokratiet mange steder i 2020 og 2021. Spesielt ser vi dette ved at sivilsamfunnsorganisasjoner, journalister og mennesker som kjemper for utsatte gruppers rettigheter har fått sine rettigheter truet, innskrenket og i ytterste konsekvens fratatt (CIVICUS, 2020). Samtidig har sivilsamfunn verden over respondert umiddelbart på krisen med å kritisere myndigheters manglende eller gjennomgripende tiltak. De har foreslått alternative løsninger og kjempet for grupper som særlig rammes av pandemien, ofte med fare for egne liv og sikkerhet.

Pandemien kom i en tid da internasjonalt samarbeid var på et bunnivå. At den enkelte nasjonalstat setter egne interesser først er selvsagt ikke nytt, men det ble spesielt tydelig da rike land høsten 2020 sikret seg vaksiner til egen befolkning først. Dette ble gjort gjennom egne avtaler med legemiddelselskapene, i noen tilfeller doser nok til å vaksinere sin egen befolkning både to og tre ganger. At det internasjonale samfunnet ikke klarer å fordele vaksiner på en rettferdig måte, er et grotesk bilde på den økonomiske ulikheten *mellom* land.

Med andre ord: covid-19 har avdekket dyptgripende økonomiske, sosiale og politiske strukturer som i aller høyeste grad var til stede også før krisen. Samtidig har pandemien ført med seg en rekke nye og alvorlige problemer. Mens en rekke vaksiner ble utviklet på rekordtid, kan det ta flere tiår å reversere de sosiale og økonomiske konsekvensene forårsaket av viruset.

I dette notatet beskrives koronakrisens effekter på de fattigste landenes utvikling, og spesielt hvordan pandemien har forverret en allerede eksisterende ulikhetskris. Vi har i løpet av arbeidet intervjuet noen av Norsk Folkehjelps partnerorganisasjoner i Ecuador, Honduras, Kambodsja, Sør-Afrika og Zimbabwe. I tillegg har vi fått innspill fra flere utviklings- og ulikhetsekspert. Vi har også gjennomgått et større antall rapporter fra internasjonale organisasjoner som FN, ILO, OECD, Civicus, Human Rights Watch og Amnesty International, samt et bredt utvalg av forskningslitteratur.

I tillegg til å diskutere pandemiens effekter på økonomisk og sosial ulikhet, viser vi også hvordan nedstenging og inngripende tiltak har gått utover demokrati og menneskerettigheter. Det er liten tvil om at ulikhet i makt og rikdom er nært knyttet til pandemiens konsekvenser. Samtidig er det gjennom demokratiske institusjoner, sivilsamfunnsorganisasjoner, sosiale bevegelser og internasjonalt demokratisk samarbeid, at verdenssamfunnet, og det enkelte land, vil finne veien ut av krisen. Gitt rapportens begrensninger skriver vi ikke om den globale klimakrisa, selv om denne vil ha stor påvirkning på flere av trendene og løsningsforslagene vi drøfter. Det bør også være mye lærdom å hente fra koronakrisen i hvordan vi skal løse de enorme klimautfordringene.

Den økende ulikheten fordrer at løsningen for å komme ut av krisen krever store løft, både i det enkelte land, internasjonalt, og i norsk utviklingspolitikk. Rapporten kommer med fire anbefalinger til hvordan Norge kan bidra.

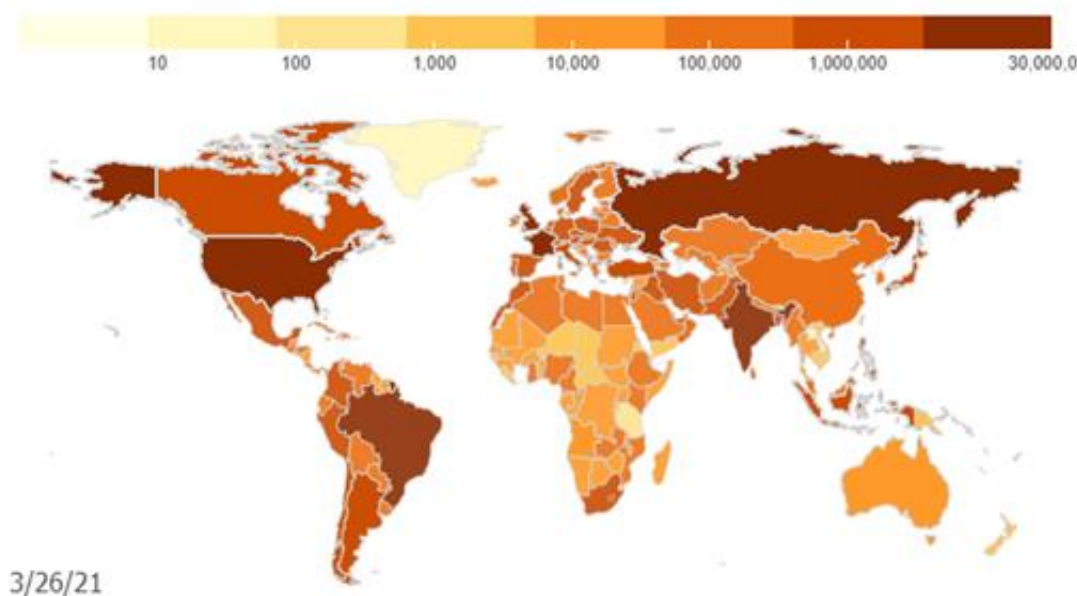
2 Det dødelige viruset

Over ett år har gått siden viruset kjent som SARS-CoV-2 spredte seg fra Wuhan i Kina og videre til hele verden. Når denne rapporten lanseres i april 2021, er tallet på døde i verden nærmere 2,9 millioner. Over 134 millioner mennesker er registrert smittet (WHO, 2021). Ikke siden 2. verdenskrig har verden opplevd en like omfattende, global helsekrise som den vi står i nå.

2.1 Forskjeller mellom land

Det er som kjent det amerikanske og europeiske kontinentet som har de høyeste smitte- og dødstallene så langt, hvor USA over tid har hatt det absolutt høyeste antallet dødsfall. Det betyr ikke at lav- og mellominntektsland ikke er rammet. Latin-Amerika har hatt vedvarende høye smitte- og dødstall under hele pandemien. I Brasil har det vært spesielt ille. I slutten av mars 2021 hadde mer enn 300 000 mennesker dødd av viruset (WHO, 2021) og helsesystemet var i ferd med å kollapse. Mye tyder på at Brasil blir stående som det grelleste eksemplet på hva dårlig lederskap betyr under en helsekrise.

Russland har også relativt høye smitte- og dødstall, med over 4,5 millioner bekreftet smittede og over 100 000 døde. På det asiatiske kontinentet har det vært høye smittetall i flere land, spesielt i de folkerike landene India og Indonesia, selv om det her har ligget på et betydelig lavere antall per 100 000 innbygger enn i Europa, USA og Latin-Amerika. Smitte- og dødstallene har også flatet ut og gått ned i deler av Asia de siste månedene. I Kina, hvor pandemien startet, er det rapportert inn 103 000 smittede under hele pandemien, og kun 4800 døde i mars 2021 (WHO, 2021). Det er grunn til å tro at underrapportering er et utbredt problem både her og i andre autoritære stater.

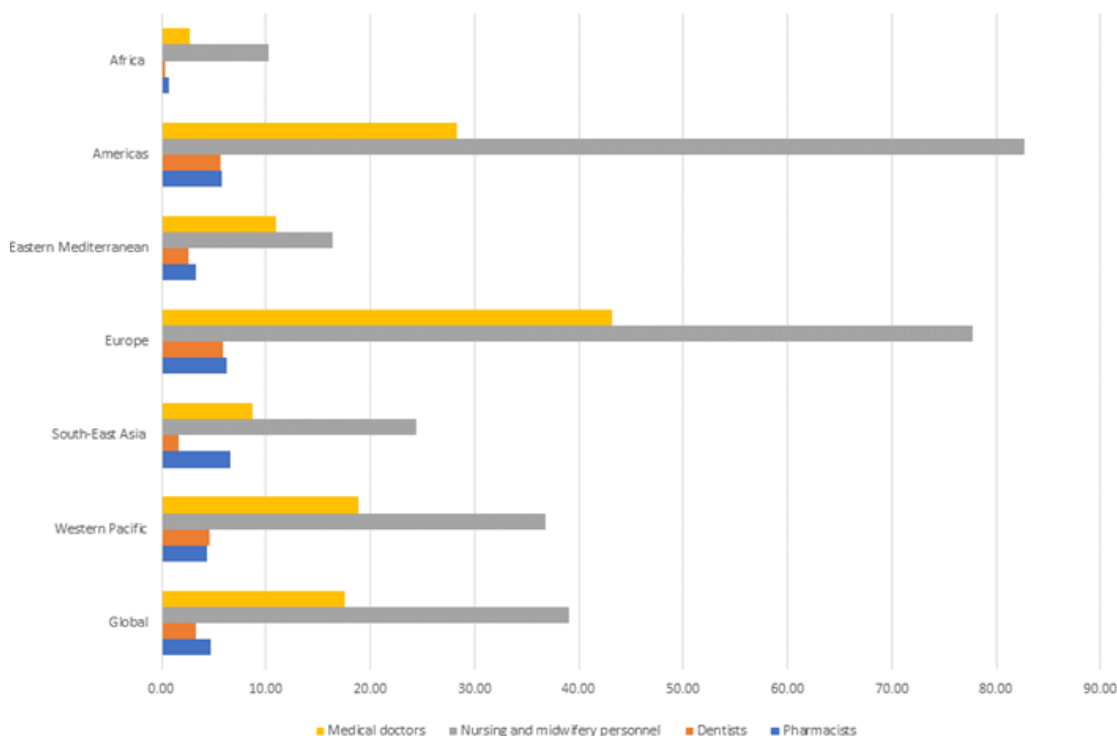

Figur 1: Det totale antall rapporterte smittede under hele pandemien, per 26. mars 2021 (Johns Hopkins University, 2021)

Sammenlignet med andre kontinent har Afrika som region tilsynelatende sluppet unna de store smitte- og dødstallene. Foreløpig er det vanskelig å vite sikkert hvorfor det er slik, men forskningen peker på noen mulige årsaker. For eksempel tror man at afrikaneres utbredte erfaring med smittsomme sykdommer har ført til en viss form for resistens. Kontinentets lave medianalder, det varme klimaet og begrenset reisevirksomhet er andre teorier (Winning, 2020).

Men det fryktes at underrapportering er et utbredt problem, og at det derfor finnes betydelige mørketall. Ifølge FN er det kun noen få land på det afrikanske kontinentet som fører pålitelig statistikk over dødelighet. Folkerike land som Nigeria og Etiopia har for eksempel ingen slik oversikt (UN Statistics Division, 2017). Fra de landene som fører statistikk kommer det også rapporter om overdødelighet det siste året, det vil si at det har dødd flere enn forventet i et normalår. Dette har for eksempel vært tilfelle i Sør-Afrika (SaMRC, 2021). Underrapportering kan øke risikoen for at sykdommen spres ukontrollert videre, som igjen kan føre til nye mutasjoner og påvirke effekten av vaksinen.

Det har også vært en negativ utvikling i Afrika de siste månedene. Dødsraten gikk i januar *forbi* det globale gjennomsnittet for første gang under pandemien. Sør-Afrika ble spesielt hardt rammet rundt årsskiftet, med en mutert variant av viruset. I april 2021 opplever Kenya en tredje bølge og pandemien viser en oppadgående trend i 14 andre afrikanske land, inkludert Etiopia, Eritrea, Mali, Rwanda og Tunisia (WHO, 2021). Selv om kontinentet har mye erfaring i å håndtere smittsomme sykdommer, er helsesystemene svake, og det er for få kvalifisert helsepersonell til å teste, isolere eller behandle smittede. Resultatet er at mennesker som kunne overlevd dersom de hadde bodd i et land med tilfredsstillende behandlingstilbud, likevel dør.

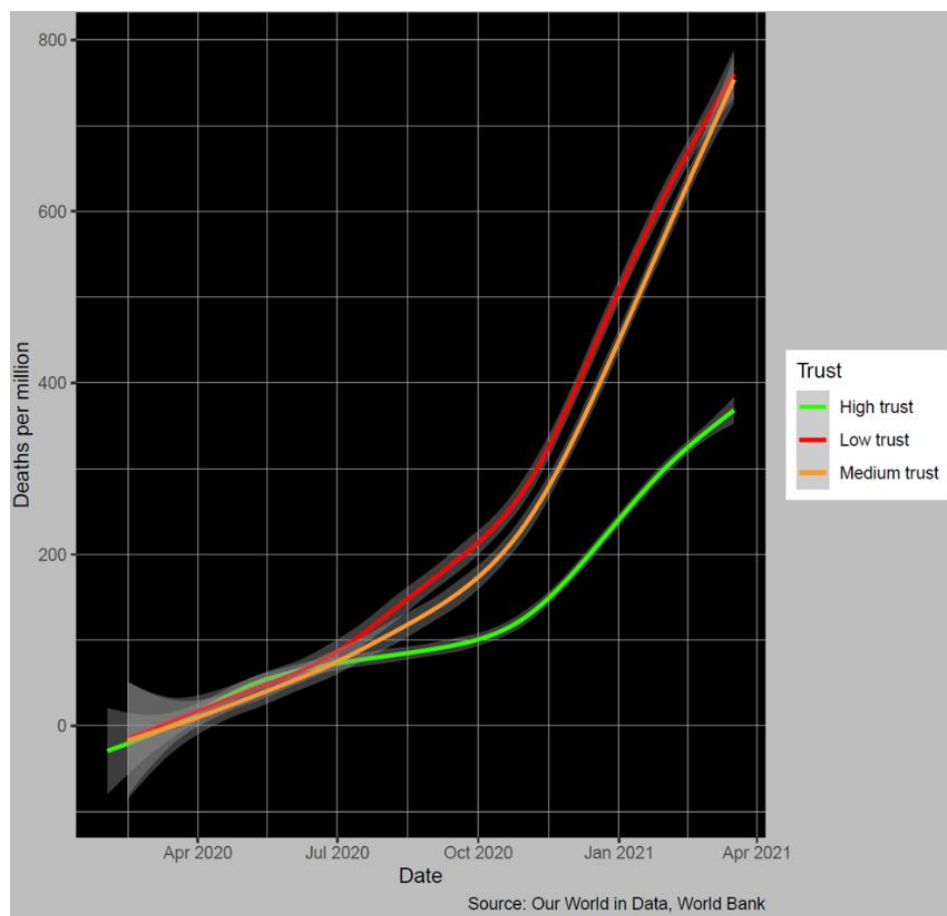

Figur 2: Antall helsepersonell per 10,000 innbyggere 2013-2019 (WHO, 2021).

Sprer viruset seg ukontrollert videre på det afrikanske kontinentet, vil konsekvensene kunne bli katastrofale. Tilgang på elementært smittevernutstyr som såpe og ansiktsmasker er også mangelfull. Da pandemien først brøt ut i mars 2020 hadde kontinentet færre enn to tusen respiratorer. Den sentralafrikanske republikk hadde eksempelvis tre respiratorer til sin befolkning på fem millioner innbyggere (Maclean & Marks, 2020).

I en lederartikkel i november 2020 kalte det anerkjente tidsskriftet *The Lancet* pandemiutbruddet i Latin-Amerika for «en humanitær krise». De peker spesielt på politisk ustabilitet, korrupsjon, sosial uro og svake helsesystemer som årsak, men viktigst: lengevarende og dyptgripende ulikhet – i inntekt, helse og utdanning (The Lancet, 2020). Selv om det er vanskelig å peke på en direkte årsakssammenheng, er det påfallende at landene som før koronakrisen toppet statistikken over økonomisk og sosial ulikhet, slik som USA, Russland, Brasil, Mexico, India og Sør-Afrika, også er land med svært høye smitte- og dødstall. En studie fra OECD-land, bekrefter også at landene med høy grad av ulikhet har hatt høyere smitte- og dødstall, enn land med lav ulikhet (Wildman, 2021).

Typisk skårer disse landene også lavt på befolkningens tillit til egne myndigheter. Land hvor befolkningen har lav eller medium tillit til myndighetene har nesten dobbelt så mange rapporterte døde, enn land hvor befolkningen har høy tillit til myndighetene. Land med mindre forskjeller og høy tillit, slik som de skandinaviske landene, har langt færre smittede og døde.

Figur 3: I gjennomsnitt er dødsraten nær 2 ganger høyere i de 40 landene med lav, og 40 landene med medium tillit til myndighetene, sammenliknet med de 40 landene med høyest tillit (egne beregninger).

Selv om også disse dataene må behandles med varsomhet, fordi grunnlaget er spesielt mangelfullt fra lav- og mellominntektsland, er det mye som tyder på at tillit mellom myndigheter og befolkning spiller en rolle i den pågående pandemien. Dette pekes også på i en rekke studier (Se for eksempel: (Han, et al., 2020), (Bargain & Aminjonov, 2020), (Dohle, Wingen, & Schreiber, 2020).) Hvordan økonomisk og sosial ulikhet spiller inn, kommer vi tilbake til.

Oppsummert er det mye som tyder på at hvorvidt et land har høye eller lave smitte- og dødstall handler i stor grad om hvor godt helsesystemene og beredskapen var i det enkelte land da pandemien inntraff, hvordan nasjonale myndigheter har håndtert pandemien økonomisk og politisk, og hvorvidt befolkningen har hatt tillit til egne myndigheter. Det kan også se ut til at noen «ytre» omstendigheter har spilt en rolle, som demografi, befolkningstetthet og klima, men her er ikke forskningen tydelig nok.

2.2 ...og forskjeller mellom mennesker

Hvem som blir smittet og hvem som dør, er ikke tilfeldig, men handler i stor grad om 1. *eksponering* (det vil si hvor utsatt en person er for å omgås smittede), 2. *medisinsk sårbarhet* (i dette tilfellet vil det si om du har noen underliggende sykdommer eller en alder som gjør deg mer utsatt), 3. om *helsekunnskap* (det vil si om du har forutsetningene til å forstå den offisielle informasjonen som gis om pandemien, og om informasjonen som gis er god og når fram til deg) og 4. tilgang til gode *helsesystemer* (det vil si om du får den hjelpen du trenger hvis du trenger den, enten offentlig eller privat).

At det er sammensatte årsaker knyttet til hvem som rammes av sykdom generelt, bekreftes av *The Lancets* omfattende studie av den globale sykdomsbyrden, hvor forskere har undersøkt data og trender fra 1990 til 2019. Studien inneholder data om dødelighet og sykkelighet i 204 landområder, 369 sykdommer og skader, og 87 risikofaktorer. Denne viser at det er en tydelig sammenheng mellom helse og sosiodemografiske faktorer, som for eksempel gjennomsnittsinntekt per innbygger, utdanningsnivå og helsesystemer (The Lancet, 2020).

Vi kan med rimelig stor sannsynlighet anta at disse faktorene også spiller en rolle i koronapandemien. Både **inntekt**, **etnisitet** og **utdannelse**, pekes på i forskningen så langt som avgjørende årsaker til at folk blir smittet og/eller dør. Krysser man av på flere av disse boksene, er man ekstra utsatt. Det er for eksempel en overrepresentasjon av fattige, svarte blant de yngre som blir syke i USA. Lignende funn finner man i Brasil, der en studie viser at dersom dødsraten hadde vært lik mellom svarte og hvite i landet, ville 9200 flere svarte brasilianere fortsatt vært i live i juni 2020 (Oxfam, 2021).

I juli 2020 betegnet FNs avtroppende spesialrapportør for menneskerettigheter og ekstrem fattigdom situasjonen slik i sin rapport til FNs menneskerettighetsråd:

The pithy advice to “stay home, socially distance, wash hands, and see a doctor in case of fever” highlights the plight of the vast numbers who can do none of these things. They have no home in which to shelter, no food stockpiles, live in crowded

and unsanitary conditions, and have no access to clean water or affordable medical care. (Alston, 2020)

Et medlem i organisasjonen Zimbabwe Chamber of Informal Economy Association (ZCIEA) i Zimbabwe sa det på denne måten i ett av våre intervjuer:

«Hvordan skal vi vaske hendene når det ikke finnes vann?»²

Også behandling av koronaviruset er skjevt fordelt. I mars 2021 varslet flere land i Afrika og Latin-Amerika om stor mangel på leveranser av medisinsk oksygen, med store prishopp som følge. I Nigeria er for eksempel prisen på en flaske oksygen tidoblet og koster nå 260 dollar, noe som tilsvarer en gjennomsnittlig månedslønn (Newey, 2021). En kritisk syk pasient kan trenge opp til fire flasker om dagen, men med en slik pris vil de færreste nigerianere ha råd til å betale. Slik blir ulik tilgang på oksygen mellom land og mellom mennesker ett av mange eksempler på hvordan sosial og økonomisk ulikhet spiller direkte inn på pandemien. Ulikhet får direkte innvirkning på hvem som får leve, og hvem som dør.

Også i tidligere epidemier og pandemier har sosial ulikhet vært en faktor. Dødeligheten er høyere blant dem med lavest sosioøkonomisk status. Likevel har viktigheten av å redusere sosial ulikhet i liten grad vært en del av internasjonale diskusjoner eller planer om pandemibekjempelse.

Når det gjelder sykdomsbyrden i de fattigste landene er det vanskelig å gi et nøyaktig bilde. Dette skyldes to ting. For det første fordi det testes altfor få mennesker til å vite nok om hvem som blir smittet og syke. For det andre, og som nevnt over, er statistikk over smitte- og dødsfall nesten ikke-eksisterende. For eksempel anslås det i en studie fra november 2020 at kun 2 prosent av de som døde av viruset i Sudans hovedstad Khartoum ble registrert (van Elsland & Johns, 2020).

Eldre og mennesker med underliggende sykdommer topper som kjent dødsstatistikken i høyinntektsland, selv om eldre er mindre eksponert for smitte. Eldre med underliggende sykdom er også mer utsatt i lav- og mellominntektsland, men nyere forskning tyder på at yngre årskull står overfor relativt høyere risiko for å bli syke eller dø av sykdommen i utviklingsland sammenlignet med rike land (Chauvin, Fowler, & Herrera, 2020). Dette skyldes *ikke* at aldersgjennomsnittet i disse landene er lavere, men at denne aldersgruppen generelt eksponeres for mer smitte. Dette fordi det er en overvekt av unge mennesker i urbane, ofte trangbodde slumområder, og de er oftere ansatt i uformell sektor med lite eller ingen beskyttelse mot smitte. I utviklingslandene har de unge dessuten en lavere sjanse for å bli friske, sammenlignet med unge i rike land. Forskerne bak studien mener at dette skyldes

² Fra intervju gjennomført februar 2021. Vedkommende er anonymisert av sikkerhetsmessige årsaker.

høyere forekomst av underliggende årsaker som fører til koronarelaterte komplikasjoner, samt betraktelig dårligere helsetilbud og intensivpleie (ibid.)

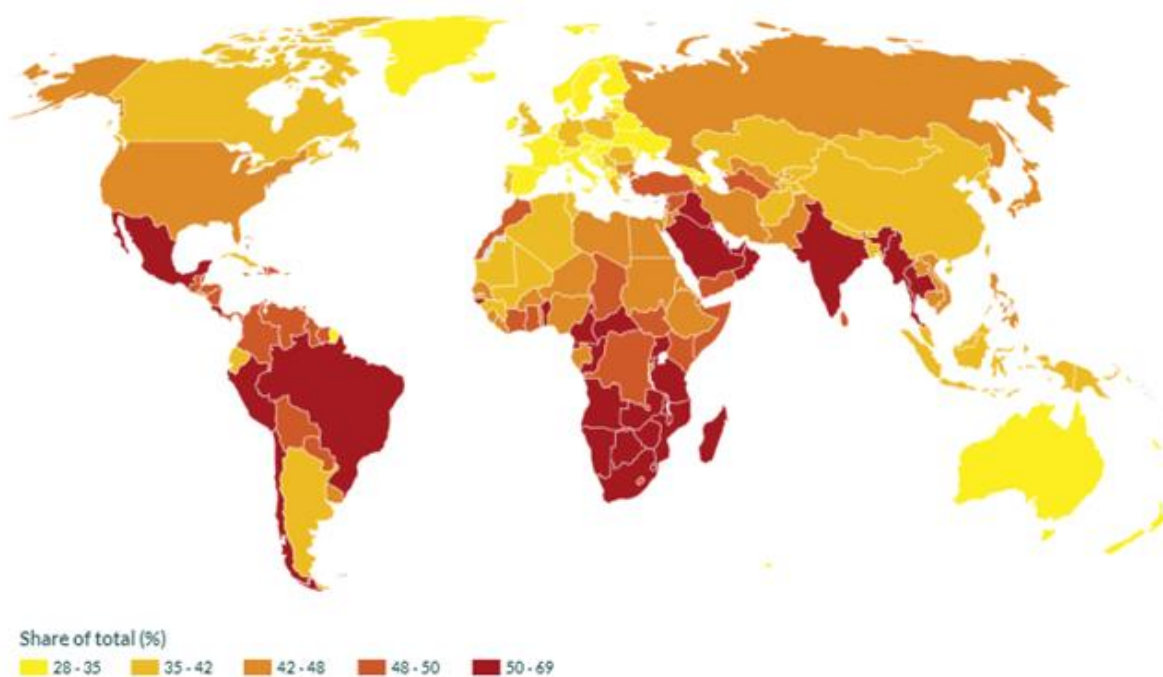
Nylig publiserte tall fra Brasil viser at antallet personer i alderen 30-59 representerte om lag 27% av covid-19-relaterte dødsfall de siste tre månedene - en økning på 7% fra desember. Det fryktes at muterte virus i større grad smitter og gjør unge syke, men det finnes foreløpig ikke tilstrekkelig forskning til å underbygge dette (Rivers, 2021).

Til sist er det viktig å nevne at **helsearbeidere** også er en spesielt utsatt gruppe. Dette skyldes åpenbart deres høye eksponering for smitte ved at beredskap og smittevern har vært for dårlig. Flere lands helsesystem har vært, eller er i fare for å knele. Underfinansierte sykehus med underbetalt og overarbeidet helsepersonell klarer ikke å gi folk tilfredsstillende behandling, eller beskytte seg selv mot smitte. Dette har ført til at tusenvis av helsearbeidere i førstelinjen har gått bort i løpet av pandemien, mange flere har blitt smittet og vært syke. Ifølge WHO (2021) har i gjennomsnitt 267 helsearbeidere på det afrikanske kontinentet blitt smittet hver dag siden pandemien startet. Dette tilsvarer 11 nye smittetilfeller i timen.

Det er med andre ord ikke slik som man kanskje kunne tro, at viruset smitter likt på tvers av grupper, klasse eller land. Som om ikke det var nok, slår også de sosiale og økonomiske konsekvensene av krisen skjevt ut. Vi er i den samme stormen, men vi er ikke alle i samme båt.

3 Noen vinner, mens de fleste taper

Forskjellene mellom de som har mest og minst i verden er ekstreme. Siden 1980 har 50 prosent av den totale globale veksten tilfalt kun 1 prosent av de aller rikeste (Alvaredo, Chancel, Piketty, Saez, & Zucman, 2018). Det betyr at mange av menneskene som lever i absolutt fattigdom bor i land som har opplevd økonomisk vekst, uten at de har fått ta del i denne. Noen få mennesker har med andre ord blitt ekstremt rike, mens andre fortsatt lever i bunnløs fattigdom. Hvis utviklingen fortsetter vil den rikeste promillen i verden eie like mye som hele den globale middelklassen innen 2050 (ibid).

Figur 4: Andel av den totale nasjonale inntekten som går til de 10 prosent rikeste (WID, 2019) .

Koronapandemien rammet en verden allerede preget av enorme forskjeller. Vi vil i dette kapitlet redegjøre for hva vi vet om sosial og økonomisk ulikhet under pandemien. Vi peker spesielt på noen grupper som så langt kan se ut til å ha tjent på krisen, samt på grupper som har fått livene og livsgrunnlaget forverret. Hvordan sivilsamfunnsorganisasjoner har kjempet for disse gruppenes rettigheter diskuteres også, og utdypes i kapittel 4.

Ulikhet

Med utgangspunkt i Oxford Dictionary kan ulikhet (inequality) defineres som: «en tilstand der noen er ulike, særlig i status, rettigheter og muligheter» (UNDESA, 2015). Begrepet ulikhet kan med andre ord henvise på forskjellige typer ulikhet, og handler ikke kun om økonomi. Ulikhet mellom kjønn, klasser og etniske grupper er typiske andre måter å forstå ulikhet på.

Videre avgjør ulikheter i samfunnet hvilke muligheter folk har til å leve det livet de ønsker å leve, uavhengig av talenter og evner man blir født med. Ulikheter er innlemmet i politiske, sosiale og økonomiske strukturer, og er i stor grad et resultat av skjeve maktforhold. De påvirkes også av en rekke systemutfordringer som krig og konflikt, klimaendringer, teknologisk utvikling og globale helsekriser som pandemier.

Økonomisk ulikhet måles på flere måter, der Gini-koeffisienten er det mest brukte. Det er også vanlig å skille mellom ulikhet innad i land, mellom land og mellom alle mennesker i verden.

3.1 Usikre data, men tydelige trender

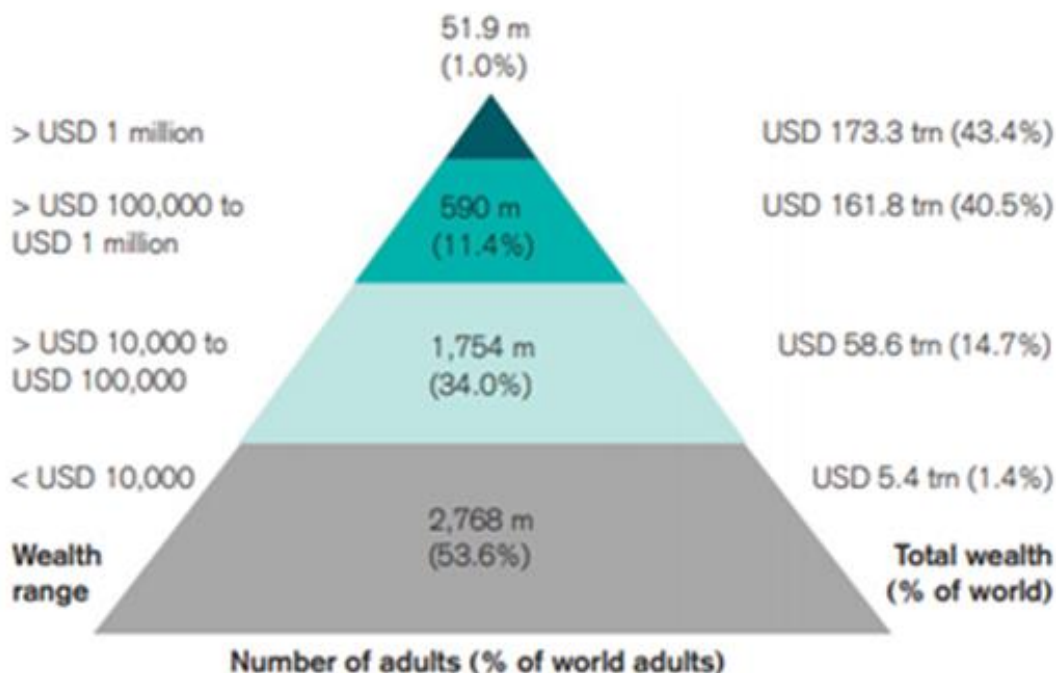
Når det gjelder *økonomisk* ulikhet og hvorvidt den vil øke ytterligere som følge av pandemien, er det for tidlig å komme med klare konklusjoner. Pandemien har kun vart et år, og det vil ta tid å få tallgrunnlag som gir tilstrekkelig oversikt. Noen få studier har så langt blitt publisert, men disse baseres på et begrenset datagrunnlag. Dessuten er det få av studiene som omhandler lav- og mellominntektsland.

I mars 2021 publiserte den nobelprisevinnende økonomen Angus Deaton (2021) en artikkel som argumenterer for at den økonomiske ulikheten *mellom* land kan se ut til å ha gått ned under pandemien. Han begrunner dette med at det er rike land som har hatt flest smittede og døde, og også høyest fall i BNP per innbygger. De rike landene har altså blitt fattigere, mens de fattige landene ikke har blitt så mye fattigere. Han presiserer likevel, som riktig er, at det er for tidlig å trekke noen konklusjoner. Dessuten baseres dataene på gjennomsnittlig BNP per innbygger, som sier lite om den økonomiske ulikheten *innad* i land. Som Branko Milanovic, en av verdens mest kjente ulikhetsforskere har påpekt, får vi vite mest om den globale ulikheten når man ser på ulikheten mellom landene vektet for innbyggertall, og deretter analyserer inntektsulikheten *innad* i land (Milanovic, 2016). Deaton understreker at det er fullt mulig at inntektsfordelingen mellom de som har minst og mest i verden har økt, selv om ulikhetene mellom land kan ha gått ned (Deaton, 2021).

Når det gjelder ulikhet *innad* i land, er det også for tidlig å gi et nøyaktig bilde. Det er riktignok gjennomført noen få studier som viser at den økonomiske ulikheten i noen få land

har *gått ned* under koronapandemien (Feks: Clark, Ambosio, & Lepinteur). Dette skyldes i all hovedsak én ting: at politiske støtteordninger rettet inn mot grupper som er hardest rammet av pandemien har hatt den tilsiktede effekten. Men, dette angår i all hovedsak høyinntektsland, og det er uvisst om virkningen vil vedvare på lengre sikt. Dessuten viser dette først og fremst at politikk virker, og politikk må til for å motvirke ulikhet.

I den årlige rapporten til den sveitsiske storbanken Credit Suisse (Davies, Lluberas, & Shorrocks, 2020), beskrives også usikkerhet knyttet til om den økonomiske ulikheten globalt og innad i land vil øke eller synke.

Figur 5: 1 % av de rikeste eier 43,4 % av verdens formue, mens over halvparten (53,6 %) eier mindre enn 2 % til sammen (Davies, Lluberas, & Shorrocks, 2020).

De peker likevel på at pandemiens ekstremt negative innvirkning på de fattigste, parallelt med at noen har blitt rikere, spesielt i tech-sektoren, mest sannsynlig vil føre til økte ulikheter på sikt:

“Although emergency benefits in high-income countries offset the effect to some extent, unemployment and reduced economic activity will almost certainly increase income inequality within countries since they tend to affect those with lower incomes disproportionately” (Davies, Lluberas, & Shorrocks, 2020).

Dette rimer også med hva som har vært tilfelle under andre pandemier. Forskere har for eksempel sett på hvordan de store epidemiene og pandemiene i dette århundret (sars, svineinfluensa, ebola og zika) har påvirket ulikheten i de landene som ble rammet. Gjennomsnittlig har GINI-koeffisienten, som måler ulikhet på en skala fra 0-1, økt med 1,25 prosent fem år etter at epidemien inntraff, noe som er en brattere vekst enn det man normalt ser (Furceri, Loungani, Ostry, & Pizzuto, 2020). I Oxfams årlige ulikhetsrapport, oppgir 78 prosent av 295 av verdens ledende økonomene som er spurt, at de mener ulikhetene vil øke i deres land som en konsekvens av pandemien (Oxfam, 2021).

Det finnes mange forklaringer på hvorfor ulikhetene økte før pandemien. Disse kan grovt sett deles i to hovedgrupper: De på toppen har dratt fra resten, og de på bunnen har blitt hengende etter. Selv om pandemien nok vil påvirke tallene noe, enten i den ene eller andre retningen, er det tvilsomt at den vil snu trenden. Mest sannsynlig vil de fattigste, som nå har blitt flere og mer fattige, bare bli hengende enda mer etter, mens de rike drar enda mer fra.

For eksempel viste en undersøkelse utført av den Interamerikanske Utviklingsbanken (IDB) i 17 latinamerikanske land i april 2020, at jo fattigere de som deltok i studien var i januar 2020, jo mer sannsynlig var det at de hadde et husstandsmedlem som hadde mistet jobben i april samme år (Bottan, Hoffmann, & Vera-Cossio, 2020).

En annen studie gjennomført i Italia, Japan, Kina, Storbritannia, Sør-Korea og USA, viser at selv om folk i ulike sosioøkonomiske klasser har mistet jobben, tærer de fattige mer på sine sparepenger enn de som hadde mer å rutte med fra før (Dang, Huynh, & Nguyen, 2020).

Samtidig er det liten tvil om at de øvre klassene som ikke har mistet jobben og som nå jobber hjemmefra, sparer mer penger under pandemien, siden forbruket deres har gått ned. Dette til tross for at sentralbanker i mange land har redusert renten som i teorien skal gjøre låneopptak billigere og oppmuntre til forbruk slik at de økonomiske hjulene holdes i gang. Med andre ord ser vi et tydelig skille *både* i kapital- og arbeidsmarkedet som følge av pandemien. Noen grupper kommer særskilt godt ut, mens andre står på bar bakke.

Pandemien, rammer altså ikke Jørgen hattemaker og kong Salomo likt. Noen grupper har blitt spesielt hardt rammet av den økonomiske nedgangen som følge av offentlig pålagte restriksjoner. Samtidig er det mye som tyder på at noen grupper regelrett har fått det bedre og *tjent* på krisen. Verdensbanken har dessuten beregnet at hvis landene umiddelbart setter i gang med ulikhetsreduserende tiltak, kan den absolutte fattigdommen reduseres til samme nivå som før krisen på bare tre år. Motsatt; hvis ingenting gjøres med ulikhetene som følge av pandemien, vil det ta over ett tiår før fattigdomstallene er på samme nivå som før pandemien (Verdensbanken, 2020) (Lakner, et al., 2020).

Dette betyr at politisk vilje og riktig politiske tiltak er avgjørende for å begrense ulikhetene i et samfunn. Dette gjaldt før pandemien, og det gjelder nå når vi står midt i den.

3.2 Pandemiens vinnere

Da pandemien traff i mars 2020, så man en nedgang på børsene verden over. Overraskende nok, hentet de seg raskt inn igjen. I løpet av bare ni måneder hadde de rikeste 1000

milliardærene, en liten gruppe hovedsakelig hvite menn, tjent inn igjen det de tapte i mars. Til sammenligning tok det fem år før det samme skjedde etter finanskrisen i 2008 (Oxfam, 2021). *Forbes* nylig utgitte liste over de rikeste i verden, viser at de veldig, veldig rike, ble veldig, veldig mye rikere under pandemien. Dette året har listen utvidet seg med hele 660 personer, til totalt 2 755 dollarmilliardærer på verdensbasis. Av disse er 493 på milliardærlisten for første gang. Til sammen har de en formue på over 13 100 milliarder dollar, som tilsvarer over 111 500 milliarder norske kroner. Dette er 5 000 milliarder dollar mer enn for ett år siden (*Forbes*, 2021). Ifølge Oxfam (2021) er velstandøkningen til kun de ti rikeste mer enn nok til å forhindre økning i ekstrem fattigdom globalt og betalt for en covid-19-vaksine for alle.

Det faktum at pilene på aksjemarkedet pekte rett opp, samtidig som realøkonomien sto midt i den dypeste resesjonen på et århundre, var i stor grad et resultat av en offensiv pengepolitikk. Sentralbankene satt rentene ned og myndighetene har sprøytet milliarder av dollar inn i aksjemarkedene, blant annet ved å kjøpe statsobligasjoner. Samtidig har nasjonale regjeringer bidratt med krisepakker og støtteordninger for å holde bedriftene i live og hindre økonomisk kollaps. Alt dette har åpenbart vært viktig for å unngå konkurser og ivareta arbeidsplasser, men har også ført til at noen har tjent godt.

Pandemien har spesielt vært lukrativ for noen få sektorer og selskaper. Legemiddelsektoren er en åpenbar vinner. Det samme er andre selskaper i helsesektoren, spesielt de som selger og distribuerer smittevernutstyr. Administrerende direktør i Moderna Stéphane Bancel, ble milliardær over natten etter at legemiddelselskapet kunngjorde at de var i gang med testing av sin covid-19-vaksine (Tognini 2020). De store matvarekjedene er andre som har hatt høy inntjening under pandemien. Men den sektoren som har hatt den aller største veksten i 2020 er teknologisektoren, og da spesielt de store globale tech-selskapene. Oppturen har selvfølgelig også gagnet de som jobber i alle disse selskapene som har kunnet beholde jobbene sine, men de store verdiene har først og fremst tilfalt selskapenes eiere. Amazoneier Jeff Besos, har mer enn doblet sin formue fra 67 til 177 milliarder dollar på ett år (*Forbes*, 2021).

Også i utviklingslandene er det noen grupper og enkeltpersoner som har tjent på pandemien, og dermed bidratt til å øke gapet mellom de fattige og rike. Også her er det de nevnte sektorene som har skapt vinnere. Sektorer som blir trukket fram av Norsk Folkehjelps partnere er:

- Selskaper som produserer, importerer eller distribuerer smittevern- og medisinsk utstyr
- Hoteller som har blitt brukt til å innlosjere folk i karantene
- Selskaper som har levert teknologi og annet utstyr til utdanningssektoren
- Matvareselskaper
- Telekommunikasjon og andre teknologiselskaper

Uten unntak pekte alle partnerne som ble intervjuet i forbindelse med dette notatet på at det i deres land var manglende åpenhet omkring avtaler inngått mellom myndighetene og bedrifter under pandemien. De sier at det derfor er vanskelig å vite sikkert hvor mye offentlige penger som er betalt til enkeltselskaper eller bransjer, og hvem som har tjent på

dette. I Zimbabwe for eksempel, ble den prisvinnende journalisten Hopewell Chin'ono arrestert, etter at han hadde delt en avsløring på Twitter om en korrupsjonsskandale knyttet til et statlig innkjøp av smittevernutstyr for helsearbeidere til en verdi av 60 millioner dollar (Reuters Institute for the Study of Journalism, 2021).

En åpenbar utfordring er også at de som sitter med eierskap i større selskaper ofte har tett kontakt med, eller rett og slett er en del av den politiske eliten. I Kambodsja for eksempel, er avtaler inngått mellom myndighetene og hoteleiere om opprettelse av karantenehotell. Slike avtaler har blitt gitt på bakgrunn av kontakter og korrupsjon med lite innsyn for befolkningen i hvor mye som er betalt og med hvilke penger. Et medlem av organisasjonen LICHADO i Kambodsja uttrykte det slik:

«De med økonomisk og politisk makt er de samme. De kan ikke sees fraskilt fra hverandre. Politiske avgjørelser og offentlig pengebruk knyttet til pandemien har derfor gagnet de rike, på bekostning av de fattige.»³

Dette sammenfaller med en generell økende autokratisk utvikling i mange av landene hvor økonomiske og politiske eliter i økende grad tar makt og kontroll over ressurser.

Statene kunne, hvis de ønsket, ført en annen politikk, som kunne bidratt til en bedre fordeling. Partnerorganisasjonene både i Ecuador og Sør-Afrika oppfordret for eksempel staten til å kjøpe fra småbønder i stedet for de store matvarekjedene. Det er småbøndene som produserer for markedene der de fleste med lav inntekt handler. Hadde myndighetene gjort dette kunne bøndene lettere økt sin produksjon og opprettholdt inntekten sin. I stedet ser vi at politisk og økonomisk elite beriker seg selv og utvikler politiske tiltak uten å lytte til krav fra det sivile samfunnet.

Flere av partnerne nevnte at krisen har ført til at myndighetene har gitt seg selv utvidete fullmakter, ofte uten noen som helst offentlig debatt eller demokratisk kontroll. Slike fullmakter har igjen bidratt til å innskrenke den offentlige debatten omkring myndighetenes håndtering av krisen, slik at det ofte er vanskelig for sivilsamfunnsorganisasjoner og befolkningen som helhet å vite hva myndighetene betaler og til hvem. I Ecuador forteller for eksempel representanter fra organisasjonen Movimiento Indigena y Campesino de Cotopax (MICC) at nye lover, regler og statlig innkjøp vedtas digitalt, uten noen form for parlamentarisk kontroll eller mulighet for innspill fra sivilsamfunn. Manglende åpenhet var et problem også før pandemien, men har blitt forverret nå, sier de.

Statsledere og ministere har lovet at sykehus skal bygges, respiratorer kjøpes, at smittevernutstyr skal deles ut, at elever skal få tilgang til ny teknologi, og at støttepakker skal gis til de som har mistet jobbene sine. Svært få av disse lovnadene har til gode å bli til virkelighet, forteller flere av sivilsamfunnsorganisasjonene vi har snakket med.

³ Fra intervju gjennomført februar 2021. Vedkommende er anonymisert av sikkerhetsmessige årsaker.

I Sør-Afrika antar man at enorme beløp som var ment for å beskytte helse og leveforhold for de svakeste, har blitt «stjålet» gjennom overprising av anbud. Da tusenvis av arbeidere samlet seg under generalstreik i oktober 2020, var et av hovedkravene at denne korrupsjonen måtte etterforskes og de skyldige straffes (Kulkarni, 2020).

Det er med andre ord umulig å snakke om håndtering av koronapandemien, uten å snakke om korrupsjon. En pandemi er i sin natur svært godt egnet til å utnyttes økonomisk for de som har mulighet til, eller ønsker det. Avgjørelser må tas raskt, hvilket gir større rom for å ta dårlige avgjørelser, hjørner kan kuttes og regelverk forbigås. Store kontrakter kan gis uten at disse konkurranseutsettes eller blir gjenstand for normale kontrollrutiner.

Det sies gjerne at en krise representerer en mulighet. Det gjelder også for de som ønsker å tjene penger på uærlig vis. For eksempel har det vært flere avsløringer av salg av falske og ikke-godkjente varer, ulovlig onlinesalg av medisiner og medisinsk utstyr, svindel knyttet til legitim handel med medisiner osv. (Kumar, 2020).

«Det sies gjerne at en krise representerer en mulighet. Det gjelder også for de som ønsker å tjene penger på uærlig vis»

At korrupsjon og kriminell aktivitet er utbredt under pandemien bekreftes i Transparency Internationals nylig publiserte *Corruption Perceptions Index* (2021). Denne viser at:

- Korrupsjon fører til misbruk av offentlige midler som skulle gått til viktige velferdstjenester som helse, og fører til at land over hele verden er dårlig forberedt på å håndtere helsekriser som en pandemi.
- Det er mangel på åpenhet i tildelingen av offentlig ressurser som fører til mindre effektiv respons på krisen.
- Land med mye korrupsjon, har også en tendens til å bryte menneskerettighetene og demokratiske spilleregler i sin håndtering av covid-19-pandemien.

3.3 Forverring for fattige

Det er fortsatt mye vi ikke vet om hva pandemien har hatt å si for verdens fattige og mest sårbare. De fleste studiene som er publisert så langt baseres på estimer, og disse varierer. Likevel er det liten tvil om koronapandemien har forverret flere negative trender. På grunn av den sosiale nedstengningen og myndigheters restriksjoner på folks mulighet til å reise, jobbe og bevege seg fritt, har svært mange mennesker fått det verre, nærmest over natta. Nedstengningen var spesielt hard i perioden mars-juni 2020. Da bodde for eksempel 4 av 5 afrikanere i land hvor det var innført strenge restriksjoner som påvirket deres mulighet til å arbeide (ILO, 2021). I den andre bølgen har ikke nedstengningen vært like hard, men det er fortsatt en rekke strenge begrensninger som går utover arbeidsmulighetene. I Latin-Amerika bor fortsatt nær 90 prosent av innbyggerne i land med strenge restriksjoner (ibid.)

Anslag over hvor mange flere mennesker i verden som vil falle i kategorien «absolutt fattige» varierer mellom 85 og 500 millioner, avhengig av hvordan man måler. Ifølge Verdensbanken (2020) vil «de nye fattige» mest sannsynlig:

- være mer urbane enn de allerede kronisk fattige på landsbygda
- befinne seg i uformell sektor eller jobbe med håndverk og vareproduksjon, ikke i landbruket
- bo i slumområder og arbeide i sektorene som er mest berørt av pandemiens restriksjoner

Krevende i Kambodsja

I Kambodsja forteller Ary* fra menneskerettighetsorganisasjonen Cambodian League for the Promotion and Defence of Human Rights (LICHAO) om stadig vanskeligere levekår for landets befolkning: «Den økonomiske situasjonen er prekær og verre nå i 2021 enn i 2020,» sier hun. Ifølge henne har ikke myndighetene gitt noe støtte til utsatte grupper, med unntak av en tidsbegrenset subsidiering av tekstilarbeideres lønninger, og et marginalt pengebeløp til internt fordrevne flyktninger. Sistnevnte ble finansiert av internasjonal bistand. Hun forteller at svært mange har mistet jobben, og pengeoverføringer fra slektninger i utlandet har stoppet opp.

Hun er spesielt bekymret for den økende gjeldsbyrden blant de fattigste. Landet ligger i toppen av en dyster statistikk over antall mennesker som tar livet sitt fordi de ikke kan betale tilbake gjeld. Nå må flere mennesker ta opp lån for å få mat på bordet. «Bankene og de nasjonale mikrofinans-institusjonene gir fattige folk lån, selv om de vet at de ikke vil klare å betale tilbake innenfor de korte fristene de setter», forklarer hun. LICHAO har fremmet krav om at finansinstitusjonene ikke kan frata låntakerne land og eiendeler, og nylig underskrev de sammen med mer enn etthundre andre organisasjoner et brev til myndighetene, hvor de krever at gjeldskravene utsettes. «Å gå flere organisasjoner sammen har vært en måte å håndtere det innskrenkede ytringsrommet på», sier hun.

Som menneskerettighetsorganisasjon i en ettparti-stat er det utfordrende å ytre seg offentlig og kreve endring. «De siste månedene har myndighetene intensivert overvåking og slått ned på protester». Organisasjonen jobber til vanlig både med sosialt arbeid og politisk påvirkning. Den siste tiden har det blitt mer av det første og mindre av det andre på grunn av frykt for represalier. «Før pandemien krympet det offentlige rommet. Nå er det snart lukket», sier hun.

Hun forteller også at landets tette bånd til Kina er et problem. Da det for eksempel ble kjent at et nytt virus hadde oppstått i Kina som begynte å spre seg internasjonalt, bagatelliserte Kambodsjas myndigheter faren. Nå inngås kontrakter om vaksiner og annet medisinsk utstyr, men dette gjøres uten innsyn eller noen form for parlamentarisk kontroll.

**Ary er ikke hennes egentlig navn. Hun er anonymisert av sikkerhetsmessige årsaker.*

Disse «nye fattige» kommer altså på toppen av alle de som var absolutt fattige før pandemien. Da bodde om lag 80 prosent av denne gruppen på landsbygda (FAO, 2019). Over 50 prosent av verdens fattige vil fortsatt være barn, selv om de utgjør kun én fjerdedel av verdens befolkning. Svært mange vil fortsatt bo i sårbare stater rammet av krig og konflikt.

Det må presiseres at fattigdom målt ved 1,90 dollar dagen, som er målemetoden Verdensbanken og mange andre institusjoner bruker, gir et begrenset bilde av den virkeligheten de fleste fattige lever i. For det første fordi dette er et gjennomsnittsmål. Mange lever for langt *mindre* enn dette også. For det andre er de aller fleste av de som er fattige, fattige på mange flere områder enn kun det som handler om inntekt. Da snakker vi om *flerdimensjonal* fattigdom som blant andre forskerne bak UNDPs Human Development Report legger vekt på.

Ser man på hvem som er flerdimensjonalt fattige, bodde to tredjedeler av disse i såkalte mellominntektsland, slik som India, Colombia, Sør-Afrika og Nigeria, før pandemien (Aguilar & Sumner, 2019). Mange av disse landene hadde høy økonomisk vekst før pandemien. Får de økonomiene opp å stå igjen, kan de derfor i prinsippet avskaffe fattigdommen gjennom nasjonale omfordelende tiltak som skatt og offentlige, sosiale velferdsprogrammer. Da er vi i kjernen av det som er temaet for denne rapporten: nemlig hvordan fattigdom og ulikhet er to sider av samme sak, og begge må bekjempes med fordelingspolitikk.

«fattigdom og ulikhet er to sider av samme sak, og begge
må bekjempes med fordelingspolitikk»

Det betyr for eksempel at økende rikdom hos noen få fortsetter å være et problem selv om de fattigste blir litt mindre fattige. For det første fordi makt og ressurser henger sammen. Dersom det meste av ressursene, og dermed også makt, konsentreres, blir det vanskelig å få til politiske løsninger som sikrer at veksten fordeles eller institusjoner som kan sikre at fordelingspolitikken opprettholdes over tid. For det andre fordi fattigdom også er relativt. Dersom de som har minst får litt mer, men samtidig ser at de som hadde mye fra før får mye mer, vil det fortsatt oppleves urettferdig. Fattigdom er også å ikke ha råd til det samme som flertallet har. For det tredje gjør et rent fokus på fattigdomsbekjempelse at vi risikerer å overse maktstrukturer og interessepolitikk som nettopp gjør at fattigdommen får vedvare.

Dette er de gruppene som både litteraturen og Norsk Folkehjelps partnere peker på at har tatt den største støytten under pandemien:

Uformell sektor

Det er åpenbart at pandemien har gjort det vanskeligere for alle som har mistet jobb og inntekt. Vanskeligst har det likevel vært for arbeiderne som heller ikke før pandemien hadde stabil inntekt eller fast tilknytning til arbeidslivet. Da snakker vi om den uformelle sektoren.

Ifølge ILO befinner opp mot 90 prosent av arbeidere i lavinntektsland seg i denne gruppen (Bonnet, Vanek, & Chen, 2019). Den uformelle sektoren utgjør nesten en tredjedel av brutto nasjonalprodukt (BNP) i Latin-Amerika, mer enn halvparten av Indias BNP og godt over 60 prosent av total BNP i Afrika sør for Sahara (Charmes, 2016).

Det er med andre ord ikke en marginal gruppe eller økonomisk størrelse vi snakker om her. I deler av Asia og Latin-Amerika, og blant det store flertallet i Afrika, er kvinner og menn sysselsatt i denne sektoren. Over hele verden er det omtrent 2 milliarder uformelle arbeidstakere, identifisert som personer med uformelle arbeidsordninger eller uten fast lønn (ILO, 2018). Det er personer som arbeider, men er uten rettigheter i arbeidslivet, og det er liten grad av organisering blant arbeidere i den uformelle sektoren.

En typisk arbeider i uformell sektor er gateselger, hushjelp, søppelplukker eller driver med annet kortsiktig, flyktig og dårlig betalt arbeid. 300 millioner bønder inngår også i denne gruppen. De kan være papirløse og lever som oftest rett over eller under fattigdomsgrensen. De er som regel ikke å finne i offentlige registre og kvalifiserer derfor sjelden til offentlige støtteordninger, selv ikke under en pandemi. (ILO, 2020). I Sør-Afrika er for eksempel svært få av de 3 millioner hushjelpene registrert, og derfor har de heller ikke mottatt støtte fra myndighetene under pandemien. Det er arbeidsgivers ansvar å registrere hushjelpene, og det skjer svært sjelden.

ILO anslo i april i fjor at så mange som 1,6 milliarder mennesker i den uformelle sektoren ville kunne miste levebrødet sitt som følge av pandemien. I lav- og mellominntektsland vil dette føre til en økning på 56 prosentpoeng i relativ fattigdom for disse menneskene og deres familier (ILO, 2020). Samtidig er det sannsynlig at den uformelle sektoren kommer til å sysselsette flere, da flere og flere mister arbeidet i formell sektor. De som jobber i uformell sektor, har heller ikke tilgang til sykelønnsordninger og utsetter derfor seg selv og familien for ekstra fattigdomsrisiko. Skulle de bli smittet og syke, vil dette gå utover familiens økonomi, all den tid tilgang på helsetjenester ikke er gratis.

I tillegg er det flere eksempler på at nasjonale og lokale myndigheter har utøvd overdreven maktmisbruk mot den uformelle sektoren. I Zimbabwe ble for eksempel markeder og salgsboder stengt ned og i noen tilfeller fjernet med makt av myndighetene under den første nedstengingsperioden. Organisasjonen ZCIEA har siden pandemiens begynnelse kjempet for at de uformelle arbeiderens rettigheter skulle ivaretas og lyttes til. Dette har de lyktes med flere steder lokalt, men nasjonalt er det mer utfordrende. Zimbabwes regjering, med president Emmerson Mnangagwa i spissen, fortsetter å slå hardt ned på denne sektoren. Blant annet gis bøter til gateselgere og andre for manglende bruk av munnbind. Dette til tross for at det er mennesker som ikke en gang klarer å brødfø egen familie, og i hvert fall ikke har råd til å kjøpe dyrt smittevernutstyr.

Krav om sosial distansering, strenge begrensninger på hvem og hvor man kan jobbe, stenging av markeds plasser, kulturelle- og sosiale arenaer og kollektiv transport har gjort det nærmest umulig for de i uformell sektor å sikre inntekter. Når de heller ikke har fått tilgang til støtteordninger, har de regelrett måtte bryte restriksjoner fra myndighetene for å tjene til livets opphold. Valget har stått mellom å utsette seg selv og sine nærmeste for smitte, eller ikke få mat på bordet. Eller som representanten fra organisasjonen ZCIEA uttrykte det:

FNs organisasjon for ernæring og landbruk og Verdens Matvareprogram advarer nå mot en drastisk økning i antall mennesker som sulter i verden (FAO & WFP, 2021). Antallet var allerede økende før 2020, som følge av konflikt og klima. Nå sulter også folk som et resultat av covid-19. Høyere matvarepriser, kombinert med reduserte inntekter, betyr at stadig flere husholdninger må kutte ned på mengden og kvaliteten i matforbruket. Når markedene stenges ned, får heller ikke bønder solgt varene sine. Der folk i fjor var kreative i å få varene ut, stopper salget nå på grunn av de høye prisene. Folk har rett og slett ikke penger til mat.

Mer sult i Mellom-Amerika

Antallet mennesker som sulter i El Salvador, Guatemala, Honduras og Nicaragua har økt fra 2,2 millioner mennesker i 2018 til nærmere 8 millioner mennesker i 2021 (WFP, 2021). Midt under pandemien, i november 2020, rammet orkanene Eta og Iota Guatemala, Honduras og Nicaragua, samt sørlige deler av Mexico og nordlige deler av Colombia. Mer enn 300 mennesker døde, over 100 er savnet, antatt begravet av ras (Cuffe, 2021). Orkanene jevnet hus, hjem og folks livsgrunnlag med jorden. Landbruksområder ble ødelagt og dermed også den langsiktige matforsyningen.

Mange overlevende er fortsatt hjemløse og sultne. I Honduras bor mer enn 7500 mennesker som er fordrevet av katastrofen i tilfluktsrom, mens andre sover i midlertidige leirer under bruer og i veikanter (OCHA, 2021). Intervjuer med 4000 husholdninger i mars 2021, viste at 86 prosent av familier på landsbygda opplevde matusikkerhet (Action Against Hunger, 2021). På tross av lidelsene, fikk krisen lite internasjonal oppmerksomhet.

Norsk Folkehjelps partnere på den karibiske kysten i Honduras forteller at det først og fremst var lokalsamfunnene som bidro til å redde folk fra hustak og avsidesliggende områder. Lokalradioene de driver bidro med informasjon om situasjonen og om innsatsen for å møte krisen. Organisasjonene samlet inn mat og klær lokalt og brukte kontorer og samfunnshus til å innlosjere folk og prøver å finne måter å bygge opp igjen. De peker på at covid-19 og orkanene har ført til forverring av en allerede vanskelig situasjon. De er spesielt kritiske til myndighetenes privatisering av naturressursene og militarisering av disse områdene for å beskytte selskapene. Utviklingsmodellen og politikken må endres, mener de, ellers har ikke befolkningen annet alternativ enn å migrere. Dette understøttes i en undersøkelse fra World Food Program i januar som fant at omtrent 15 prosent av befolkningen i hele regionen hadde "konkrete planer" om å migrere, opp fra åtte prosent i 2018 (WFP, 2021).

⁴ Fra intervju gjennomført februar 2021. Vedkommende er anonymisert av sikkerhetsmessige årsaker.

Migrantarbeidere er en annen gruppe som har blitt spesielt hardt rammet av pandemien. Ifølge estimater fra ILO var det i 2017 163,8 millioner migrantarbeidere i verden (ILO, 2021). Da pandemien traff ble mange tvunget til å reise til sine hjemland. Dette har fått flere negative konsekvenser. For det første at denne gruppens bidrag til økonomiene i landet de oppholdt seg i, har gått ned. For det andre har de hjemvendte migrantarbeiderne havnet i en sårbar og vanskelig økonomisk situasjon som har tvunget mange til å ta opp lån og noen til å involvere seg i kriminell aktivitet. For det tredje har de mistet inntekt hvorav deler av denne normalt har blitt sendt til familien i hjemlandet, og bidratt til å betale for livsviktig helse, utdanning eller matforsyninger.

Norsk Folkehjelps partnere rapporterer for eksempel om at pandemien fikk store konsekvenser for palestinerne fra Vestbredden med jobb i Israel. På grunn av restriksjonene ble mange tvunget til å tilbringe månedsvis borte fra familiene sine eller måtte forlate jobben - med få muligheter til å finne ny jobb. Arbeid på byggeplasser i Israel fortsatte dessuten uten smittevern (Yaron & Shezaf, 2020), og mange arbeidere ble møtt med diskriminering og beskyldninger om smittespredning når de returnerte til Vestbredden. Norsk Folkehjelps partnere REFOMR og SFI har bidratt med informasjonskampanjer om smittevern, testing av arbeidere på grensekrysningene og lobbet for at palestinske myndigheter skulle anerkjenne og gjøre noe med utfordringene på sin side.

I april 2020 anslo Verdensbanken at pengeoverføringer (det som gjerne kalles remittances på engelsk) fra migrantarbeidere til familie og venner i hjemlandet, ville reduseres med 20 prosent som følge av pandemien. I 2019 utgjorde denne kapitalstrømmen fra rike til fattige land 554 milliarder dollar, langt mer enn private investeringer i de samme landene, og mer enn tre ganger så mye som all internasjonal bistand (Verdensbanken, 2020). Før pandemien sendte migranter gjennomsnittlig 15 prosent av inntekten sin til hjemlandet, og slike pengeoverføringer sto i mange tilfeller for opp mot 60 prosent av en families inntekt. I noen land utgjør pengeoverføringene opp mot 30 prosent av BNP (ibid.)

Noe overraskende ble anslagene til Verdensbanken nedjustert i løpet av året. Dette skyldes mest sannsynlig tre ting. For det første har en del av migrantarbeidere klart å holde på jobbene sine også under krisen. Spesielt gjelder dette de som er ansatt i helsesektoren. For det andre har en del migrantarbeidere mottatt offentlige støtteordninger fra myndighetene i landene hvor de jobber, dette gjelder spesielt arbeidere i europeiske land. For det tredje er det grunn til å anta at migrantarbeiderne har strukket seg ekstra langt for å sende penger hjem til kriserammede familie og venner som ikke en gang har hatt mat på bordet. Dette ser man for eksempel i Mexico, der pengeoverføringene fra USA har gått *opp* og ikke ned i 2020 (Associated Press, 2021).

Det er likevel liten tvil om at det under pandemien totalt sendes *mindre* penger mellom venner og familie fra rike til fattige land. Verdensbanken anslår en nedgang på 7 prosent i 2020, og ytterligere 7,5 prosent i 2021 (Verdensbanken, 2020). Dette er mer enn under finanskrisen, da nedgangen var 5 prosent. Foreløpig er det for tidlig å si hvor store konsekvensene vil bli for landenes økonomi og familiene det gjelder på sikt, men det er ingen tvil om at det allerede har innvirkning på menneskers liv, helse og matsikkerhet.

Kambodsjas migrantarbeidere

I Kambodsja, et land med relativt lave smittetall, har særlig migrantarbeidere blitt hardt økonomisk rammet av pandemien, og ytterligere forverret av myndighetenes harde håndtering. Av landets 700 000 migrantarbeidere, oppholder flertallet seg i Thailand. Mange er også i Korea, Japan og Malaysia. 120 000 av disse har vendt hjem i løpet av pandemien (ILO, 2020). Men dette skjedde først etter at Kambodsjas myndigheter nektet migrantarbeiderne innreise på grunn av frykt for smitte. Mange ble fanget i transitt, og det var først når fagbevegelse og sivilsamfunnsorganisasjoner la press, at man klarte å få migrantarbeiderne hjem på en forsvarlig måte.

En studie gjennomført blant 1108 hjemvendte migrantarbeidere i Kambodsja viser at 1 av 5 har fått dårligere fysisk helse, 2 av 5 hevder at deres mentale helse har forverret seg (IOM, 2020). Selv om et flertall av de hjemvendte migrantarbeiderne har tilgang til medisinsk behandling, sier halvparten av de spurte at de ikke har råd til å betale for helsetjenester. Selv om Kambodsjas myndigheter har lovet støtte til migrantarbeiderne og andre sårbare grupper, mottar kun fem prosent av de hjemvendte migrantarbeiderne noen som helst form for offentlig, midlertidig støtte. Dette har ført til at lånebyrden øker. Etter mat, er helse den hyppigste årsaken til at kambodsjanere tar opp lån. Minst én fjerdedel av respondentene sier de er i en kritisk økonomisk livssituasjon, med null i inntekt, ikke nok mat og de klarer ikke å betjene gjelden sin (ibid.).

Kvinner

Før koronakrisen var 1,3 milliarder, eller 44,3 prosent, av **kvinner** i verden i arbeid, sammenlignet med 2 milliarder, eller 70 prosent, av mennene (ILO, 2020). Økonomiske nedgangstider påvirker ofte menn mer enn kvinner, fordi menn oftere jobber i næringer som påvirkes mer av økonomiske sykluser (f.eks. byggenæringen), mens kvinner dominerer i bransjer som er mindre utsatt for slike (f.eks. helsevesen og utdanning). Denne gangen er det annerledes. I tillegg til at helse- og utdanningssektoren har vært ekstra utsatt for smitterisiko, er det de kvinnedominerte sektorene også i næringslivet som har blitt hardest rammet av pandemien. ILO peker på følgende fire sektorer: hotell og restaurantbransjen, eiendom, handel og kontor, vareproduksjon og detaljhandel som ekstra utsatt (ILO, 2020).

Også i den uformelle sektoren, påvirker krisen kvinner mer enn menn. Av de 740 millioner kvinnene som befinner seg i den uformelle sektoren, jobber 42 prosent i en av de nevnte fire sektorene, sammenlignet med 32 prosent av mennene (ILO, 2020). I tillegg har mange kvinner mistet muligheten til å jobbe hjemmefra. Dette gjelder for eksempel alle de kvinnene som produserer tekstilvarer for globale selskaper som har blitt rammet av krisen. En undersøkelse gjennomført av FN i Ecuador (2020) viser at 45 prosent av alle kvinner

hadde mistet jobben i juli 2020. Andre igjen har måttet ta vare på barn som har mistet tilgang til skolen under pandemien. Den økte byrden ved å måtte stå for matlaging, rengjøring og barnepass må sees på som en kostnad for kvinnene både i form av tid og ressurser (WIEGO, 2020). I en nylig studie blant indiske husholdninger fant man at kvinner jevnt over var mer stresset enn menn under pandemien (Agrawal & Ashraf, 2020).

Før krisen så vi at kvinner mobiliserte massivt. De stod i front for protester i Libanon, Sudan, Mexico, Chile og Bolivia. Kvinnene fremmet krav om samfunnsendringer. Et grønt halstørkle ble symbolet på kvinnekamp over hele Latin-Amerika. Vold mot kvinner var et sentralt tema for mange og de krevde stans i volden, en mer aktiv politikk fra myndighetene og pekte på at vold hindrer kvinners likeverdige deltakelse i samfunns- og arbeidsliv. Vi vet fra tidligere at en slik mobilisering kan bidra til økt likestilling og mindre ulikhet.

Kort tid etter nedstengingen kom det imidlertid rapporter fra mange land om at vold mot kvinner hadde økt under pandemien. Dette er ikke overraskende tatt i betraktning hva man vet fra andre kriser og katastrofer. Flere studier avdekket for eksempel en økning i partnervold blant kvinner som bor i områder som ble rammet av orkanen Katrina i 2005 (Viero, Barbara, Montisci, Kustermann, & Cattane, 2020). FN estimerte tidlig en økning av partnerrelatert vold på 20 prosent under nedstengning i alle deres medlemsland (UNFPA, 2020). Ifølge Verdens helseorganisasjon var det fem ganger så mange innringninger i april 2020, sammenlignet med samme måned året før (Viero, Barbara, Montisci, Kustermann, & Cattane, 2020).

Norsk Folkehjelps partnere i Libanon rapporterer om et generelt høyt nivå av stress og økonomisk usikkerhet i lokalsamfunnene de jobber, og at mange kvinner sier de føler seg fanget hjemme med overgripe. Fra mars 2020, opplevde organisasjonen KAFA en økning i henvendelser til krisetelefonen fra kvinner som ble utsatt for vold fra partnere eller andre familiemedlemmer. Det ble rapportert om både fysisk og psykisk vold. Norsk Folkehjelps partnere tok initiativ til bevisstgjøringskampanjer rundt vold, opprettet krisetelefoner eller formidlet kontakt til krisesentre.

Flere enkeltstudier peker på den samme tendensen. En rapport fra Amnesty International viser at det har vært en økning i vold mot kvinner under pandemien i Sør-Afrika, Madagaskar, Mosambik og Zimbabwe. De baserer dette blant annet på politirapporter, mediasaker og intervjuer med hjelpeorganisasjoner. Rapporten peker også på at myndighetene i disse landene i for liten grad tok kvinners helse og sikkerhet med i beregningen når de stengte ned og innførte restriksjoner (Amnesty International, 2021). Å oppfordre, og i noen grad kreve, at man skal holde seg hjemme, har regelrett vært en dødsfelle for svært mange kvinner verden over.

«Å oppfordre, og i noen grad kreve, at man skal holde seg hjemme, har regelrett vært en dødsfelle for svært mange kvinner verden over».

Barn og unge har også måttet tåle mye under pandemien. Ungdom har opplevd brudd og forstyrrelser i utdanning og opplæring, arbeidsledighet, inntektstap og større vanskeligheter med å finne jobb enn normalt. Anslag tyder på at mer enn én av seks unge arbeidere har mistet jobb og inntekt siden pandemien startet. Dette altså på toppen av en allerede utfordrende situasjon på arbeidsmarkedet. For unge voksne er det dobbelt så sannsynlig at de har midlertidig arbeid enn voksne. 77% av arbeidende ungdom er i uformell sektor på verdensbasis, i lavinntektsland er det enda høyere, nærmere 95% (ILO, 2020).

Som om ikke det var nok har unge voksne begrenset motstandsdyktighet når kriser inntreffer. De har lite eller ingen sparepenger og sjelden råd til å betale for helsetjenester eller andre nødvendigheter. Pandemien øker denne sårbarheten.

Selv om barn hittil ikke har høy risiko for smitte, sykdom eller død, er de i uforholdsmessig stor grad påvirket av pandemiens indirekte konsekvenser. I flere av lavinntektslandene utgjør barn opp mot 50 prosent av befolkningen. Denne aldersgruppen er som oftest helt avhengige av en forsørger for å få nok mat, eller for å få tilgang til nødvendig helsehjelp eller utdanning. De barna som ikke har en forsørgerperson, og lever på gata og/eller arbeider er åpenbart de mest utsatte. ILO (2020) anslår at antall barnarbeidere nå vil øke for første gang på to tiår.

Med skolestenging i 188 land (fra april 2020), ble det igangsatt fjernundervisning ved hjelp av teknologi som internett, TV og radio. Imidlertid er tilgangen til disse teknologiene begrenset i mange lav- og mellominntektsland, spesielt blant fattige husholdninger. Det har derfor oppstått en kløft mellom de som har tilgang til denne teknologien og de som ikke har. I tillegg har mange barn i lav- og mellominntektsland blitt nødt til å jobbe eller blitt giftet bort, fordi familien ikke har råd til å la være (UNSDG, 2020).

Koronakrisen er med andre ord også en alvorlig utdanningskrise, som forsterker forskjeller. For å ivareta skoleelever og lærere på en god måte, drive fjernundervisning og sikre godt smittevern sier det seg selv at skolene har hatt behov for mer, ikke mindre økonomiske ressurser under pandemien. Likevel har to av tre lav- og mellominntektsland kuttet i sine utdanningsbudsjetter siden pandemien begynte. Kun ett av tre høyinntektsland har gjort det samme (Verdensbanken/UNESCO, 2021).

Det fryktes også at barnedødeligheten vil øke igjen, etter at denne har gått betydelig ned de siste tiårene. Verdens helseorganisasjon advarte i fjor mot at så mange som 80 millioner barn under ett år er i fare for å få en *annen* smittsom sykdom, fordi de ikke får vaksine under pandemien (WHO, 2020). Mangel på mat og økonomisk utrygghet truer også barns tilgang til god ernæring, og det forventes at andelen barn som lider av under- og feilernæring vil stige under og etter pandemien (Save the Children, 2020).

Urfolk

Gjennom historien har urfolk erfaring med å bli hardt rammet av smittsomme sykdommer. Derfor gikk pandemialarmen tidlig blant mange. Også denne gangen opplevde verdens 476 millioner urfolk å være ekstra utsatt. Urfolksorganisasjoner i Colombia, Ecuador, Bolivia, Guatemala og Honduras handlet raskt. I Ecuador gjennomførte organisasjonen MICC opplysningskampanjer om beskyttelse mot viruset på 10 språk. Tilsvarende publiserte

organisasjonen ONIC i Colombia skrift- og videomateriale om pandemien på flere språk. De etablerte også et system for å følge med på smitteutviklingen blant urfolk (ONIC, 2020). I Honduras opprettet organisasjonene til Garifunafolket helsebrigader som både delte informasjon, men også passet på at folk holdt seg hjemme, eller satt i karantene dersom de var smittet.

Virkningene av pandemien blant urfolk varierer (UNESCO, 2020), men det er flere faktorer som gjør at urfolk er utsatt. Det er nesten tre ganger større sannsynlighet for at en person tilhørende en urfolksgruppe er ekstremt fattige, sammenlignet med majoritetsbefolkningen i samme land. Urfolk befinner seg på bunnen av nesten alle samfunnsøkonomiske indikatorer (ILO, 2020). Det gjør dem også helsemessig mer utsatt. Selv om flertallet, 70 prosent, av urfolk bor på landsbygda, har mange flyttet til urbane områder i søken etter jobb og levebrød. Her møter de ofte stigma og diskriminering. I Ecuador forteller en av partnerne at da pandemien startet kom mange av de unge som hadde dratt til byene hjem igjen, fordi de var redde for smitten i byene. Også i arbeidsmarkedet er urfolk utsatt (ILO, 2020). Titalls millioner urfolk jobber i de sektorene som er hardt rammet av pandemien, og en stor andel i uformell sektor. Hele 86 prosent av denne gruppen har uformelt arbeid, mot 66 prosent i majoritetssamfunnet. Mange er landarbeidere på store farmer og nedstenging og reiserestriksjoner mellom og innad i land, har gjort det vanskelig å reise til eller holde på arbeidet.

Pandemien fører også til økende matusikkerhet blant urfolk på landsbygda. Dette framkommer i en rapport fra FNs spesialrapportør for urfolks rettigheter (Tzay, 2020), og bekreftes i intervjuer gjort i forbindelse med denne rapporten. Stenging av markeder og stans i forsyningskjeder har ført til at urfolks kooperativer og småbedrifter som produserer landbruksprodukter, mat og håndverk, har mistet inntektene sine. Mange urfolk har over lang tid opplevd press på sine territorier, som i Colombia, på grunn av investeringer i naturressurser, kvegdrift, men også ulovlig gruvedrift og nedhugging av skog.

For å motvirke sult og matusikkerhet bidro MICC, én av Norsk Folkehjelps partnere i Ecuador, til å etablere solidariske nettverk mellom småbønder og urfolk på landsbygda og befolkningen i byområder. I disse nettverkene byttet de mais fra høylandet mot papaya fra kysten og forsøkte å utvikle en rettferdig handel. De delte også produkter med folk som hadde mistet arbeid og ikke hadde egen produksjon. Andre steder, som i Guatemala, stengte bygder seg inne for å unngå smitte og levde av egen produksjon, rapporterer en annen partner.

4 Makt og motmakt

Som vi har sett har koronapandemien rammet noen hardere enn andre. Hvorvidt riktige tiltak for å bekjempe pandemiens ulikhetsskapende effekter innføres, vil først og fremst avhenge av politisk vilje og lederskap i det enkelte land. I dette kapittelet ser vi på omfanget av offentlige støtteordninger og velferdsprogrammer under pandemien, og diskuterer hvilket potensial for utvikling og utjevning som ligger i denne type ordninger. Vi diskuterer også demokratiet og menneskerettighetenes tilstand under pandemien, med eksempler på hvordan fagbevegelse og sivilsamfunn har blitt ytterligere utsatt det siste året, men også hvordan de har krevd og bidratt til endring.

4.1 Velferdsordninger for de få

FNs verdenserklæring fra 1948, som alle verdens land har erklært seg enige i, slår fast at alle mennesker har rett til sosiale goder som helse, vann, ernæring og utdanning. I tillegg til sivile rettigheter, som ytringsfrihet, trosfrihet og organisasjonsfrihet. Offentlige investeringer i sosiale sektorer er helt sentralt for å redusere forskjeller, og avgjørende for å bedre menneskers levkår og livskvalitet. Utdanning for alle er grunnleggende for å sikre sosial mobilitet, demokrati og deltakelse, mens tilgang til et godt fungerende helsesystem har stor betydning for menneskers livskvalitet, og sosiale og økonomiske utvikling. Men selv om menneskerettighetene er universelle og udelelige, er dessverre mange land langt fra å innfri dem.

Da pandemien kom hadde ikke halvparten av verdens befolkning tilgang til et fungerende helsesystem (Verdensbanken, 2017), 3 av 4 av verdens arbeidere hadde ikke tilgang til offentlig ytelser som sykepenger eller pensjonsordninger (ILO, 2017) og over halvparten av alle arbeidere i lav- og mellominntektsland var såkalte «arbeidende fattige» (ILO, 2020). I 2020 forsvant 255 millioner jobber, de fleste i mellominntektsland (ILO, 2021).

I Norge er vi godt vant med en fungerende velferdsstat som gir oss alle tilgang til gratis helse- og utdanningstjenester og sosiale overføringer som barnetrygd, studiestipend, foreldrepermisjon og pensjonsordninger, alt finansiert over skatteseddelen. De kalles også gjerne *kontantoverføringer*. Mange land har ikke slike ordninger overhodet. I 2017 var kun 29 prosent av verdens befolkning dekket av et helhetlig sett av denne type ordninger, mens 45 prosent hadde tilgang til én eller flere av slike overføringer fra myndighetene (ILO, 2017).

Det store spørsmålet er om pandemien kan bidra til å snu denne situasjonen?

I takt med at de økonomiske pilene har pekt nedover, har covid-19 nemlig kastet et nytt lys over statens rolle. Myten om at offentlige utgifter er skadelige for økonomien og bremser vekst og utvikling ser ut til å være avdekket en gang for alle. Synligheten og omfanget av statlig intervensjon har da også økt betraktelig det siste året, hvilket kan tyde på en slags gjenoppdagelse av det politiske handlingsrommet. Mer konkret har det gitt utslag i for eksempel bruk av ny datateknologi innenfor det offentlige helsesystemet eller innføring av statlige kontantoverføringsprogrammer. Ser vi en tilbakekomst av staten som velferdsaktør?

Krav om bedre velferd

I Zimbabwe har pandemien synliggjort det mangelfulle offentlige tjenestetilbudet. Da nedstenging ble innført var de fleste offentlige vannstasjonene i hovedstaden Harare enten ødelagte eller operative bare korte perioder hver dag. Mange fattige zimbabwere mangler innlagt vann hjemme, og er avhengige av de offentlige vannstasjonene for daglige gjøremål, og for å kunne holde seg til de anbefalte hygienetiltakene for å hindre spredning av covid-19.

Kriminelle nettverk utnyttet den begrensede tilgangen under pandemien og tok kontroll over vannstasjonene. Dette gikk i størst grad ut over kvinner som risikerte å bli utsatt for kjønnsbasert vold i nærheten av vannstasjonene. Når mange samles på samme sted innenfor et begrenset tidspunkt ble vannstasjonene i tillegg et sted der man utsatte seg selv og samfunnet for smitte.

Uten støtteordninger for bortfall av inntekt, uten tilgang til vann og med nesten ikke-eksisterende helsetilbud var det ikke mulig for arbeiderene i uformell sektor, som utgjør rundt tre fjerdedeler av arbeidsstokken i landet, å overholde de anbefalte smittetiltakene. Sammen med Combined Harare Residents Association (CHRA) tok lokale aktivister saken til rettssystemet, der de vant frem med at de lokale myndighetene i Harare måtte gjenåpne 42 helseklinikker og prioritere oppgradering av vannstasjonene. Som et resultat av rettskjennelsen reparerte de lokale myndighetene flere vannstasjoner som hadde vært ødelagt i flere år. Inspirert av CHRA tok beboerforeninger i tre andre byer lignende saker til retten og vant. Til sammen har 500 000 flere mennesker, 70 % av dem kvinner, fått tilgang til vann som en konsekvens av arbeidet til CHRA og de andre beboerforeningene.

Trenden i mange utviklingsland de siste årene har nemlig vært en økning i private, kommersielle tilbydere av velferdstjenester og private forsikringsordninger som erstatning for offentlige ordninger. Selv om man kan argumentere for at det er bedre å få tilgang til privat skole som tar skolepenger, heller enn ingen skole, eller helsehjelp som koster framfor ingen helsehjelp, vet vi at helse- og utdanningssystem preget av store forskjeller i tilgang og kvalitet, slik vi ser for eksempel i land som Storbritannia og Chile, bidrar til å forsterke ulikheter mellom grupper i samfunnet. Universelle og offentlige helse- og utdanningssystemer er med andre ord en viktig nøkkel for å både redusere fattigdom og ulikhet, og skape utvikling.

Universelle og offentlige helse- og utdanningssystemer er med andre ord en viktig nøkkel for å både redusere fattigdom og ulikhet, og skape utvikling.

Mye tyder på at koronakrisen kan ha bidratt til økt oppmerksomhet om de positive virkningene av kontantoverføringer, og dermed fått økt støtte både fra myndigheter og internasjonale organisasjoner. For det første er kontantoverføringer et effektivt virkemiddel mot fattigdom, det er (hvis organisert riktig) lite byråkratisk, og det bidrar positivt inn i økonomien ved å gi folk økt kjøpekraft. Dette har gjort at selv Verdensbanken kaller det en «game changer» (Gentilini, 2021). Ifølge Bankens forskning har 215 land investert minst 800 milliarder dollar i slike ordninger i 2020. Av totalt 1400 tiltak, var en tredjedel kontantoverføringer som nådde mer enn 1,1 milliard mennesker, eller 14 prosent av verdens befolkning (Verdensbanken, 2020).

Ecuadors krise – Stat eller privatisering

Før pandemien, i oktober 2019, opplevde Ecuador et stort folkelig opprør etter at regjeringen la fram et forslag til å kutte i drivstoff-subsidier som avtalt med IMF. Regjeringen møtte protestene med å sette inn politi og militæret, 11 ble drept 1340 såret og 1152 arrestert (IACHR, 2020). Regjeringen ble til slutt tvunget til å forhandle med urfolksbevegelsen etter den avgjørende rollen den hadde hatt under opprøret. Forslaget om endringer i drivstoff-subsidier ble trukket tilbake.

Opprør mot privatisering, liberalisering og strukturtilpasning er ikke nytt i Ecuador, men preget landet gjennom hele 90-tallet og starten på 2000. Det førte til at Ecuador brøt med IMF, styrket statens rolle og innførte omfordelende tiltak (Maldonado, 2015). Regjeringen som har sittet fra 2017 har igjen gått i retning av en privatiserings- og dereguleringspolitikk.

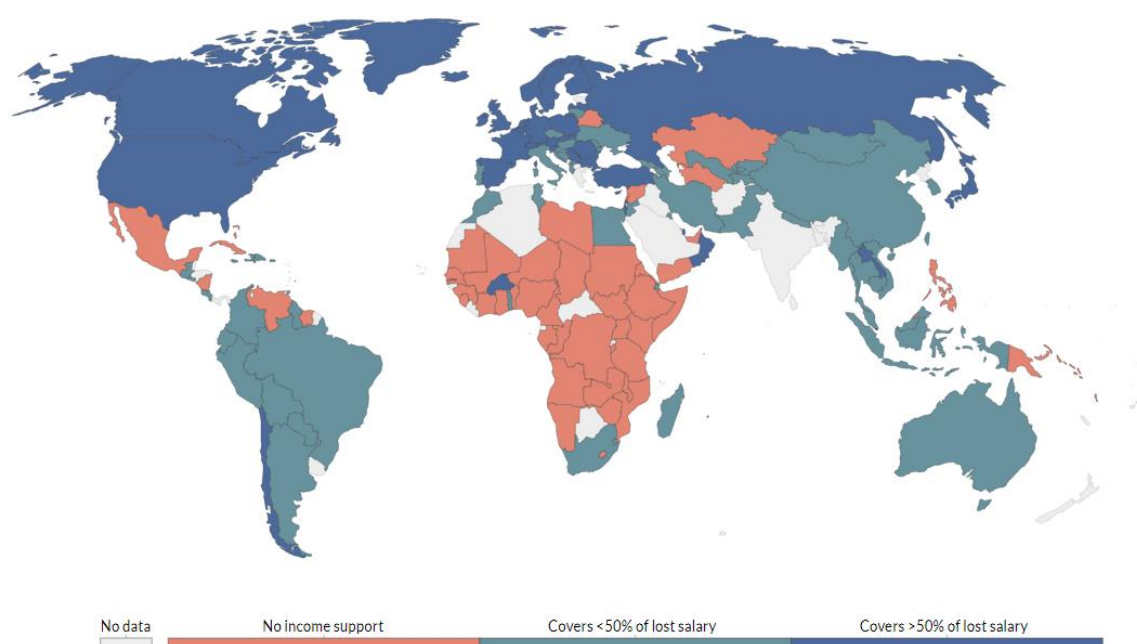
De økende gjeldsproblemene tvang regjeringen til å be IMF om støtte i mars 2019. Offentlig gjeld hadde økt og 2019 brukte landet hele 29 prosent av statens inntekter til å imøtekomme kreditor krav. Dette tilsvarte 2,3 ganger helsebudsjettet 1,9 ganger utdanningsbudsjettet (Iturralde, 2020). IMF ga Ecuador et lån på 4,2 milliarder dollar og etter gjeldsstruktureringen i 2020 kom et nytt lån på 6,5 milliarder dollar med krav om innstramningstiltak til en verdi av 5,8 prosent av BNP i løpet av bare de neste tre årene (ibid.).

Kombinasjonen av regjeringens prioriteringer og IMF's krav har ført til massive oppsigelser i offentlig sektor og kutt i offentlige utgifter, også innen helsedepartementet som gikk ned fra 353 til 110 millioner dollar mellom 2017 og 2019. Om lag 4000 helsearbeidere mistet jobben (Iturralde, 2020).

Ecuador var på ingen måte forberedt til å håndtere en pandemi. Før og under pandemien har det vært et hardt press på arbeidsrettigheter, ved blant annet at private selskaper kunne omgå arbeidsavtaler med henvisning til å opprettholde arbeidsplasser, der offentlige ansatte gikk ned to timer i arbeidstid og tilsvarende i lønn. Samtidig fortsatte regjeringen å fremme privatisering av offentlige tjenester.

Mens rikere land, slik som Norge, har hatt økonomiske muskler (i vårt tilfelle oljefondet) til å øke statens utgifter og dempe de økonomiske og sosiale effektene av pandemien, har fattigere land slitt med å gjøre det på grunn av deres lave inntekter, manglende reserver, marginale påkobling til den globale finansarkitekturen – og manglende politiske vilje.

Totalt sett brukte lands myndigheter over hele verden nærmere 12 tusen milliarder dollar ekstra i 2020 for å håndtere konsekvensene av covid-19. Av dette beløpet har 83% kommet befolkningene i 36 rike land til gode, mot kun 42 milliarder dollar (0,4%) i 39 lavinntektsland. Når det gjelder nye midler til velferd- og støtteordninger har 28 rike land brukt 695 dollar per person, mens 42 lav- eller mellominntektsland har brukt fra 4-28 dollar per person. Til tross for løfter om støtte til arbeidere og familier i mange land, har 2,7 milliarder mennesker ikke mottatt noe offentlig økonomisk støtte under pandemien (Oxfam, 2020).

Figur 6: Offentlige ordninger for bortfall av inntekt under covid-19-pandemien til folk som har mistet jobben eller ikke kan jobbe, per 29. mars 2021 (Our World in Data / The Oxford COVID-19 Government Response Tracker, 2021)

Dessuten har de fleste offentlige ordningene innført i lav- og mellominntektslandene vært begrenset i beløp og tidsrom. Oxfam viser i sin rapport *Shelter from the Storm*, at ingen av ordningene har vært nok til å dekke mottakernes grunnleggende behov. De fleste har også vært behovsprøvet. Som Tankesmien Agenda redegjør for i notatet *Økonomisk ulikhet i verden: hvordan kan norsk utviklingspolitikk gjøre en forskjell?* (2019) har behovsprøvde ordninger flere utfordringer. Den mest åpenbare for utviklingsland er at manglende data og statistikk gjør det vanskelig å vite *hvem* som kvalifiserer til en ordning. Selv om Verdensbanken og andre aktører har utviklet målemetoder for å finne ut hvem som er de fattigste, viser studier at slike målinger er teknokratiske og gir et særdeles unøyaktig og til dels feil resultat. Behovsprøvde ordninger er også mer byråkratiske enn universelle ordninger.

Samtidig viser erfaringer fra Europa og Nord-Amerika at velferdsordninger som støtter bredt definerte grupper oppnår større politisk oppslutning enn ordninger som kun går til en mindre fattig minoritet av befolkningen (Moene & Wallerstein, 2002). Selv om de kan være dyre på kort sikt, vil universelle ordninger, utover å gjøre en forskjell for den som mottar den, også fungere stabiliserende på samfunnet som helhet. Fordi ordningene er universelle, vil heller ikke det å motta dem oppleves sosialt stigmatiserende.

Det er også grunn til å frykte at tankene om statens «tilbakekomst» og de mange kontantoverføringene ikke vil vare. 41 prosent av overføringene i 2020 var nemlig engangsutbetalinger, og svært mange av disse har stoppet opp på grunn av manglende finansiering og politisk vilje til å videreføre programmene (Oxfam, 2020).

Mens midlertidige ordninger gir mening i et land med et utbygd velferdssamfunn som Norge, vil det kun være et bittelite plaster på et allerede åpent sår, for verdens fattige. Brasil er et godt eksempel. 2. april 2020 fikk landets høyreradikale president Jair Bolsonaro støtte fra kongressen til å innføre et omfattende kontantoverføringsprogram rettet mot landets aller fattigste. Ifølge landets økonomiminister mottok 65 millioner mennesker støtte via denne ordningen, herunder alle de som allerede var registrerte mottakere av det populære programmet Bolsa Familia, samt mange i uformell sektor og de fra formell sektor som hadde registrert seg som arbeidsledig. Planen var hele tiden at programmet skulle vare «så lenge landet var i unntakstilstand», men det ble avsluttet 31. desember, selv om smitte- og dødstallene har vært eksplosive i Brasil i 2021 (Lavinias, 2021).

De første rapportene peker på at programmet har hatt en positiv effekt på både fattigdom og ulikhet i landet (Blofield, Lustig, & Trasberg, 2020). Ordningen har kompensert mottakerne for 45 prosent av utestående inntjeningstap på grunn av pandemien, og økte også 2000 ganger gjennomsnittsinntekten til de fattigste 10 prosentene av befolkningen (Lavinias, 2021). Dette viser tydelig at politikk virker. Men i og med at programmet nå er avsluttet, og Brasil på så mange andre områder mislykkes totalt i sin håndtering av pandemien, fryktes de negative effektene likevel å øke og bli langvarige.

Dermed blir Brasils ellers vellykkede program et eksempel på at ett enkelt kontantoverføringsprogram i seg selv ikke er løsningen på komplekse fattigdomsproblemer. Sosiale sikkerhetsordninger kan ha en åpenbar effekt, men er ingen «magic bullet», på samme måte som at barnetrygd alene ikke er tilstrekkelig for å sikre barnefamiliers velferd i Norge. Mer helhetlige ordninger må på plass for at fattigdommen skal gå varig ned. Da trengs også strukturelle tiltak og endringer av mer systemisk karakter.

Ser man på Brasils helsevesen for eksempel, tilbyr dette helt forskjellig hjelp avhengig av hva du kan betale. Under pandemien har for eksempel forholdet mellom intensivplasser i det offentlige helsevesenet sammenlignet med det private vært 1:5. 25 % av befolkningen har tilgang til det private gjennom sine private helseforsikringer, mens de resterende 75 prosentene avhenger av det offentlige systemet. Dette har ført til at intensivplasser i det private har vært utnyttet samtidig som det offentlige har vært overbelastet (Lavinias, 2021).

Likevel, og kanskje spesielt i Latin-Amerika, har pandemien ført med seg en ny politisk debatt om offentlige velferdsprogrammer og deres virkning på å redusere fattigdom og ulikhet.

Også i bistand- og utviklingsdebatten har kontantoverføringer nærmest blitt et nytt «buzzword» det siste året. Etter at flere akademikere og organisasjoner har pekt på effekten av denne type ordninger i flere år, har også de store bi- og multilaterale bistandsgiverne virkelig fått øynene opp for dette. Også Norge. Utviklingsminister Dag Inge Ulstein (Krf) har for eksempel lovet mer norsk støtte til denne type bistand (Bistandsaktuelt, 2020)

Rike land har likevel kun økt sin bistand til sosiale velferdsprogrammer med 5,8 milliarder dollar. Dette tilsvarer kun 0,5 prosent av de midlene som er gitt i bistand for å håndtere virkningene av covid-19. Det er åpenbart behov for både mer nyteknisk og mer midler til denne type bistand.

Forskjellene på hvordan rike og fattige land har kunnet møte krisen med tilstrekkelig økonomiske midler og rause støtteordninger vil med all sannsynlighet bidra til å opprettholde, om mulig forverre, ulikhetene mellom land. Økonomiske strukturer bidrar også til å holde fattige folk i fattige land i fattigdom. I kapittel 5 skriver vi mer om disse strukturene og hvordan de har blitt påvirket av koronapandemien.

4.2 Fagorganisering og økt velferd

Krisen har ført til en økning i antall arbeidende fattige fra 600 millioner til 800 millioner, det vil si mennesker i full jobb, men som har en for lav lønn til å kunne dekke grunnleggende behov. Pandemien førte til at 225 millioner heltidsstillinger ble borte i 2020. Dette er fire ganger flere enn under finanskrisen i 2009 (ILO, 2021). I tillegg kommer alle arbeidsplassene i uformell sektor.

Å sikre en minsteinntekt man faktisk kan leve av anses også av flere for å være et viktig mottiltak mot økonomisk ulikhet. Stadig flere land har derfor innført minstelønn (ILO, 2016). I Ecuador økte myndighetene for eksempel i perioden 2007-2015 minstelønnen mer enn det levekostnadene økte i samme periode. Dette førte til at en gjennomsnittlig husstand, der 1,6 prosent av medlemmene i husstanden var i lønnet arbeid, hadde råd til et gjennomsnittlig innkjøp av basisvarer og tjenester (Smith, 2015).

For å motvirke liberalisering av arbeidsmarkedet, og sikre gode lønn- og arbeidsforhold i utviklingsland, kan fagbevegelsen spille en viktig rolle. Å forsterke den sosiale organiseringen i samfunnet er for eksempel et av forslagene i boken «Ulikhet – hva kan gjøres», skrevet av den innflytelsesrike ulikhetseksperten Anthony Atkinson. Ifølge ham må ulikhet bekjempes med blant annet en styrket fagbevegelse og bedre samarbeid mellom partene i arbeidslivet og i samfunnslivet ellers (Atkinson, 2015).

Mens fagbevegelsen i mange høyinntektsland har spilt en viktig rolle i å få på plass tilstrekkelige støtteordninger for de som har mistet jobbene sine, har lignende fremstøt i utviklingsland ofte blitt møtt med kritikk og i noen tilfeller unødvendig maktbruk og vold. I Zimbabwe, der reallønna har sunket med 80 prosent de siste to årene, svarte myndighetene på oppfordringen til generalstreik og demonstrasjoner med å kalle ut hæren. Fagforeningsaktivister lever med dødstrusler og trakassering fra politiet.

Dette er en bekymringsfull utvikling for demokratiutviklingen i det enkelte land, og for verden som helhet, men kan også bidra til å øke ulikhetene.

Som vi vet fra forskningen, spiller fagbevegelsen en svært viktig rolle i å motvirke ulikhet: både ved å føre til jevnere fordeling mellom ulike grupper arbeidstakere, men også ved å sørge for at verdiskapingen fordeles jevnere mellom kapital og arbeid enn det som ellers ville skjedd. Dessuten bidrar sterke arbeidstakerorganisasjoner til å gi sikre, trygge og forutsigbare arbeidsforhold (Gitmark, 2019). For eksempel viser en studie (Jaumotte & Osorio Buitron, 2015) at nedgang i organisasjonsgrad ser ut til å være en hovedfaktor for økning av toppinntektsandelene: I gjennomsnitt forklarer lavere organisasjonsgrad om lag halvparten av økningen i andelen inntekt de ti prosent rikeste får. I tillegg ser halvparten av økningen i Gini-koeffisienten (som sier noe om den økonomiske ulikheten i et land) blant husholdningen ut til å være drevet av det samme.

Økningen i demonstrasjoner og sosial mobilisering *før* pandemien kan tyde på økt misnøye om større forskjeller. Samtidig vet vi at slik mobilisering kan ha en positiv effekt i bekjempelsen av ulikhet og konsentrasjon av makt. Nettopp derfor spiller en aktiv fagbevegelse en viktig motvekt mot økende ulikheter.

Det er derfor svært positivt at tegn tyder på at fagbevegelsen har fått økt betydning under koronakrisen - på tross av press fra myndigheter. Ifølge Financial Times kan det se ut til at tiår med nedgang i medlemstall for fagbevegelsen globalt holder på å snu (O'Connor, 2021). I Norge for eksempel, har LO hatt rekordvekst det siste året (LO, 2021).

I mange land ser vi at arbeidere, både i formell og uformell sektor, har mobilisert rundt krav om faglige rettigheter og styrking av velferdstjenester. I Sør-Afrika gikk for eksempel sykepleiere ut i streik i fjor, og demonstrerte på 1. mai med krav om at myndighetene skulle sørge for transport, regelmessig testing, tillegg for farlig arbeid, og skattepause (Peoples Dispatch, 2020). I Chile gikk 60 000 helsearbeidere til streik en hel uke i november for bedre arbeidsforhold, bonusordninger for covid-19 arbeid og økte helsebudsjetter i et land der disse budsjettene hadde blitt kuttet med 3,2 prosent i forkant av pandemien (Wadhwa, 2020).

I Honduras gikk sykepleiere og leger ut i protest fordi de jobbet uten tilgang til beskyttelse. Norsk Folkehjelps partner MADJ fremmet juridisk krav om helsepersonells krav på beskyttelse for å se om dette kunne få regjeringen til å investere i beskyttelsesutstyr. I Indonesia ble det en gjenoppblomstring av radikale sosiale bevegelser da fagbevegelsen i hele landet slo seg sammen i kampen mot myndighetenes angrep på faglige rettigheter og miljøtiltak (Peoples Dispatch, 2020).

I Sør-Afrika ble Temporary Employer and Employee Relief Scheme (TERS) innført for å lette på konsekvensene for arbeidere som mistet inntekt som en konsekvens av lockdown restriksjonene. I utgangspunktet måtte arbeidere være registrert for å kvalifisere for støtte fra velferdsordningen, noe de fleste arbeidere med midlertidige kontrakter ikke er. Usikre og midlertidige kontrakter er utbredt i landbruket, så Norsk Folkehjelps partner Woman on Farms organiserte en kampanje for å utvide ordningen slik at alle arbeidere kunne dra nytte av ordningen. Sammen med flere andre organisasjoner tok de saken til retten. Før en

kjennelse ble nådd gikk Arbeidsdepartementet med på kravene og utvidet ordningen til å gjelde alle arbeidere. Dette er ett av mange eksempler som viser at det i utviklingen av velferdsordninger også bør være tett dialog med partene i arbeidslivet.

Den internasjonale utviklingspolitikken, inkludert programmer fra aktører som Verdensbanken og IMF har imidlertid i liten grad hatt fokus på fagbevegelsen de seneste årene. Selv om det er flere av delmålene i bærekraftsmålene som omhandler fagbevegelsen og ILOs kjernestandarder, kan det se ut som om arbeidet med å fremme og styrke disse har falt i skyggen av det tydelige fokuset på privat sektors rolle i å nå bærekraftsmålene.

Retten til å organisere seg og føre kollektive forhandlinger er grunnpilarer og har en naturlig plass i diskusjonen om anstendig arbeid, utvikling og fordeling. En satsning på sosiale velferdsprogrammer bør også kobles med styrkingen av faglige rettigheter og sosial dialog.

4.3 Demokrati og menneskerettigheter

Da pandemien traff hadde verden sett en tilbakegang i det liberale demokratiet over flere år. Parallelt har det vært en økning i folkelig mobilisering i mange land, hvor folk har protestert mot ulikhet, diskriminering, kutt i subsidier, privatisering og korrupsjon. Over hele verden har unge og gamle, kvinner og menn, krevd innflytelse, åpenhet og at myndigheter skal stå til rette for sin politikk. Pandemien satte en brå stopp for denne mobiliseringen.

Myndighetene har innført strenge restriksjoner for å hindre smitten i å spre seg. Pandemien brukes også som en unnskyldning for å begrense sivilsamfunnets rettigheter og frihet. Dette har gått utover folks demokratiske rettigheter og trygghet. To tredjedeler av alle land har innført restriksjoner for media det siste året, mens én av tre land har restriksjoner uten tidsbegrensning (V-dem, 2021).

Ifølge Human Rights Watch (2021) har minst 83 regjeringer over hele verden brukt covid-19-pandemien til å rettferdiggjøre begrensende, og ofte voldelige, tiltak mot menneskers utøvelse av ytringsfrihet og fredelig forsamling. Poli og militære har under myndigheters kontroll, angrepet, arrestert, tiltalt og i noen tilfeller drept kritikere, brutt opp fredelige protester, stengt media og vedtatt vage lover som kriminaliserer de som gjennom sine ytringer hevdes å true folkehelsen. Ofrene inkluderer journalister, aktivister, helsearbeidere, politiske opposisjonsgrupper og andre som kritiserer sine regjeringers håndtering av koronapandemien (ibid).

Ifølge det internasjonalt anerkjente forskningssamarbeidet Varieties of Democracy (V-dem, 2021) har pandemien forverret en allerede negativ utvikling av det liberale demokratiet i verden. Deres årlige rapport om demokratiets tilstand, utgitt i mars 2021 har følgende hovedfunn:

- Den globale utviklingen har vært negativ de siste ti årene, og fortsetter i 2020, spesielt i Sør-øst og Sentral-Asia, Øst-Europa og Latin-Amerika.
- Demokratiets tilstand for den gjennomsnittlige verdensborgeren er i 2020 tilbake på nivå med 1990.

- Elektoralt autokrati (det vil si autokratier som gjennomfører valg) er den vanligste regimetypen. Sammen med lukkede autokratier teller de 87 stater og utgjør hjemlandene til 68% av verdens befolkning.
- Verdens største demokrati, India med 1,37 milliarder innbyggere, har utviklet seg til et slikt elektoralt autokrati.
- Antallet liberale demokratier har gått ned det siste tiåret fra 41 til 32 land, med en befolkningsandel på bare 14%.

Sivilsamfunn under press i Zimbabwe

«Myndighetenes håndtering av koronapandemien i Zimbabwe har gjort at folk har mistet jobb og inntekt, og dermed sliter med å fø familien sin», sier Janet.* Hun er aktiv i organisasjonen Zimbabwe Chamber of Informal Economy Associations (ZCIEA) som jobber for rettighetene til den uformelle sektoren i Zimbabwe. Deres medlemmer inkluderer blant andre gateselgere, bygningsarbeidere og avfallsplukkere og teller i 2021 om lag 290 000 medlemmer over hele landet.

Når vi snakker med Janet, er Zimbabwe i sin andre bølge av pandemien. Det er krav om å bruke munnbind på offentlig sted og alle skoler er stengt. Det har de vært i ett år. Å kjøpe nye munnbind og bruke de i henhold til forskrift har de færreste råd til. Myndighetene har innført portforbud fra klokken 20.00 til 5.30, etter at smittetallene steg dramatisk på nyåret. Portforbudet er ikke bare inngripende i seg selv, men har også gjort det enda vanskeligere for de i den uformelle sektoren til å komme seg til og fra jobb, blant annet fordi de ikke kan ta kollektiv transport før eller etter dette klokkeslettet. «Selv om både krav om munnbind og portforbud er tiltak for å stanse smitten, slår politiet altfor hardt ned på dem de mener bryter reglene. Terskelen for å gi bot eller gjennomføre en arrestasjon er lav», sier Janet. «Det er heller ingen tvil om at myndighetene bruker covid-19 som en unnskyldning for å slå ned på ytrings- og forsamlingsfriheten», fortsetter hun. I juli 2020 ble minst 60 demonstranter arrestert, fengslet og torturert etter en fredelig demonstrasjon.

Hun forteller også at helsesystemet har blitt svekket som følge av pandemien. «De offentlige sykehusene var dårlige fra før, men har blitt enda dårligere i det siste. Det er kun de private sykehusene som tilbyr tilfredsstillende behandling», sier hun. «Der har ingen av de fattige råd til å gå». Hun er også bekymret for helsepersonell som jobber under livsfarlige forhold, uten tilfredsstillende beskyttelsesutstyr.

Den samme uken som intervjuet gjennomføres, får Zimbabwe sine første doser av den kinesiske vaksinen. Janet har liten tro på at «mannen i gata» får denne. «Eliten vil sannsynligvis gi egne barn 10 doser før vi andre får tilbudet», sier hun tørt.

**Janet er ikke hennes egentlig navn. Hun er anonymisert av sikkerhetsmessige årsaker.*

Denne utviklingen understøttes også av organisasjonen CIVICUS, som følger med på sivilsamfunnets friheter og rettigheter. Ifølge dem har covid-19-pandemien forverret og ytterligere presset de som forsvarer demokratiske rettigheter verden over. Disse fire trendene pekte de på allerede i oktober 2020:

- Veldokumentert brudd på forsamlingsfriheten: demonstranter blir fengslet, demonstrasjoner stanset og myndigheter står bak overdreven maktbruk.
- Restriksjoner på ytringsfriheten og tilgangen til informasjon fortsetter.
- Stater har i mange tilfeller vedtatt vidtrekkende lovgivning som begrenser menneskerettighetene.
- Aktivisme og demonstrasjoner fortsetter mange steder på tross av, og på grunn av koronapandemien. Verden over fortsetter folk å kreve sine rettigheter.

Dette samsvarer med hva Norsk Folkehjelps partnerorganisasjoner rapporterer. De viser til flere eksempler på at myndighetene i sitt land har brukt muligheten pandemien gir til å innføre upopulære politiske tiltak eller lover, fordi de vet at befolkningen er redd for å demonstrere og si ifra. Enten fordi de er redd for å bli smittet, eller fordi myndighetene har truet med bøter for å bryte restriksjoner innført. De aktivistene som likevel har forsøkt å demonstrere har blitt møtt av overdreven maktbruk, og beskyldninger i offentligheten om å sette liv og helse i fare.

I Kambodsja for eksempel, reagerte menneskerettighetsaktivister da myndighetene innførte en kriselov uten tidsbegrensning. Loven gir myndighetene ubegrenset mulighet til å overvåke egne innbyggere via telekommunikasjon, og økt kontroll over pressen og sosiale medier. Loven innebærer også klare begrensninger på bevegelsesfriheten, karantenekrav, samt myndigheters mulighet til å konfiskere private eiendeler. Da loven ble kritisert for å være opportunistisk og gi mer makt til regjeringen og militæret, svarte myndighetene med å arrestere 26 aktivister for å «ha spredt feilaktig informasjon om covid-19».

I Sør-Afrika oppsto det bekymring blant befolkningen da myndighetene sendte politi, militære og private sikkerhetsselskaper ut i gatene for å kontrollere nedstengingen i fjor. Dette førte til at aktivister satte opp et system der befolkningen kunne registrerte brudd på menneskerettigheter under krisen, i samarbeid med South African Human Rights Commission. Tilsvarende aktiviteter har vi også sett fra organisasjoner i andre land.

Organisasjonen MADJ fra Honduras forteller at da det ble innført portforbud som varte fra mars til juli 2020 begrenset dette bevegelsesfriheten sterkt. Folk var redde for å bevege seg, selv til stedene der det var matutdeling, på grunn av veisperringer, mer militære i gatene, og i frykt for hva som ville skje om de ikke rakk hjem før portforbudet. MADJ selv måtte gå til rettsapparatet med krav om at de som menneskerettighetsforsvarere og aktive i lokalradio skulle få tillatelse til å bevege seg fritt. Ifølge organisasjonen ville ikke myndighetene gi dem slik tillatelse fordi de ikke ønsket å bli sett i kortene for manglende håndtering av pandemien.

Siden nedstenging og begrensninger på forsamlingsfriheten har ført til at sivilsamfunnsorganisasjoner og aktivister ikke lenger kan samles eller bruke gateprotest som virkemiddel, har det ført til nye måter å organisere seg. I Irak, for eksempel, har

organisasjonen Peace and Freedom Organization produsert filmer om faglige rettigheter og hvordan arbeidere kan kreve sine rettigheter under pandemien. Filmene er delt på sosiale medier.

Men å «møtes» på internett er heller ikke ufarlig. Sikkerhet har på mange måter blitt ekstra viktig det siste året. I mange land har myndigheter brukt eksisterende lover, eller iverksatt nye, for å øke den digitale overvåkingen eller begrense deling og spredning av digital informasjon. For eksempel viser en rapport fra organisasjonen Association for Progressive Communications (2021) at afrikanske regjeringer bruker applikasjoner til å spore innbyggernes bevegelser og som verktøy for å kriminalisere spredning av falsk informasjon om covid-19. Spesielt det siste har blitt misbrukt til å stilne eller arrestere journalister eller regjeringskritikere.

Som med fagbevegelsen, finnes det også eksempler på at pandemien har styrket sivilsamfunnsorganisasjoner og gitt dem en viktig rolle i å bekjempe pandemien. Få dager etter at Sør-Afrika stengte ned i mars 2020 kom et bredt sivilsamfunn sammen og etablerte C19 People's Coalition. Koalisjonen vokste raskt til over 300 organisasjoner, bestående av alt fra sosiale bevegelser og lokale grupper, til fagforeninger og ekspertorganisasjoner. Formålet var å sikre at regjeringens pandemirespons var effektiv, rettferdig, og tok hensyn til de mest marginaliserte i samfunnet.

Siden pandemien har konsekvenser for alle deler av samfunnet, ble det etablert undergrupper på en rekke områder, både tematisk og geografisk. Koalisjonen har spilt inn på regjeringens kompensasjons- og velferdsordninger og de har krevd tilgang til grunnleggende tjenester for folk uten bosted og inntekt. For eksempel var det i første omgang bare storprodusenter som kunne søke om kompensasjoner for landbruket, men etter innspill fra C19 koalisjonen ble ordningen utvidet til å også gjelde småbønder. Koalisjonen står bak People's Vaccine Campaign, som blant annet krever at alle, også de uten lovlig opphold i landet, skal få vaksine. En styrke i koalisjonens arbeid er bredden blant medlemmene, og samarbeidet mellom grasrotorganisasjoner, og NGOer og institusjoner som sitter i regjeringsutnevnte ekspertutvalg

5 Mindre å fordele

Nylig kom Det internasjonale pengefondet (IMF) med sin nyeste rapport om den globale økonomiens tilstand. Her anslår de en moderat økonomisk vekst på 6 prosent i 2021 (IMF, 2021). Det er 0,5 prosent høyere enn de antok i januar. Den forsiktige optimismen skyldes at utviklingen og utrulling av vaksiner har gått fortere enn man først trodde. Den forventede veksten i 2021, kommer i etterkant av den verste globale nedgangen i fredstid siden den store depresjonen på 30-tallet, med negativ vekst, såkalt resesjon, på -3,5 prosent. 2020 var for eksempel første gang siden midten av 90-tallet at Afrika sør for Sahara opplevde negativ økonomisk vekst (ibid.).

IMF (2021) anslår også at de økonomiske forskjellene vil fortsette å øke som følge av pandemien, og at det vil være store variasjoner mellom land med tanke på hvor fort de kommer seg ut av den økonomiske krisen. Dette handler om hvor robuste økonomiene er, og hvor fort vaksiner blir rullet ut.

I tillegg til dårlige utsikter for økonomisk vekst, er det spesielt to trekk ved utviklingslands økonomi som gjør det vanskelig å få økonomiene på fote, finansiere velferdstjenestene som befolkningen har rett på, og sikre en bedre fordeling. Det første er den svært negative gjeldssituasjonen svært mange utviklingsland sto i allerede før krisen, og som har blitt betraktelig forverret det siste året. Det andre er det faktum at skatteinntektene har falt under pandemien, i tillegg til at store pengestrømmer fortsetter å flyte over landegrensene til skatteparadis. Dette angår de strukturelle sidene ved den globaliserte økonomien som bidrar til å opprettholde ulikheter mellom land. Samtidig befester det ulikhetene innad i land, da dette er pengesummer som de rikeste eier og som ofte håndteres uten offentlighetens innsyn eller demokratisk kontroll.

Høye gjeldsbyrder, lave skatteinntekter, fallende bistand, manglende politisk vilje, utbredt korrupsjon og svake velferdssystemer, inkludert få om noen sosiale sikkerhetsordninger, har gjort utviklingslandene dårlig rustet til å håndtere den pågående krisen. Skal de komme seg helskinnet ut av den, og ikke minst være bedre rustet til å møte neste krise, må disse hindrene forseres.

5.1 Gjeldstung motbakke

Da koronakrisen startet slet utviklingsland fortsatt med ettervirkningene etter finanskrisen i 2008. Den gangen førte blant annet lave renter i den rike delen av verden til økte investeringer her. Dette førte igjen til en byggeboom og økonomisk vekst i utviklingsland, men dessverre til en kortvarig positiv vekst. Etter noen år var økonomiene på fote igjen i den rikere delen av verden, mens utviklingslandene satt igjen med gjeld på lån de tok opp i den korte oppgangstiden. Disse lånene, mange med svært høye renter, har landene slitt med å betale tilbake. Da pandemien brøt ut var 34 av 73 lavinntektsland svært nær, eller allerede i, gjeldskrise.

Dette har forverret seg i løpet av 2020. I januar 2021 ga Verdensbanken ut en rapport som viste at pandemien har ført til den kraftigste årlige økningen i statsgjeld på mer enn 30 år.

Selv om det er fornuftig å bruke penger i krisetid for å holde økonomien i gang, har pandemien samtidig avdekket den økonomiske sårbarheten til lav- og mellominntektsland.

Dette er et ulikhetsproblem fordi utviklingsland med høye gjeldsbyrder vil ha mindre penger til å investere i helse, eller andre offentlige goder som for eksempel arbeidsledighetstrygd. Til tross for IMF's retorikk til støtte for offensiv finanspolitikk og offentlig pengebruk som svar på koronakrisen, er fortsatt krav om innsparingstiltak en del av de aller fleste av IMF's utlånsavtaler. Slike innsparingstiltak gjør at myndighetene regelrett ikke klarer å innfri befolkningens rettigheter til for eksempel helse. Allerede før pandemien var det en klar overlapp mellom utviklingslands høye gjeldsbyrder og svake helsesystemer. I 2020 brukte 64 land mer på å betjene offentlig gjeld, enn de gjorde på sitt eget helsevesenet som andel av BNP (Jubilee Debt campaign, 2020). Nettopp derfor er gjeldssaken høyt på agendaen til sivilsamfunnsorganisasjoner og aktivister verden over.

FNs uavhengige ekspert på gjeld og menneskerettigheter, Yuefen Li, skrev følgende i en rapport til FN's generalforsamling i oktober i fjor: «Ingen utviklingsland har kapasitet til å stå i en gjeldskrise, samtidig som de skal håndtere en helsekrise, en økonomisk krise, en matkrise og en velferdskrise, som følge av pandemien» (Li, 2020). Kort fortalt tvinger situasjonen landene til å velge mellom å betjene gjeld eller gi folk livsviktig helsehjelp.

Noe assistanse har de fattigste landene likevel fått. I april i fjor ble G20-landene enige om å utsette krav om tilbakebetaling av gjeld og renter fra de fattigste landene i perioden juni-desember 2020. Et såkalt gjeldsmoratorium. I april i år ble G20 enige om å utsette kravene til slutten av 2021. Problemet er at dette tiltaket gjelder kun for de aller fattigste landene. Flere lavere og høyere mellominntektsland, som akkurat nå har store problemer med å betjene gjelden sin, må fortsatt betale. Dessuten gjelder ordningen kun bilateral gjeld, altså låneavtaler mellom to land, ikke multilateral eller privat gjeld – som utgjør en stor del av gjeldsbyrden. Til sist må det også nevnes at noen land, slik som Eritrea, Sudan, Syria og Zimbabwe, ble ekskludert fra tiltaket fordi de ikke hadde betalt tidligere gjeld i tide. Dessuten er gjeldskravene bare forskjøvet fram noen måneder. Gjelden må fortsatt betales så snart utsettelsen er over. Ordningen har blitt beskrevet som å «øse Titanic med en bøtte» (Eurodad, 2020).

Det er med andre ord umulig å se for seg hvordan utviklingsland med høye gjeldsbyrder skal håndtere den ekstremt vanskelige situasjonen de nå står i. Gjeldsslette vil derfor kunne utgjøre en enorm forskjell. For eksempel viser beregninger fra Oxfam (2020) at hvis alle frigjorte midler ble overført til offentlig velferd i landene som mottok gjeldsslette, ville dette dekket seks måneder med kontantoverføringer til alle over 60 år i 26 land, samt gitt pengestøtte til alle funksjonshemmede og barn.

Gjeldsslette har blitt gitt før, og kan gjøres igjen. På slutten av 1990-tallet gikk rike land i den såkalte Parisklubben, sammen om HIPC-initiativet, som slettet fattige lands gjeld. Dette hadde en umiddelbar positiv effekt i form av økonomisk vekst og utvikling. Denne gangen er det utvilsomt mer utfordrende, fordi kreditorbildet er mer fragmentert. Av utviklingslandenes utlånere finnes nasjonale og internasjonale banker, private utlånere og ikke-vestlige land som Kina. Dette vanskeliggjør en internasjonal koordinert mekanisme, men det er ikke umulig.

Når det er sagt vil ikke gjeldsslette være en bærekraftig løsning på lengre sikt. Det er derfor behov for en internasjonal mekanisme som håndterer alle lands misligholdte lån – også etter pandemien. I dag finnes ingen slik mekanisme. Det mangeårige spørsmålet om at det ikke er noen rammer for å håndtere vanskeligheter med tilbakebetaling av gjeld, til tross for bevis for at gjeldssaneringer fører til for lite lettelse, for sent, gjenstår. Gjeldende praksis etterlater gjeldsproblemer i flere tiår, under omfattende strukturreformprogrammer, som forhindrer oppfyllelse av menneskerettigheter.

Den vanskelige gjeldssituasjonen tvinger også fram en diskusjon om hva som ligger i finansinstitusjonenes begrep «gjeldsbærekraft». I dag er det først og fremst knyttet til hvilken kapasitet landene har til å tilbakebetale lån med renter. Men kanskje vil pandemien (og klimakrisen) bidra til at det tas større hensyn til finansieringsbehov knyttet til menneskerettigheter, offentlige velferdstjenester, klimasårbarhet og de andre kjerneoppgavene som ligger i statens forpliktelser under Agenda 2030. Situasjonen slik den er i dag, er i hvert fall ikke bærekraftig.

5.2 Kapitalflukt og fallende skatter

Da pandemien traff, kollapset økonomien, og med den også landenes skatteinntekter. Dette kommer i tillegg til at utviklingsland allerede har for lave inntekter fra skatt, og for regressive skattesystem. Én av de mest anerkjente virkemidlene for å redusere økonomisk ulikhet er progressiv skattlegging, det vil si at selskaper og de rikeste i samfunnet betaler den høyeste skatten, mens de fattigste betaler mindre. Direkte skatter, slik som inntektsskatt og beskatning av rikdom og arv ansees gjerne som progressivt, mens indirekte skatter, som toll, forbruks- og merverdiavgifter er gjerne regressive. Regressive skatter har som regel en negativ innvirkning på de fattigste. Det anslås at hele 25 prosent av de totale statsinntektene til land i Afrika sør for Sahara kommer fra merverdiavgifter (Ebeke, Mansour, & Graziosi, 2016).

Offentlige budsjetter har lenge blitt uthulet med stadig lavere skatt på formuen til rike personer og selskaper. Mellom 1985 og 2019 falt selskapsskatten gjennomsnittlig fra 49% til 23% globalt (Oxfam, 2021). I tillegg viser tall fra Tax Justice Network (2020) at land taper totalt over 427 milliarder dollar i skatt hvert år på grunn av internasjonale selskaper og privatpersoner skatteunngåelser og skatteunndragelser. Overskuddsflytting og internprising brukes av globale selskaper for å flytte penger til skatteparadiser med svært lav, eller nesten ingen skatt. Costa Rica mistet for eksempel i perioden fra 2006 til 2015 hele 44 milliarder dollar ved denne praksisen. Dersom dette hadde vært beskattet hadde det gitt staten 1,6 milliarder dollar i inntekter (FACTI, 2021).

Ulovlig kapitalflyt rammer alle land, men har en relativt større innvirkning på utviklingslandene fordi de er mer avhengige av skatt fra internasjonale selskaper. Dette fordi mange utviklingsland har lave inntekter fra andre kilder, slik som skatt på alminnelig inntekt fra personer, blant annet som en følge av stor uformell sektor. I tillegg er utviklingslandenes totale skatteinntekter altfor lave. Mens rike OECD-land har en gjennomsnittlig skatteinngang på 35 prosent av BNP, har så mange som 30 av de fattigste 75 landene i verden skatteinntekter på under 15 prosent (UNDESA, 2018). Dette er altfor lite skal landene klare å

finansiere velferdstjenester til sin egen befolkning, for ikke å snakke om å håndtere en pandemi.

Det siste tiåret har disse utfordringene fått mye internasjonal oppmerksomhet. Alt fra IMF til Verdensbanken, OECD, EU, G20 og FN er skjønt enige om at den ulovlige kapitalflyten må stanses. Internasjonalt anerkjente forskere som Thomas Piketty og Joseph Stiglitz har kommet med løsningene til hvordan. Internasjonale kommisjoner har lagt fram sine forslag, nå sist det norsk-initierte FACTI-panelet som i februar 2021 tar til orde for en full reform av det internasjonale økonomiske systemet og la fram 14 forslag til hvordan internasjonal skattlegging må gjøres mer rettferdig (FACTI, 2021). Aftenposten, som dekket lanseringen av rapporten, oppsummerte rapportens konklusjoner som knusende (Torset, 2021):

- Den globale innsatsen mot ulovlige pengestrømmer er feilslått.
- Dagens system beskrives som et lappeteppe som ingen har oversikt over eller koordinerer.
- Verktøyene som brukes, er fragmenterte, utilstrekkelige og lite effektive.

Selv om løsningene finnes, er det et stort lerret å bleke. Mostanden er stor. Spesielt blant dem som tjener på at dagens system opprettholdes; store globale selskaper som har rigget seg slik at de betaler minst mulig skatt, land som har spesialisert seg på enten hemmelighold eller lave skatter for å tiltrekke seg utenlandsk kapital – det som gjerne kalles for skatteparadis, og ikke minst alle de som driver ulovlig praksis som korrupsjon, hvitvasking, kriminell aktivitet, menneskehandel, terrorfinansiering eller annet – og som også bruker disse systemene.

Heller ikke pandemien har klart å stanse de enorme pengesummene som hver dag unndras skattlegging. Mens reiserestriksjoner gjorde det vanskelig for folk å krysse landegrenser, så økte kapitalflyten mellom land i fjor vår. I ustabile tider søker de med mye kapital trygge plasseringer, og derfor gikk for eksempel den sveitsiske storbanken UBS, verdens største formuesforvalter, med 40 prosent overskudd de tre første månedene i 2020 (Jones & Morris, 2020).

Likevel har pandemien bidratt til økt fokus på nødvendigheten av å øke de offentlige inntektene, for å kunne investere i for eksempel helse. Noen av tiltakene har vært på bordet lenge, men har fått fornyet oppmerksomhet. USAs nye finansminister, Janet Yellen, har for eksempel gått sammen med andre OECD-land om å få etablere en global minimumsskatt for selskaper (Jagoda, 2021). Får hun dette til vil det være et enormt framskritt for hvordan den internasjonale økonomien reguleres og ha stor betydning for både høy- og lavinntektsland.

Skatt på finanstransaksjoner er også tilbake på agendaen, spesielt blant politikere i New-York, som huser verdens største børser. En slik avgift har ikke eksistert i USA siden 1981, men stadig flere demokrater er positive. Lobbyister på Wall-Street gjør derimot alt de kan for å motvirke forslaget. Hvis det faktisk blir noe av, vil det være en stor seier for alle de som har mobilisert imot ulikhet i årtier og har hatt dette som et krav.

Pandemien har også ført til økte krav om å skattlegge de rikeste hardere. I et opprop utarbeidet av 70 organisasjoner i Latin Amerika like etter pandemien startet, lød for eksempel ett av forslagene slik:

Bekjemp ulikhet - Innfør en ekstraordinær skatt for de rike, på fortjenesten til bankene y de store selskapene og for de de som står for kapitalflukt. Midlene til å møte covid-19 krisen må komme fra de som konsentrerer rikdom, ikke lønningene til arbeiderene.⁵

Flere land har da også tatt til orde for å øke nettopp denne typen skatt under pandemien. Argentina vedtok en engangsgift for de rike i desember 2020, og krevde opptil 3,5 prosent av den samlede nettoverdien til innbyggere som har 3,4 millioner dollar eller mer i formue. Også i desember vedtok Bolivia en langsiktig formuesskatt for alle innbyggere med mer enn 4,3 millioner dollar i formue. Mens i Marokko vil myndighetene i år pålegge selskaper og velstående borgere et "solidaritetsbidrag" (Laje, 2021).

En studie fra Sør-Afrika viser, med konservative estimater, at hvis de én prosent rikeste i landet hadde blitt ilagt formuesskatt, ville myndighetene innhentet mellom 70 og 160 milliarder rand, det vil si mellom 40 og 70 milliarder kroner. Dette tilsvarer 1,5 – 3,5 prosent av Sør-Afrikas BNP (Chatterjee, Czajka, & Gethin, 2021). Til sammenligning er hele det norske bistandsbudsjettet på nærmere 38 milliarder kroner.

Å heve skatten for de rikeste er åpenbart viktig for å øke offentlig inntekter og vil være et viktig bidrag til mindre ulikhet. Men, som to eksperter på skattesystemer i utviklingsland, skriver i en nylig utgitt artikkel om afrikanske skattesystem, vil ikke en slik skatt på de rikeste være en «silver bullet». De peker på at flere skattepolitiske tiltak må på plass. Hvilke vil avhenge av det enkelte land og deres politiske og økonomiske forhold. De peker samtidig på potensialet som ligger i bistand til utviklingslands skattemyndigheter, samt støtte til sivilsamfunnsorganisasjoner som jobber for skatterettferdighet (Fjeldstad & Therkildsen, 2020).

5.3 Bistanden er truet

Det er for tidlig å si hvordan pandemien vil slå ut på de rike landenes bistandsbudsjetter, men på kort sikt er det i alle fall klart at bistand fra rike til fattige land vil synke fordi de rikes landenes brutto nasjonalinntekt (BNI) faller. For eksempel ble det norske bistandsbudsjettet for 2021 kuttet for første gang på flere år som følge av lavere BNI. Flere tradisjonelt rause bistandsgivere har kuttet budsjettene slik som Danmark, Nederland og ikke minst Storbritannia hvor bistanden ble redusert fra 0,7 til 0,5 prosent. Statsminister Boris Johnson skylder på koronakrisen som har rammet landet hardt.

Dette følger en pågående trend der stadig flere giverland har kuttet bistand de siste årene. Dette skyldes ikke først og fremst mindre budsjetter, men en klar politisk dreining mot nasjonale interesser og mindre multilateralisme. For mange politiske partier, spesielt på

⁵ <https://www.congresodelospueblos.org/wp-content/uploads/2020/04/redLlamamiento-de-los-pueblos-originarios.pdf>

høyresiden, har bistanden blitt et mål. Argumentene for å kutte bistanden er ofte at penger må brukes på barn, eldre og veibygging hjemme, snarere enn å sendes ut av landet – ikke ulikt Trumps «America first» - politikk, parallelt med kritikk mot at «all bistand går til korrupsjon og derfor har lite nytte».

Dette er retorikk og politikk vi også kjenner her hjemme. Fremskrittspartiet gikk hardt ut i budsjettforhandlingene med regjeringen i fjor høst og krevde kutt fra 1 til 0,7 prosent. Sylvi Listhaug sa for eksempel følgende i et intervju med VG: «Vi har gitt bort altfor mange milliarder uten at det har hjulpet» (VG, 2020).

Men problemet er ikke at bistanden ikke har effekt, snarere at en beskjeden ressurs som bistand forventes å løse alle verdens og fattige lands problemer. Det er dessuten svært vanskelig å måle den direkte sammenhengen mellom bistand og utvikling, da dette vil påvirkes av andre faktorer som politikk, klimaendringer, konflikt og så videre.

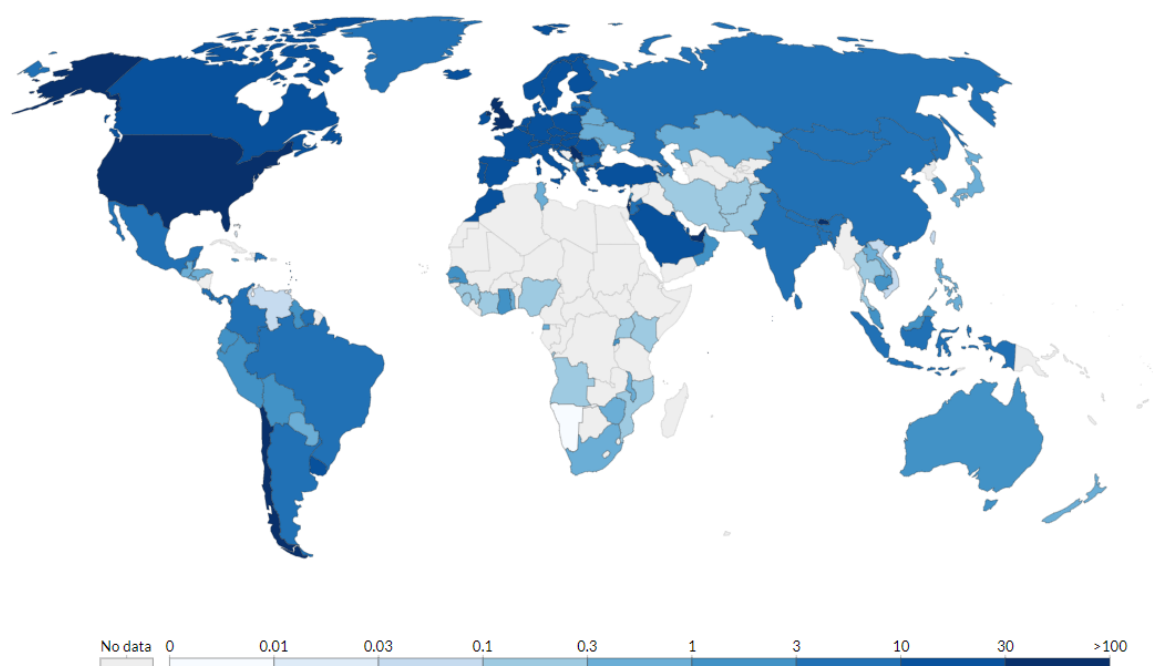
Høyre har også i sitt programutkast foreslått å gå bort fra prosentmålet. At FrP vil ha bistandskutt er verken nytt eller særlig uventet. Mer overraskende er det at Høyre ikke lenger er en del av det brede flertallet på Stortinget som støtter én-prosenten. Dette til tross for at Erna Solberg leder FNs pådrivergruppe for FNs bærekraftsmål som blant annet har i oppgave å motivere medlemslandene til å øke sine økonomiske bidrag til oppnåelse av målene. Solberg-regjeringen viet også stor plass i kampanjen om en plass i FNs sikkerhetsråd til å fremme Norge som en generøs bistandsgiver.

Flere kutt i internasjonal bistand vil kunne få dramatiske konsekvenser, spesielt for de fattigste landene, hvor bistand står for en stor andel av landenes eksterne finanser. Selv om andre finansieringskilder er større, slik som for eksempel pengeoverføringer fra venner og familie, har bistand noen kvaliteter andre penger har. Bistand er først og fremst offentlige midler som kan brukes på goder som kommer mennesker og samfunn til gode, men som ikke nødvendigvis har en økonomisk avkastning. Privat kapital kan brukes til å skape jobber, bygge bruer og få økonomier til å vokse, men de fattigste landene klarer i begrenset grad å tiltrekke seg denne typen kapital. I tillegg til at bistanden har enorm innvirkning på livene til veldig mange mennesker, iallfall på kort og mellomlang sikt, kan den også brukes strategisk for å bidra til omfordeling av makt og rikdom.

6 Veklende vaksinesamarbeid

Den første koronavaksinen ble satt under ett år etter at viruset først dukket opp. Aldri før i historien har utvikling av en vaksine gått like fort. Det er en vitenskapelig triumf. Den internasjonale fordelingen av vaksinen, avslører derimot de enorme ulikhetene som preger verden, og er på grensen til å kunne kalles et nederlag for multilateralt samarbeid. Allerede i begynnelsen av pandemien inngikk høyinntektsland bilaterale kjøp og opsjonsavtaler med de ulike farmasøytiske selskaper. Duke University kunne i oktober 2020 melde at verdens rikeste land som utgjorde 16% av befolkningen hadde sikret seg mer enn 60% av opsjonene på vaksinene som skulle produseres globalt. Flere måneder senere er det lite endring i tallene (Duke Global Health Innovation Centre, 2021).

I begynnelsen av april hadde 50 nasjoner vaksinert mindre enn 0,5 prosent av befolkningen (Our World in Data, 2021). Mens de rikeste landene forventer å ha fullvaksinert sin voksne befolkning i løpet av høsten, vil de fattigste landene etter all sannsynlighet ha vaksinert kun 3,3 prosent av befolkningen gjennom det globale vaksinesamarbeidet Covax innen utgangen av første halvdel av 2021. Det tilsvarer at Norge hadde stoppet all vaksinerings allerede 6. februar 2021. I henhold til de nåværende anslagene vil Afrika og Latin-Amerika sannsynligvis ikke være i stand til å oppnå fullvaksinasjon før 2023 eller 2024.

Figur 7: Totalt antall vaksinedoser administrert per 100 personer av den totale befolkningen. Dette regnes som én enkelt dose, og er ikke nødvendigvis det totale antallet personer som er vaksinert, avhengig av det spesifikke doseringsregimet (Our World in Data, 2021).

WHO tok tidlig initiativ til en global vaksinefordelingsmekanisme gjennom et trepartssamarbeid mellom Den globale vaksinealliansen GAVI, Verdens helseorganisasjon og Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI). Samarbeidet har flere tematiske

pilarer, men mest kjent er vaksinefordelingsmekanismen Covax. Målet var å etablere en global innkjøps- og distribusjonsordning for å sikre en mest mulig rettferdig fordeling av vaksiner, og ikke minst unngå at de rike landene skulle kjøpe opp alt av tilgjengelige vaksiner, men oppdraget viste seg å være utfordrende. Vaksinekappløpet mellom rike land med store budsjetter var allerede i gang.

Det viste seg også å være vanskelig å få USA under Trumps administrasjon med. Heller ikke Storbritannia ønsket å delta i begynnelsen. Begge landene har etter hvert støttet opp om Covax. EU etablerte et eget samarbeid. Utfordringen med Covax var at samarbeidet tok sikte på å skaffe deltakende land vaksiner for å dekke 20% av befolkningen. Folkehelseinstituttet konkluderte allerede i juni 2020 at dette ville være for lav dekningsgrad for Norge og at initiativet derfor ikke ville dekke de nasjonale behovene for vaksiner (Stortinget, 2021).

Resultatet var at Norge søkte seg mot EUs vaksinesamarbeid og som vi får vaksiner gjennom i dag. Det er grunn til å tro at dette også er grunnen til at Covax ikke ble det globale alternativet som det var tiltenkt, dekningsgraden var ikke høy nok og det ble dermed ikke et reelt alternativ for høyinntektsland å slutte seg til. Dette er noe som også bekreftes av norske myndigheter (Jon Arne Røttingen i Morgenbladet 12.mars 2021). I mars 2021 mangler fortsatt 22 milliarder dollar for å innfri målet om å sikre lav- og mellominntektsland 1,8 milliarder doser innen utgangen av 2021 (Rønning, 2021).

Utviklingslandenes manglende tilgang til medisiner, vaksiner og behandling av smittsomme sykdommer er ikke noe nytt. Med den manglende tilgangen til rimelige medisiner mot Hiv/aids og vaksiner mot svineinfluensaen friskt i minne la Sør-Afrika og India frem et forslag i Verdens handelsorganisasjons (WTO) om et midlertidig unntak fra patenter av legemidler, behandling, samt vaksiner for covid-19 så lenge pandemien varte.

Den umiddelbare grunnen for forslaget som ble lagt frem i september 2020 var den globale kampen om smittevernsutstyr slik som kirurgiske munnbind, respiratorer og etter hvert også medisiner mot covid-19 (som senere har vist seg å ikke virke) – og ved å oppheve patentene kunne land som selv hadde produksjonskapasitet og lokal kompetanse produsere sine egne vaksiner, legemidler og utstyr til behandling av covid-19 så lenge pandemien varte.

Mer enn 120, hovedsakelig utviklingsland samt WHO, støtter unntaksforslaget, mens land som gjerne huser de fleste vaksineselskaperes hovedkontorer slik som USA, EU, Storbritannia og Sveits stiller seg negative til forslaget, inkludert Norge. Motstanderne mener at det finnes få bevis for at patentrettigheter hindrer fattige lands tilgang til vaksiner. De er også kritiske til at et midlertidig unntak kan åpne opp for flere angrep på patentrettighetene og svekke de på sikt.

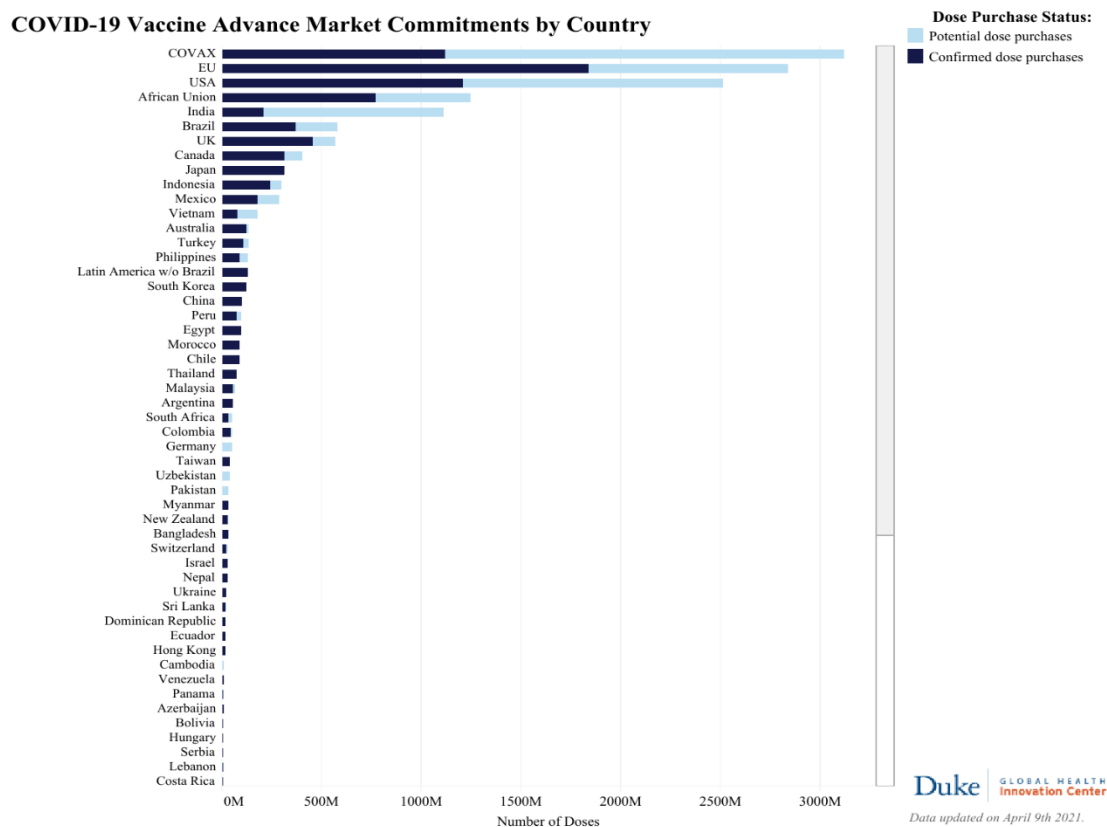
Tradisjonelt argumenterer sektoren for at patentrettighetene er en forhåndssikring for inntekt på fremtidige oppfinnelser som igjen er grunnleggende for å sikre videre finansiering av forskning og utvikling av nye legemidler. I tillegg argumenterer landene med at det allerede finnes fleksibiliteter i Trips-avtalen som gir en mulighet til å kreve tvangslisens og starte egen produksjon. Men det er omfattende og krevende å bruke tvangslisens til å produsere vaksiner som land enda ikke vet om virker på deres befolkning. Tvangslisens må også tas ut land for land og produkt for produkt, som er en ytterligere hindring.

Norge og andre har tatt til orde for at deling av patenter må være basert på frivillighet. WHO tok initiativ til og satte opp den frivillige delingsmekanismen covid-19 Technology Access Pool (C-TAP) for deling av kunnskap, patenter og data. Til tross for at over 40 land sluttet seg til mekanismen er det så langt ingen patenter som har vært delt (Hoen, 2021). Den politiske oppslutningen har vært laber og interessen fra legemiddelselskapene har vært enda mindre. Det ser nå ut til at WHO selv også anser C-TAP som mislykket da de nylig lanserte et nytt initiativ for å fremme frivillig lisensdeling og kobling opp mot ledig vaksinekapasitet; Covid vaccine capacity connector. Så langt er det lite som tyder på at selskapene er villige til å dele patenter og produksjonskunnskap frivillig.

Det har vært knyttet forventninger til at den nye lederen i WTO Ngozi Okonjo-Iweala, ville innta en mer positiv tilnærming til forslaget om patentunntak i TRIPS-rådet og hun lanserte tidlig ideen om en tredje vei (Okonjo-Iweala, 2021). Mye tyder nå på at den tredje vei vil være patentfleksibilitet basert på frivillighet, men som man til nå ikke har fått til i praksis.

Vaksinene er her, men problemet har vært at det ikke produseres nok fort nok, eller fordeles rettferdig mellom landene. Vaksinenasjonalisme, hvor hvert land kjemper for seg og sine innbyggere, har så langt vært den rådende tilnærmingen.

Med knappheten av vaksiner har det også vokst fram et utstrakt vaksinediplomati, hvor land som har bedre tilgang til vaksiner enn andre bruker vaksinetilgangen sin som et diplomatisk virkemiddel for å oppnå politiske mål. Mer enn 20 millioner vaksinedoser har blitt delt i bytte mot innfrielse av politiske krav (Devex, 2021). De mest aktive har vært Kina, Russland og til dels India.

Figur 8: Internasjonale vaksineavtaler per. 9. april 2021 (Duke Global Health Innovation Centre, 2021).

I tillegg til vaksiner fra Covax har også de fattigste landene begynt å fremforhandle bilaterale avtaler med vaksineprodusenter, både for å sikre en dekning utover 20 % og i håp om raskere leveranser enn det Covax har mulighet til. Nyere rapporter viser at tidspunktet for inngåelse av de bilaterale avtalene har vært avgjørende for å sikre tilgang. Det gikk over et år før utviklingsland begynte å inngå bilaterale avtaler, derav vil også disse landene stille bakerst i køen.

Det voldsomme omfanget av bilaterale avtaler har gitt vaksineselskapene stor makt til å definere betingelsene for avtalene og det er lite som tyder på økt åpenhet omkring avtaler som inngås mellom selskapene og myndigheter. Rapportene om at Sør-Afrika har inngått en avtale med AstraZeneca med priser som er det dobbelte av det EU betaler (Sullivan, 2021), og Uganda som har betalt det tredobbelte peker mot at selskapene ikke selger vaksinene til kostpris til utviklingsland (Nakkazi, 2021).

Estimater viser at landene har lagt mer en 93 milliarder euro på bordet for utvikling av vaksinene (Business Wire, 2021). Dette er offentlige penger, men befolkningen i landene som gir disse pengene, slik som i Norge, har lite eller ingen innsyn i avtalene som inngås. Dette er underlig, gitt hvilken stor utgift helse utgjør på lands offentlige budsjetter, og ikke minst hvilke krav vi setter til åpenhet i denne sektoren ellers. For et lite land med begrenset forhandlingskapasitet (som gjelder mange utviklingsland), vil det være utfordrende å få «riktig» pris, når man ikke vet hva andre land har betalt. Det er selskapene som sitter med all informasjonen, ikke landene.

Noen av selskapene stiller dessuten urimelige krav. At Israel kunne gå forbi alle andre land i vaksinekøen, handlet både om at de betalte en høyere pris, men også fordi landets myndigheter ga selskapet tilgang til nasjonale helsedata. I de nylige forhandlingene mellom Pfizer og flere land i Latin-Amerika har det kommet frem at selskapet har stilt betingelser om at statene tar på seg alt skade- og erstatningsansvar, noe som flere av de har godtatt. Men til tross for det har Pfizer også stilt ytterligere betingelser for å sikre seg mot søksmål, fremsatt krav om å ta sikkerhet i bla ambassadebygg og sentralbankreserver overfor land i Latin-Amerika (Davies, Furneaux, Ruiz, & Langlois, 2021). Betingelser som senest Argentina ikke kunne gå med på.

Våren 2021 fikk første lavinntektslandene vaksiner gjennom Covax-samarbeidet. Det er likevel senere enn de rike landene, og langt færre enn de trenger. Det varsles nå også om omfattende leveranseforsinkelser av vaksiner til Covax. Hovedårsaken er at Covax hovedsakelig lener seg på distribusjon av AstraZeneca vaksinen som produseres under lisens av det indiske Serum Institute. I takt med økende smitte i India har landets myndigheter innført eksportrestriksjoner av vaksiner. Dette kommer i tillegg til tillitsutfordringene som vaksinen har på grunn av et antall blodpropptilfeller.

Dessuten blir den store utfordringen å sikre en rettferdig fordeling av vaksiner *internt* i land. Flere av organisasjonene vi intervjuet til denne rapporten, hadde liten tro på en rettferdig fordeling av vaksiner i eget land, og mente at de rikeste ville få før de fattige. Eksempelene på at den økonomiske eliten sikrer seg selv er mange, alt fra rike latinamerikanere som flyr til Florida for et stikk, canadiske kjendiser som reiser til nasjonale urfolksreservater og sniker i

køen, til Dubai som fort kan bli et yndet vaksinereisemål med sitt tilbud om vaksinerings mot covid-19 for den nette sum av 100.000 kroner (Safi, 2021).

Oversikter over de nasjonale vaksineplanene som land har sendt inn til Covax viser foreløpig at flyktninger og internt fordrevne i liten grad blir nevnt. I Libanon som har store syriske og palestinske flyktninggrupper, varsler nå humanitære organisasjoner om at disse gruppene er ekskludert fra de nasjonale vaksineprogrammene (HRW, 2021). Riktignok har Covax blitt enige om å sette av 5% av mekanismens vaksiner til en humanitær buffer for å sikre tilgang til befolkningsgrupper som ikke omfattes av de nasjonale planene. Bufferen skal bare brukes som en siste utvei for å sikre vaksinerings av grupper som man ellers ikke lykkes å nå. Røde Kors har estimert at over 60 millioner mennesker bor i områder som ikke er under myndighetskontroll. En humanitær buffer på 5% vil ikke være nok for å dekke dette.

7 Norges bidrag i kampen mot pandemien

Norsk utviklingspolitikk som svar på pandemien har det siste året i all hovedsak vært konsentrert rundt global helse, koronapandemien og vaksiner. Norge er en av de største bidragsyterne til den internasjonale ordningen som omtales som Access to COVID19 Tools Accelerator (ACT-A), herunder vaksinepilaren Covax. Statsminister Erna Solberg og utviklingsminister Dag-Inge Ulstein har gjort dette til øverste politiske prioritering i bistandspolitikken, og Norge har så langt gitt 1,3 milliarder kroner til vaksinesamarbeidet. Norge er også en av de største bidragsyterne til vaksinealliansen Gavi, som administrerer Covax.

Norge har også gått i front når det gjelder å dele vaksiner som blir til overs. I februar 2021 igangsatte Norge sammen med EU-kommisjonen et arbeid for å få på plass en internasjonal mekanisme som en del av Covax for deling av overskuddsvaksiner. Målet er en mekanisme som legger til rette for juridiske og logistiske spørsmål knyttet til vaksinedeling, som kan brukes av EU, men også av Storbritannia, USA og andre høyinntektsland. Dessverre tar arbeidet tid, blant annet på grunn av en rekke juridiske og tekniske hindre. For eksempel hvem som står ansvarlig hvis vaksinen misbrukes eller om det oppstår alvorlige bivirkninger av vaksinen som er donert. EU-kommisjonen har uttalt at de ønsker å gi "spesiell oppmerksomhet" til sine nærområder og naboland (European Commission, 2021). Som Covax' største giver, er det ikke usannsynlig at dette vil tillegges vekt, selv om Gavi har fremmet prinsipper om at doser ikke skal øremerkes spesifikke geografiske områder eller befolkningsgrupper.

I pandemiens kulisser har det også foregått en dragkamp i OECDs utviklingskomité DAC om hvorvidt økonomisk støtte til utvikling av covid-19-vaksiner kan føres som bistand. OECD DAC, som setter spillereglene for hva som regnes som bistand, har vært kritiske til at støtten til CEPI føres som bistand. CEPI har vært et viktig utviklingspolitisk virkemiddel for Norge de siste årene, og vi er største bidragsyter til koalisjonen med hovedkontor i Oslo. Fram til i fjor hadde CEPI i oppdrag å finansiere forskning og utvikling av vaksiner til smittsomme sykdommer i utviklingsland, men har fått en sentral rolle, og økte økonomiske midler, for å støtte utvikling av vaksiner mot covid-19. OECD DAC mente at dette er arbeid som også gagnar rike land, og at det derfor ikke kunne føres som bistand. De største bidragsyterne til CEPI; Norge, Storbritannia og Tyskland var uenig. Etter flere måneder med diskusjon avgjorde OECD DAC at kun 53 prosent av støtten i 2020 kunne føres som bistand (Development Today, 2021).

Når det gjelder å bryte opp eksisterende og urettferdige strukturer som gjør det vanskelig for utviklingslandene å kjøpe eller produsere vaksiner, har Norge vært mer tilbakeholden. Som nevnt stemte Norge imot forslaget om unntak for patentrettigheter i WTO. Dette til tross for at vi tidligere har hatt en mer progressiv tilnærming til patentspørsmål i WTO, og på tross av at vi er utenfor EU som gjør at vi kunne hatt en friere rolle i dette spørsmålet. Da Sosialistisk Venstreparti (SV) og Senterpartiet (SP) fremmet forslag i Stortinget om at regjeringen skulle støtte India og Sør-Afrikas forslag i WTO om midlertidig lemping på patentrettigheter, fikk de støtte kun av Rødt og Miljøpartiet de Grønne. Regjeringen, sammen med Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet stemte imot.

Når det gjelder bieffektene av krisen internasjonalt, de sosiale og økonomiske, har det vært lite oppmerksomhet eller ekstra bevilgninger fra regjeringen. De har fortsatt å bevilge penger til områder som utdanning, næringsutvikling og matsikkerhet. Men, bistandsbudsjettet for 2021 ble kuttet - midt i den verste globale krisen på årtier. Dette skyldes Norges fall i bruttonasjonal inntekt (BNI) i fjor. Det er politisk flertall i Norge for å bevilge én prosent av BNI i bistand, men når BNI går ned, synker også bistanden. Bistandsbudsjettet for 2021 ble med andre ord 1,1 milliarder mindre enn for 2020 (Norad, 2020). Dette gikk utover alle de postene på budsjettet som bidrar til å begrense de sosiale og økonomiske konsekvensene av pandemien.

I tillegg til at det ble gjennomført en rekke «flate kutt» allerede i budsjettforslaget, satt FrP sitt preg på budsjettet med en rekke omfordelinger i forhandlingene med regjeringen. Blant annet ble bevilgningene økt «til flyktninger i nærområdene». Dette førte til at ytterligere 18 poster ble kuttet betydelig for å dekke inn de nye utgiftspostene. Blant annet ble kjernestøtte til FNs utviklingsfond og FNs befolkningsfond som jobber med seksuell, og reproduktiv helse, redusert. Opposisjonen var kritiske og sa det lignet «Donald Trumps bistandskutt» (Speed, 2020).

Når det gjelder de områdene som løftes i dette notatet på grunn av sin motvirkning på ulikhet: offentlig velferd, kontantoverføringsprogrammer, skatt, gjeld og et aktivt sivilsamfunn, har heller ikke disse fått noen spesiell ekstra oppmerksomhet i utviklingspolitikken det siste året. Utviklingsministeren har riktignok uttalt at han ønsker at Norge skal trappe opp støtten til sosiale kontantoverførings-programmer, men foreløpig er lite bevilget til denne type ordninger. Norge har heller ikke gitt noe økt økonomisk støtte til styrking av helsesystemer, til tross for viktigheten av å sikre folk god helse, inkludert testing og behandling av covid-19. Faktisk har hele økningen under global helse vært øremerket vaksiner, selv om det også finnes en pilar for helsesystemer under ACT-A.

Norge gir i dag en relativt stor andel av bistandsbudsjettet til det sivile samfunn, men mye av dette er bistand hvor sivilsamfunnet først og fremst er en finansieringskanal for å oppnå andre utviklingspolitiske resultater, slik som øke antall som kan skrive og lese, vaksinerer osv. Støtte til sivilsamfunnet som en selvstendig og autonom aktør som søker å utfordre og korrigere eksisterende maktstrukturer, fremme demokratiutvikling, pressefrihet, ytringsfrihet og organisasjonsfrihet eller sette dagsorden for en mer rettferdig utvikling har gått ned og blitt fragmentert under Erna Solbergs ledelse. Heller ikke internasjonal fagbevegelse eller organisasjoner som jobber for arbeideres rettigheter har fått noen spesiell prioritet, selv om forskningen er tydelig på hvilken rolle slike spiller i å motvirke ulikhet.

Skatt og kapitalflukt har kommet noe høyere på agendaen etter at KrF kom inn i regjering, og som en konsekvens av at Norge tiltrådte som leder av ECOSOC, FNs forum for behandling av økonomiske og sosiale spørsmål i 2019. Blant annet ved å initiere det nevnte FACTI-panelet, som har lagt fram en rekke progressive forslag for å stanse internasjonal kapitalflukt.

Norge har støttet forlengelse av betalingsutsettelsen for de fattigste landenes gjeld, og har også bidratt til IMF's katastrofefond, som dekker noe av de fattigste landenes betalingsforpliktelser overfor IMF mens de er rammet av pandemien. Dette er bra, men lite

har blitt gjort politisk for å bidra til mer omfattende gjeldslette eller langsiktig strukturering av store gjeldsbyrder.

Mer generelt har ikke global ulikhet vært på agendaen under Erna Solbergs ledelse. I 2019 ga regjeringen ut en stortingsmelding om ulikhet i Norge, men har hatt lite oppmerksomhet om ulikhet i utenriks- og utviklingspolitikken. Den rødgrønne regjeringen ga på sin side ut stortingsmeldingen «Dele for å skape» i 2013, som nettopp hadde ulikhet som utgangspunkt. Dessverre havnet denne fort i en skuff, da det ble regjeringsskifte kort tid etter.

Siden da har ulikhetene globalt fortsatt å øke. Parallelt har det også blitt en større forståelse om de negative konsekvensene ved høy ulikhet. Ikke minst ser man dette nå i USA, der president Joe Biden innfører en rekke strukturelle tiltak mot ulikhet. I Norge ser vi ikke den samme viljen til å endre kurs. Heller ikke i utviklingspolitikken.

8 Konklusjon og anbefalinger

Som denne rapporten tydelig viser, er covid-19-krisen en ulikhetskrise. Den er også en fattigdomskrise, en helsekrise, en utdanningskrise, en korrupsjonskrise, en gjeldskrise, en likestillingskrise og en menneskerettighetskrise. Det er også en krise som avdekker store mangler i hvordan vi samarbeider internasjonalt. Ikke siden 2. verdenskrig har hele verden stått overfor et så omfattende felles problem, men med så liten vilje til å finne felles løsninger.

Vårt argument er at skal man klare å gjøre noe med alle utfordringene koronaviruset forsterker – *må* man ha ulikhetsbrillene på. Det holder ikke å ville redusere den ekstreme fattigdommen, eller innrette politikken mot de fattigste og de mest sårbare. Skal man redusere fattigdom og bidra til utviklingen av bærekraftige samfunn, må tiltak settes inn for å endre strukturene som holder mennesker i fattigdom, og sørge for at ressurser fordeles *fra* de rike *til* de fattige. Både globalt, og innad i land.

Forskjellene mellom de som har og de som ikke har, er nemlig økende og de er ødeleggende. Den pågående pandemien har vist oss hvor groteske utslag ulikhet gir. På kun ett år har de store framskrittene de siste tiårene blitt satt tilbake. Hvor store skadene vil bli er enda for tidlig å si, men skal vi klare å gjenoppbygge samfunnet til der vi var før krisen *samtidig* som vi skal nå de målene vi som verdenssamfunn har satt oss å nå innen 2030, må drastiske grep tas, og de må tas nå.

Det er på høy tid å sette ulikhet øverst på den utviklingspolitiske agendaen. Den eksisterende ulikheten mellom mennesker, mellom grupper og mellom land kan ikke fortsette som før, skal vi leve i et bærekraftig samfunn. Under skisserer vi de områdene Norge bør prioritere i utviklings- og bistandspolitikken i tiden framover - under og etter pandemien. Flere av de ulikhetsreduserende forslagene var på den politiske agendaen også før pandemien – nå er det et enda tydeligere at det er behov for dem.

Vi mener følgende **4 grep** er de viktigste:

1. Offentlige og universelle velferdstjenester for alle

Pandemien har virkelig vist oss hvor viktig det er at folk har tilgang til et velfungerende og gratis helsesystem. Dessverre vet vi at for mange mennesker ikke har det i dag. Norge bør derfor innrette mesteparten av vår støtte til helse og utdanning mot å bistå landene i å bygge offentlig tilgjengelig systemer av god kvalitet. Dette bør skje ved at fagekspertisen i Utenriksdepartementet og Norad sikrer tett dialog med helse- utdanning og finansdepartementene i de enkelte partnerland, enten via ambassadene eller multilaterale organisasjoner.

Samtidig bør man sikre at sivilsamfunnsorganisasjoner som mottar helse- eller utdanningsstøtte jobber for å få på plass universelle ordninger finansiert av landene selv på lengre sikt. Norge bør også umiddelbart kutte bistandsstøtten som går til private, kommersielle tilbydere av helse- og utdanningstjenester slik at ikke norsk bistand fører til

økte ulikheter. Samtidig må man sikre at alle nye avtaler som inngås har som mål å styrke offentlige og universelle ordninger.

Parallelt bør Norge øke den økonomiske og politiske støtten til universelle kontantoverføringsprogrammer, slik som for eksempel barnetrygd. Hovedsakelig må finansieringen av sosiale beskyttelsessystemer falle under nasjonale budsjetter. Ett bidrag vil kunne være å bygge opp kompetanse og konkrete bilaterale programmer under Kunnskapsbanken i Norad, et annet forslag vil være å jobbe for å etablere et internasjonalt fond for kontantoverføringer under FN og sikre økte midler via et slikt fond.

Med bærekraftsmålene har vi mulighet til å fremme langsiktige og bærekraftig investeringer i folks fremtid, og bør derfor avstå fra å fremme kortsiktige eller behovsprøvde løsninger. Et viktig skritt på veien bør være at norsk utviklingspolitikk utvider sin definisjon på hva det vil si å være fattige. Som vi diskuterte i kapittel 2, tildekker den internasjonale fattigdomsgrensen hvor mange mennesker som lever i faktisk fattigdom, fordi de er fattige på *andre* områder enn kun inntekt. Det er på tide å gå bort ifra BNP per innbygger som fattigdomsmål. Det norske utenriksdepartementet, ambassadene og Norad bør begynne å bruke andre og mer reelle fattigdomsmål. Bekjempelse av ulikhet bør være den overordnede prioriteringen for norsk utviklingspolitikk.

Norge bør:

- Vri helse og utdanningsbistand til å styrke landenes oppbygging av offentlige, gratis, universelle helse og utdanningssystemer.
- Samme krav stilles til sivilsamfunnsorganisasjoner som mottar støtte for å drive helse og utdanning.
- Avslutte all støtte til kommersielle tilbydere av primærhelsetjenester og grunnutdanning.
- Øke politisk og økonomisk støtte til universelle kontantoverføringsprogrammer, som barnetrygd.

2. Økt støtte til sivilsamfunn og fagbevegelse

Pandemien har gjort det vanskeligere for de som kjemper imot ulikhet og for grunnleggende menneskerettigheter. Det sivile samfunn og sosiale bevegelser er en viktig motmakt mot konsentrasjon av rikdom på toppen. Både før og under pandemien har sivilsamfunnsorganisasjonene stått i frontlinjen og kjempet for rettigheter og imot ulikhet. Å anerkjenne og øke støtten betraktelig til slike aktører vil være et viktig bidrag i kampen mot ulikhet også framover.

Gitt det økende presset på sivilsamfunnsaktører bør man øke bevilgningen og prioritere formålet om å styrke sivilsamfunnet som selvstendig aktør. Egenorganiserte organisasjoner har ofte bredere legitimitet og interesserepresentasjon for marginaliserte og diskriminerte grupper, og må styrkes. Man bør også øke støtten til lokale sivilsamfunnsaktører som jobber

med å følge opp bruken av offentlige budsjetter, som holder næringslivet til ansvar, og som kjemper imot korrupsjon og ulovlig kapitalflukt.

Fagbevegelsen spiller også en sentral rolle i å motvirke ulikhet og maktkonsentrasjon i mange land. Under pandemien har vi for eksempel sett hvor viktig krav om bedre smittevern har vært for å bedre vilkårene til helsearbeidere og andre offentlig ansatte eller sikre tilgang til nasjonale krisepakker og velferdsordninger. Norge bør derfor trappe opp sin politiske og økonomiske støtte til fagbevegelse i utviklingsland. Både gjennom en kraftig økning av støtten til ILOs arbeid med anstendig arbeidsliv og programmer rettet mot å styrke rettighetene til uformell sektor, kvinner eller andre utsatte grupper.

Samtidig må Norge fortsette å holde menneskerettighetsfanen høyt internasjonalt, og når det er nødvendig, kritisere myndigheter, selskaper eller andre som unndrar skatt eller nekter organisering eller undertrykker grupper eller enkeltmennesker. Norge bør ha som høy prioritet å bygge internasjonale allianser som står sammen mot menneskerettighetsbrudd og press på det sivile samfunn.

Norge bør:

- Øke støtten betraktelig til sivilsamfunnet som selvstendig aktør, særlig demokrati og menneskerettighetsbaserte organisasjoner og bevegelser.
- Trappe opp økonomisk og politisk støtte til fagbevegelsen i utviklingsland.
- Øke støtten til ILOs arbeid med anstendig arbeidsliv; fremme faglige rettigheter og sosial dialog mellom myndigheter, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner.
- Videreutvikle og styrke rollen som uredd forsvarer av menneskerettighetene og bygge nye internasjonale allianser.

3. Rettferdig finansiering

For at utviklingsland skal komme seg så fort som mulig på fote igjen etter pandemien må egne inntekter økes og fordeles. Her er spesielt skatt- og gjeldspolitikkk viktig.

På kort sikt er gjeldsslette kanskje det aller viktigste internasjonale långivere, herunder Norge kan bidra med. G20s nåværende DSSI-initiativ og felles rammeverk for behandling av statlig gjeld legger foreløpig ikke til rette for en tilstrekkelig omfattende restrukturering av gjeld. Mer må til og Norge kan spille en rolle i å få det til.

Dernest bør langsiktige planer for finansieringsbehov til utviklingsland settes høyt på dagsordenen, for å sikre finansiering av FNs mål for bærekraftig utvikling. Utviklingsland bør få tilbud om tilstrekkelige tilleggsressurser av de internasjonale finansinstitusjonene og fra rike lands regjeringer. Dette for å sikre innfrielse av økonomiske- og sosiale rettigheter, slik som retten til helse. Det er behov for tilskudd fremfor lån, slik at gjeldsnivåene forblir håndterbare på sikt.

Det er viktig at slik nødfinansiering ikke går på bekostning av de rike landenes forpliktelser innenfor bistand og klima. Det er også viktig at nye låneavtaler ikke kommer med krav som gjør at befolkningens velferd settes i spill. Skal utviklingsland komme seg gjennom krisen må

offentlige institusjoner og velferdssystemer styrkes – ikke svekkes. Norge bør derfor, gjennom våre styreverv i Verdensbanken, IMF og regionale utviklingsbanker, kreve at låneavtaler som inngås med utviklingsland ikke inneholder betingelser om liberalisering av arbeidsmarkedet, privatisering eller skattelettelser for de rikeste.

På sikt må regjeringer og internasjonale organisasjoner arbeide for å få på plass et permanent system for å løse statlige gjeldskriser på en ryddig og regelbunden måte. Dette finnes ikke i dag. Det som finnes, er et system der hvert enkelt land som havner i krise må gå til hver og én av sine långivere og be pent om en revidering sin nedbetalingsplan. Det verden trenger er en omfattende, permanent, uavhengig mekanisme, helst innenfor FN-systemet, som har kapasitet til å håndtere komplekse reforhandlinger av statlig gjeld. Dette vil kunne sikre en positiv utvikling for land i krise. Å jobbe for en slik mekanisme bør være en prioritet for Norge etter pandemien.

Som nevnt har Norge gjort mye positivt på skatteområdet de siste årene, for eksempel å bidra til opprettelsen av FACTI-panelet, som i februar 2021 la fram en ambisiøs rapport med 14 tiltak i kampen mot ulovlig kapitalflyt. Det er viktig at Norge fortsetter å holde fanen høyt, blant annet ved å følge opp tiltakene i FACTI-panelets rapport som Norge var initiativtaker til. Noe av det første Norge kan gjøre er å ta initiativ til en FN-konvensjon om skatt, med vekt på kampen mot skatteparadis og kapitalflukt. En slik konvensjon anbefalte Kapitalfluktutvalget allerede i 2009, men lite har skjedd siden. Nå bør Norge benytte anledningen den nylig utgitte rapporten fra FACTI-panelet til å få på plass en slik konvensjon. Flere har for eksempel foreslått at Norge bør invitere til en oppfølgingskonferanse for rapporten med mål om å etablere en slik konvensjon på skatt.

Norge bør også ta initiativ for å få på plass et mellomstatlig skatteorgan i FN. Det har vært spesielt utviklingslandene som har stått i spissen for å oppgradere FNs skattekomité til et mellomstatlig skatteorgan. Dette fordi diskusjonene som i dag foregår på skatteområdet internasjonalt føres i fora og organisasjoner hvor utviklingslandene ikke har en stemme, slik som OECD. Norge bør støtte utviklingslandene i å få på plass et mellomstatlig skatteorgan for å bekjempe skatteunndragelser og ulovlig kapitalflukt på en mer samstemt og effektiv måte enn i dag.

Norge bør også øke støtten til «Skatt for utvikling»-programmet i Norad. Gode skattesystemer og effektiv skatteinnkreving styrker det økonomiske fundamentet for staten, i tillegg til at det bidrar til omfordeling. Norge har trappet opp denne støtten de siste årene, men det er fortsatt en beskjeden sum sammenlignet med for eksempel det vi bruker på næringsutvikling. Bruk av midler til dette programmet må gis både bilateralt og multilateralt for å bidra til at landene inndrar mer gjennom progressiv skatt. Det er også viktig å støtte forskning og det sivile samfunn. Norge bør spesielt øke støtten til sør-baserte nasjonale organisasjoner som jobber for å stanse ulovlig kapitalflukt og for bedre og mer effektive skattesystemer.

Norge bør:

- Ta global ledelse for å få til gjeldsslette og restrukturering av utviklingslands gjeld.

- Gjennom styreverv i Verdensbanken, IMF og regionale utviklingsbanker kreve at lånebetingelser som innebærer krav om liberalisering av arbeidsmarked, privatisering eller skattelettelser for de rikeste.
- Bidra til å etablere en permanent mekanisme i FN for å håndtere gjeld.
- Ta initiativ til en FN-konvensjon på skatt, kapitalflukt og skatteparadis.
- Bidra til å etablere et mellomstatlig organ for skatt i FN.
- Øke støtten til programmet «Skatt for utvikling» i Norad.

4. Styrket internasjonalt samarbeid om vaksiner

Det internasjonale samfunnet har forsøkt, men så langt ikke lyktes i å sikre rettferdig fordeling av vaksiner. Utviklingsminister Dag-Inge Ulstein har jobbet iherdig for økt støtte til Covax, og Norge har gitt mye penger, men de eksisterende strukturene som gjør at rike land står foran de fattige i vaksineøkøen, finnes fortsatt.

Norge har høy status på helsefeltet internasjonalt og kan bidra til å endre disse strukturene. Tiltak må gjøres både på kort sikt, for å sikre flere vaksiner til fattige land, og på lengre sikt for å håndtere fremtidige pandemier på en bedre måte. Norske myndigheter har sagt at de ønsker å dele vaksiner og de første 677.000 vaksinene er allerede gitt til Covax. Det er vel og bra, men det bør ikke bli en hvilepute for å gjøre noe med de systemiske utfordringene. Det vil være vanskelig å endre systemet etter pandemien (eller når vi i høyinntektsland er vaksinert).

Krisen vi står midt oppi er en mulighet for å gjøre nødvendige endringer innen global helse, og den bør brukes. Norge bør prioritere disse tre tingene:

For det første må vi kreve mer åpenhet fra legemiddelselskapene, og kreve rettferdig prissetting og overføring av teknologi til utviklingsland. Norge har gitt store summer til Covax og CEPI for forskning og utvikling av vaksiner, og forhåndskjøpt vaksiner mange ganger vårt eget behov, selv før de ble godkjent. Når offentlig penger brukes på denne måten, må vi også kunne sette høyere krav om åpenhet. Vaksineprodusentene hevder at det er flaskehalser i forsyningskjedene som er årsaken til at det tar tid å rulle ut vaksiner. Dette stemmer nok, men er ikke hele svaret. De landene som betaler først og mest, får vaksiner først. CEPI, som er offentlig finansiert med mye støtte fra Norge og har sitt hovedkontor i Norge, bør bruke sin rolle til å få på plass en mønster-avtale med et vaksineselskap. En slik avtale bør sikre at vaksinen autoriseres i flest mulig markeder fortest mulig, at vaksinen selges til kostpris til alle utenom høyinntektsland, fordeling mellom land gjøres av WHO basert på innmeldte gap i vaksinetilgang, og vaksinen produseres under lisens på flere lokasjoner. Sistnevnte vil betyr at selskapene deler kunnskap og teknologi til andre produsenter.

For det andre bør den internasjonale organiseringen av legemidler og vaksiner gjøres på en bedre og mer koordinert måte enn i dag. Verdens helseorganisasjon er det naturlige stedet for slik koordinering. I dag er det flere aktører med ulik struktur som er involvert i utvikling og koordinering av vaksiner. De har ikke like store krav til åpenhet som i FN, og er ikke demokratisk styrte. Det finnes heller ingen overnasjonale regulatoriske organisasjoner som

raskt kan godkjenne nye legemidler. Og blant de som finnes legger de store firmaene beslag på deres kapasitet slik at mindre selskapers produkter går tapt i køen.

Som en del av koordineringsansvaret bør det derfor også etableres et internasjonalt godkjenningsorgan for essensielle legemidler og vaksiner for bruk i offentlig helsetjeneste som huses i Verdens helseorganisasjon. Skal verden unngå en ny alvorlig helsekrise – og sikre rettferdig fordeling av vaksiner og medisiner – må vi ruste den beste og mest demokratiske institusjonen vi har til å gjøre dette.

For det tredje bør Norge gjøre som Rødt, SV og Senterpartiet har foreslått på Stortinget: innta en brobyggerrolle i WTO for å endre det internasjonale patentregelverket for vaksiner. Mye tyder på at viruset vil eksistere i flere år framover, og at det vil mutere ytterligere. Kanskje går vi en framtid i møte der det eksisterer lommer av smitte hvor det vil komme utbrudd som må slås ned. Å endre regelverket slik at utviklingsland kan produsere vaksiner til eget marked vil være et sentralt ledd i å styrke landenes beredskapsevne, og deres mulighet til å forebygge denne og eventuelt andre pandemier. Norge har nylig overtatt ledelsen for WTOs TRIPS råd. Det gir oss en gylden mulighet til å gå inn og bruke Norges tyngde fra det globale helsearbeidet til å fremforhandle en løsning som både forslagsstillerne og motstanderne kan akseptere. Det vil sannsynligvis handle om å ytterligere avgrense unntakene i både tid, antall produkter og geografisk omfang.

Norge bør:

- Bruke styreplasser i GAVI og CEPI til å kreve økt åpenhet fra vaksineselskaper om rettferdig prissetting, teknologi og kompetanseoverføring.
- Arbeide for å styrke WHO's rolle i å koordinere internasjonalt samarbeid om vaksiner og medisiner, inkludert etablere et internasjonalt godkjenningsorgan for legemidler og vaksiner.
- Innta en brobyggerrolle i WTO med mål om å endre det internasjonale patentregelverket for vaksiner til bruk i offentlig helsetjeneste.

Dette notatet er skrevet våren 2021 av internasjonal rådgiver i Tankesmien Agenda, Catharina Bu i samarbeid med Bergdís Joelsdóttir i Norsk Folkehjelp. Forfatterne står ansvarlig for alle eventuelle feil og mangler i dokumentet. Ta gjerne kontakt dersom du finner slike.

Vi vil rette en stor takk til de som ble intervjuet og/eller har tatt seg tid til å svare på faglige spørsmål og utfordringer underveis: Bjørn Enge Bertelsen, Gunnar Bjune, Peter Henriksen, Kjersti Koffeld, Kirsten Mathieson, Kalle Moene, Svenn-Erik Mamelund, The Sofie Rusten Grastveit, Dag Wollebæk, Ida Hauge Dignes, Beate Thoresen, Magnus Flacké, og ikke minst representanter fra organisasjonene Cambodian League for the Promotion and Defence of Human Rights (LICHADE), Movimiento Amplio por la Dignidad y la Justicia (MADJ), Movimiento Indígena y Campesino de Cotopaxi MICC, Socio-economic rights institute (SERI), og Zimbabwe Chamber of Informal Economy Associations (ZCIEA).

5. Siterte verk

- Action Against Hunger. (2021, mars 4). Covid-19 and climate shocks driving dramatic increase in hunger in Latin America, new studies find. Hentet mars 9, 2021 fra <https://www.actionagainsthunger.org/story/covid-19-and-climate-shocks-driving-dramatic-increase-hunger-latin-america-new-studies-find>
- Agrawal, N., & Ashraf, H. (2020). *COVID-19 Impact on Daily Life (CIDL) Survey*. Hentet februar 25, 2021 fra <https://www.dvara.com/research/wp-content/uploads/2020/06/COVID-19-Impact-on-Daily-Life-CIDL-Survey.pdf>
- Aguilar, G. R., & Sumner, A. (2019). Who Are the World's Poor? A New Profile of Global Multidimensional Poverty. (Working paper 499). Washington DC: Center for Global Development. Hentet Mars 15, 2019 fra <https://www.cgdev.org/publication/who-are-worlds-poor-new-profile-global-multidimensional-poverty>
- Alston, P. (2020). Report on the parlous state of poverty eradication. Hentet mars 4, 2021 fra <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Poverty/Pages/parlous.aspx>
- Alvaredo, F., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2018). *World Inequality Report*. Hentet Oktober 10, 2018 fra <http://wir2018.wid.world/>
- Amnesty International. (2021). *Southern Africa: Treated like furniture*. Hentet mars 2, 2021 fra <https://www.amnesty.org/en/documents/afr03/3418/2021/en/>
- APC. (2021). *The impact of COVID-19 on digital rights in Africa*. Hentet mars 29, 2021 fra <https://www.apc.org/en/pubs/impact-covid-19-digital-rights-africa>
- Associated Press. (2021, februar 2). Mexican Migrants Sent Home a Record \$40 Billion in 2020. Hentet mars 18, 2021 fra <https://www.voanews.com/americas/mexican-migrants-sent-home-record-40-billion-2020>
- Atkinson, A. B. (2015). *Ulikhet. Hva kan gjøres?* norsk utgave: Cappelen Damm.
- Bargain, O., & Aminjonov, U. (2020). Trust and compliance to public health policies in times of COVID-19. *Journal of Public Economics*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2020.104316>
- Bistandsaktuelt. (2020, juni 29). Ulstein vil utforske mer utstrakt bruk av kontantoverføringer. Hentet juni 30, 2020 fra <https://www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2020/ulstein-vil-utforske-mer-utstrakt-bruk-av-kontantoverforinger/>
- Blofield, M., Lustig, N., & Trasberg, M. (2020). Social Protection During. Hentet mars 23, 2021 fra <https://www.cgdev.org/sites/default/files/Note-Blofield-Lustig-Trasberg-Social-Protection-During-the-Pandemic.pdf>
- Bonnet, F., Vanek, J., & Chen, M. (2019). *Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Brief*. WIEGO & ILO. Hentet desember 14, 2020 fra

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_711798.pdf

- Borkowski, A., Ortiz Correa, J. S., Bundy, D. A., Burbano, C., Hayashi, C., Lloyd-Evans, E., . . . Reuge, N. (2021). *Missing More Than a Classroom. The impact of school closures on children's nutrition*. Hentet mars 2, 2021 fra <https://www.unicef-irc.org/publications/1176-covid-19-missing-more-than-a-classroom-the-impact-of-school-closures-on-childrens-nutrition.html>
- Bottan, N., Hoffmann, B., & Vera-Cossio, D. (2020). The Unequal Impact of the Coronavirus Pandemic: Evidence from Seventeen Developing Countries. doi:<http://dx.doi.org/10.18235/0002451>
- Business Wire. (2021, januar 11). Governments Spent at Least €93bn on COVID-19 Vaccines and Therapeutics During the Last 11 Months. Hentet april 10, 2021 fra <https://www.businesswire.com/news/home/20210110005098/en>
- Charmes, J. (2016). The Informal Economy: Definitions, Size, Contribution and Main Characteristics. I E. K.-M. Wunsch-Vincent, *The Informal Economy in Developing Nations: Hidden Engine of Innovation?* Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Chatterjee, A., Czajka, L., & Gethin, A. (2021). A Wealth Tax for South Africa. Hentet mars 28, 2021 fra <https://wid.world/document/a-wealth-tax-for-south-africa-world-inequality-lab-wp-2021-02/>
- Chauvin, J. P., Fowler, A., & Herrera, N. L. (2020). The Younger Age Profile of COVID-19 Deaths in Developing Countries. Hentet januar 24, 2021 fra <https://publications.iadb.org/en/younger-age-profile-covid-19-deaths-developing-countries>
- CIVICUS. (2020). State of Civil Society Report 2020. Hentet desember 20, 2020 fra <https://www.civicus.org/index.php/state-of-civil-society-report-2020>
- Cuffe, S. (2021, mars 9). In Central America, women and girls bear the brunt of storm disaster fallout. Hentet mars 9, 2021 fra <https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2021/3/9/central-america-women-and-girls-bear-brunt-storm-aftermath>
- Dang, H., Huynh, T., & Nguyen, M. (2020). Does the COVID-19 Pandemic Disproportionately Affect the Poor? Evidence from a Six-Country Survey. Hentet februar 24, 2021 fra <http://ftp.iza.org/dp13352.pdf>
- Davies, J., Lluberas, R., & Shorrocks, A. (2020). Research Institute, Global wealth report 2020. Hentet mars 23, 2021 fra <https://www.credit-suisse.com/about-us/en/reports-research/global-wealth-report.html>
- Davies, M., Furneaux, R., Ruiz, I., & Langlois, J. (2021, februar 23). 'Held to ransom': Pfizer demands governments gamble with state assets to secure vaccine deal. Hentet april 10, 2021 fra <https://www.thebureauinvestigates.com/stories/2021-02-23/held-to->

ransom-pfizer-demands-governments-gamble-with-state-assets-to-secure-vaccine-deal

- Deaton, A. (2021). COVID-19 and global income inequality. Hentet mars 27, 2021 fra http://www.princeton.edu/~deaton/downloads/International_income%20inequality_and_COVID_v3_March5_figures.pdf
- Development Today. (2021, mars 24). OECD puts 53% cap on reporting CEPI grants for covid vaccine research as aid. Hentet april 3, 2021 fra <https://www.development-today.com/archive/dt-2021/dt-3--2021/oecd-puts-53-cap-on-use-of-aid-to-fund-cepi-corona-grants-in-2020-but-discussions-continue>
- Devex. (2021, mars 18). Interactive: What does the data show about COVID-19 vaccine diplomacy? Hentet april 10, 2021 fra <https://www.devex.com/news/interactive-what-does-the-data-show-about-covid-19-vaccine-diplomacy-99416>
- Dohle, S., Wingen, T., & Schreiber, M. (2020). Acceptance and Adoption of Protective Measures During the COVID-19 Pandemic: The Role of Trust in Politics and Trust in Science. *Social Psychological Bulletin*. doi:<https://doi.org/10.32872/spb.4315>
- Duke Global Health Innovation Centre. (2021). Vaccine Procurement, Tracking Covid-19 vaccine purchases across the globe. Hentet april 10, 2021 fra <https://launchandscalefaster.org/covid-19/vaccineprocurement>
- Ebeke, C., Mansour, M., & Graziosi, G. R. (2016). The Power to Tax in Sub-Saharan Africa: LTUs, VATs, and SARAs. Ferdi Working paper n°154. Hentet september 14, 2018 fra http://www.ferdi.fr/sites/www.ferdi.fr/files/publication/fichiers/p154_ferdi_ebeke-mansour-rota-graziosi-power_totax_sub.pdf
- Engberg-Pedersen, L., & Fejerskov, A. M. (2021). *Ulighed og Internationalt Utviklingssamarbejde, En Introduktion*. Hentet Februar 23, 2021 fra https://pure.diis.dk/ws/files/4053714/Ulighed_og_internationalt_udviklingssamarb_Disk_papir_DIIS_Feb_21.pdf
- España, S. (2020, september 30). Ecuador avanza en la liberalización del mercado de combustibles un año después de las protestas. Hentet mars 3, 2021 fra <https://elpais.com/internacional/2020-09-30/ecuador-avanza-en-la-liberalizacion-del-mercado-de-combustibles-un-ano-despues-de-las-protestas.html>
- Eurodad. (2020). *'Draining out the Titanic with a bucket' – New Eurodad report shows why G20 plan to tackle Covid-19 debt crisis in developing countries is failing*. Hentet mars 12, 2021 fra https://www.eurodad.org/report_g20_covid_debt_crisis
- European Commission. (2021, januar 19). Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. A united front to beat COVID-19. Hentet april 5, 2021 fra https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-united-front-beat-covid-19_en.pdf

- FACTI. (2021). *Financial Integrity for Sustainable Development, Report of the High Level Panel on International Financial Accountability, Transparency and Integrity for Achieving the 2030 Agenda*. Hentet mars 2, 2021 fra https://uploads-ssl.webflow.com/5e0bd9edab846816e263d633/602e91032a209d0601ed4a2c_FACTI_Panel_Report.pdf
- FAO & WFP. (2021). Acute hunger set to soar in over 20 countries, warn FAO and WFP. Hentet mars 29, 2021 fra <http://www.fao.org/news/story/en/item/1382490/icode/>
- FAO. (2019). The State of Food Security and Nutrition in the World (SOFI): Safeguarding against economic slowdowns and downturns. Hentet desember 18, 2019 fra <https://www.wfp.org/publications/2019-state-food-security-and-nutrition-world-sofi-safeguarding-against-economic>
- FAO. (2020, april 7). Impact of COVID-19 on informal workers. Hentet februar 22, 2021 fra <http://www.fao.org/policy-support/tools-and-publications/resources-details/en/c/1270457/>
- Feks: Clark, A., Ambosio, C., & Lepinteur, A. (u.d.). The Fall in Income Inequality during COVID-19 in Five European Countries. Hentet april 8, 2021 fra <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-03185534/document>
- Fjeldstad, O.-H., & Therkildsen, O. (2020). Implications of the COVID-19 pandemic for revenue generation in poor African countries. Hentet mars 31, 2021 fra <https://www.cmi.no/publications/file/7416-implications-of-the-covid-19-pandemic-for-revenue-generation-in-poor-african-countries.pdf>
- FN. (2020). *The Sustainable Development Goals Report 2020*. Hentet november 28, 2020 fra <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2020.pdf>
- Forbes. (2021). World's Billionaires list, The richest in 2021. Hentet april 9, 2021 fra <https://www.forbes.com/billionaires/>
- Furceri, D., Loungani, P., Ostry, J. D., & Pizzuto, P. (2020, mai 8). COVID-19 will raise inequality if past pandemics are a guide. VoxEU.org. Hentet februar 8, 2021 fra <https://voxeu.org/article/covid-19-will-raise-inequality-if-past-pandemics-are-guide>
- Gebrewahd, G., Gebremeskel, G., & Tadesse, D. (2020, oktober 1). Intimate partner violence against reproductive age women during COVID-19 pandemic in northern Ethiopia 2020: a community-based cross-sectional study. *Reprod. Health*, s. 152. doi:<https://doi.org/10.1186/s12978-020-01002-w>
- Gentilini, U. (2021). A game changer for social protection? Six reflections on COVID-19 and the future of cash transfers. Hentet mars 14, 2021 fra <https://blogs.worldbank.org/team/ugo-gentilini>
- Gitmark, H. (2019). *Ulikhet. Utvikling, drivere, konsekvenser og løsninger*. Tankesmien Agenda. Hentet mars 14, 2021 fra

https://tankesmienagenda.no/uploads/documents/medias/ulikhet_utvikling,_driver_e_og_konsekvenser__1572442464330.pdf

- Han, Q., Zheng, B., Cristea, M., Maximilian, A., Belanger, J., Gutzkow, B., . . . Leander, P. (2020). Trust in government and its associations with health behaviour and prosocial behaviour during the COVID-19 pandemic. doi:<https://doi.org/10.31234/osf.io/p5gns>
- Hessesnes, P. (2020, desember 8). Norge innfører «kontantstøtte» i bistanden til de fattigste landene i Afrika: Gir bistanden rett i hånda. *Klassekampen*. Hentet desember 8, 2020 fra <https://klassekampen.no/utgave/2020-12-08/gir-bistanden-rett-i-handa>
- Hoen, E. (2021, januar 22). The elephant in the room at the WHO Executive Board. Hentet april 10, 2021 fra <https://medicineslawandpolicy.org/2021/01/the-elephant-in-the-room-at-the-who-executive-board/>
- HRW. (2021). Lebanon: Refugees, Migrants Left Behind in Vaccine Rollout. Hentet april 11, 2021 fra <https://www.hrw.org/news/2021/04/06/lebanon-refugees-migrants-left-behind-vaccine-rollout>
- Human Rights Watch. (2020). Cambodia: Micro-Loan Borrowers Face Covid-19 Crisis. Hentet februar 25, 2021 fra <https://www.hrw.org/news/2020/07/14/cambodia-micro-loan-borrowers-face-covid-19-crisis>
- Human rights Watch. (2021, februar 11). Covid-19 Triggers Wave of Free Speech Abuse. Hentet mars 12, 2021 fra <https://www.hrw.org/news/2021/02/11/covid-19-triggers-wave-free-speech-abuse>
- IACHR. (2020). *IACHR Issues Observations Following Visit to Ecuador*. Hentet mars 30, 2021 fra https://www.oas.org/en/iachr/media_center/PReleases/2020/008.asp
- ILO. (2016). *Global Wage Report 2016/17, Wage Inequality in the Workplace*. Hentet november 15, 2018 fra https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_537846.pdf
- ILO. (2017). *World Social Protection Report 2017-2019*. ILO. Hentet september 20, 2018 fra https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_601903/lang--en/index.htm
- ILO. (2018). Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Picture. Hentet mars 8, 2021 fra https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_626831.pdf
- ILO. (2020). *COVID-19 and child labour: A time of crisis, a time to act*. Hentet mars 3, 2021 fra https://www.ilo.org/ipec/Informationresources/WCMS_747421/lang--en/index.htm
- ILO. (2020, mai). COVID-19 and the world of work: A focus on indigenous and tribal peoples. Hentet mars 1, 2021 fra https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_746893.pdf

- ILO. (2020, August 6). COVID-19: Impact on Cambodian migrant worker. Hentet februar 25, 2021 fra https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro-bangkok/documents/briefingnote/wcms_752836.pdf
- ILO. (2020, mai 27). ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Fourth edition. Hentet mars 2, 2021 fra https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_745963.pdf
- ILO. (2020). ILO: As job losses escalate, nearly half of global workforce at risk of losing livelihoods. Hentet november 23, 2020 fra https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_743036/lang--en/index.htm
- ILO. (2020, Mai). The COVID-19 response: Getting gender equality right for a better future for women at work. Hentet januar 24, 2021 fra https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_744685.pdf
- ILO. (2020). *World Employment and Social Outlook: Trends 2020*. Hentet februar 23, 2021 fra https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/2020/WCMS_734455/lang--en/index.htm
- ILO. (2021, januar 25). ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Seventh edition. Hentet februar 20, 2021 fra https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf
- ILO. (2021, Februar 27). *Labour Migration in Asia and the Pacific*. Hentet fra http://www.ilo.int/asia/areas/labour-migration/WCMS_634559/lang--en/index.htm
- IMF. (2020, oktober 5). Ecuador : Request for an Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility-Press Release; Staff Report; Staff Supplement; and Statement by the Executive Director for Ecuador. Hentet mars 3, 2021 fra <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2020/10/02/Ecuador-Request-for-an-Extended-Arrangement-Under-the-Extended-Fund-Facility-Press-Release-49803>
- IMF. (2021). *World Economic Outlook, Managing Divergent Recoveries*. Hentet april 10, 2021 fra <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/03/23/world-economic-outlook-april-2021>
- IOM. (2020). *Rapid Assessment on Social and Health Impact of COVID-19 Among Returning Migrant Workers in Cambodia*. Hentet mars 2, 2021 fra https://media.business-humanrights.org/media/documents/final_survey_report_rmw_rapid_assessment_20_dec2020.pdf
- Iturralde, P. J. (2020, november 19). Ecuador, Covid-19 and Debt. Hentet mars 4, 2021 fra https://www.eurodad.org/ecuador_covid19_and_debt

- Jagoda, N. (2021, mars 15). Yellen proposing global minimum tax on multinationals. *The Hill*. Hentet mars 31, 2021 fra <https://thehill.com/policy/finance/543208-yellen-proposing-global-minimum-tax-on-multinationals>
- Jaumotte, F., & Osorio Buitron, C. (2015). Power from the People. Hentet november 10, 2018 fra <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2015/03/pdf/jaumotte.pdf>
- Johns Hopkins University. (2021, mars 26). *Corona virus resource centre*. Hentet mars 26, 2021 fra Animated maps: <https://coronavirus.jhu.edu/data/animated-world-map>
- Johns Hopkins University. (2021, mars 28). *COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University (JHU)*. Hentet fra <https://coronavirus.jhu.edu/data/mortality>
- Jones, S., & Morris, S. (2020, april 29). UBS profits jump 40% as wealth unit performs robustly. Hentet mars 25, 2021 fra <https://www.ft.com/content/682922f5-ca21-499c-9c87-62f8f9db48d2>
- Jubilee Debt campaign. (2020). Sixty-four countries spend more on debt payments than health. Hentet mars 12, 2021 fra <https://jubileedebt.org.uk/press-release/sixty-four-countries-spend-more-on-debt-payments-than-health>
- Kulkarni, P. (2020). Historic general strike in South Africa sees workers raise issues of corruption, job loss. Hentet mars 22, 2021 fra <https://peoplesdispatch.org/2020/10/08/historic-general-strike-in-south-africa-sees-workers-raise-issues-of-corruption-job-loss/>
- Kumar, I. (2020, mars 30). COVID-19: Organised crime group 'adapting' with 'new crime trends', Interpol warns. *Euronews*. Hentet februar 25, 2021 fra <https://www.euronews.com/2020/03/30/covid-19-organised-crime-group-adapting-with-new-crime-trends-interpol-warns>
- Laje, D. (2021, februar 19). Should the rich pay for the pandemic? Argentina thinks so. Other countries are taking a look. *The Washington Post*. Hentet mars 31, 2021 fra https://www.washingtonpost.com/world/the_americas/coronavirus-argentina-wealth-tax/2021/02/19/96fd1ec4-711b-11eb-93be-c10813e358a2_story.html
- Lakner, C., Yonzan, N., Mahler, D. G., Castaneda Aguilar, R. A., Wu, H., & Fleury, M. (2020, Oktober 7). Updated estimates of the impact of COVID-19 on global poverty: The effect of new data. Hentet desember 14, 2020 fra <https://blogs.worldbank.org/opendata>.
- Lavinas, L. (2021). Latin America at the crossroads yet again: what income policies in the post-pandemic era? *Canadian Journal of Development Studies / Revue canadienne d'études du développement*. doi:10.1080/02255189.2021.1890002
- Leger Uten Grenser. (2021, januar 28). Sårt behov for vaksiner sør i Afrika: Mosambik, Eswatini og Malawi hardt rammet av ny smittebølge. Hentet fra

<https://legerutengrenser.no/nyheter/sart-behov-for-vaksiner-sor-i-afrika-mosambik-eswatini-og-malawi-hardt-rammet-av-ny-smittebolge%C2%A0>

Li, Y. (2020). *Addressing, from a human rights perspective, the debt-related problems of developing countries caused by the coronavirus disease (COVID-19) pandemic: report*. Hentet januar 23, 2021 fra

<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/IEDebt/Pages/Call-for-input-COVID-19-impact-financing-development.aspx>

LO. (2021, februar 16). Hentet mars 16, 2021 fra Kraftig medlemsvekst under koronakrisen: 970 000 LO-organiserte: <https://www.lo.no/nyhetsrommet/kraftig-medlemsvekst-under-koronakrisen--970-000-lo-organiserte/>

Lowy Institute. (2021). *Covid Performance Index*. Hentet februar 28, 2021 fra <https://interactives.lowyinstitute.org/features/covid-performance/>

Maclean, R., & Marks, S. (2020, april 18). 10 African Countries Have No Ventilators. That's Only Part of the Problem. *The New York Times*. Hentet februar 16, 2021 fra <https://www.nytimes.com/2020/04/18/world/africa/africa-coronavirus-ventilators.html>

Maldonado, A. M. (2015). *Inequality Watch, Reduced inequality after the Citizens' Revolution*. Hentet mars 29, 2021 fra https://folkehjelp.no/files/Inequality-Watch/Inequality_Watch-Ila.pdf

Milanovic, B. (2016). *Global inequality, a new approach for the age of globalization*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Monserud, M., Nickelsen, E., & Vegard, K. (2020). Offentlig underskudd for første gang på 25 år. Hentet desember 10, 2020 fra <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/offentlig-underskudd-for-forste-gang-pa-25-ar>

Nakkazi, E. (2021, februar 3). Uganda Defends Price Paid For AstraZeneca COVID19 Vaccine; New Study Suggests Vaccine Could Cut Transmission By Two-Thirds. Hentet april 10, 2021 fra <https://healthpolicy-watch.news/uganda-defends-astrazeneca-price-says-its-not-higher-than-other-countries/>

Newey, S. (2021, februar 25). Initiative to combat oxygen shortages launches amid supply crisis in poorer countries fighting Covid. *The Telegraph*. Hentet mars 14, 2021 fra <https://www.telegraph.co.uk/global-health/science-and-disease/initiative-combat-oxygen-shortages-launches-amid-supply-crisis/>

Norad. (2020). Regjeringens forslag til statsbudsjett 2021 - opprettholder 1 prosent av BNI. Hentet mars 22, 2021 fra <https://www.norad.no/aktuelt/nyheter/2020/regjeringens-forslag-til-statsbudsjett-2021/>

OCHA. (2021, mars 1). Honduras- Sistema Nacional de Seguimiento a Albergues. Hentet mars 9, 2021 fra

<https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/honduras/honduras-sistema-nacional-de-seguimiento-albergues>

O'Connor, S. (2021, mars 9). Trade unions are back after a long absence. Hentet mars 15, 2021 fra <https://www.ft.com/content/ea709746-f4c9-4fc3-80c9-8977b2dbd82d?fbclid=IwAR1PRI837eWG5MUwxgT6R19j4xQtNN-Hz8naSpJsFrHB02yHLQW7HkdBBRM>

Okonjo-Iweala, D. N. (2021, februar 13). Statement of Director-General Elect Dr. Ngozi Okonjo-Iweala to the Special Session of the WTO General Council. Hentet april 10, 2021 fra https://www.wto.org/english/news_e/news21_e/dgno_15feb21_e.pdf

ONIC. (2020). Sistema de Monitoreo Territorial. Hentet mars 25, 2021 fra <https://monitoreoterritorial-onic.co/>

Our World in Data / The Oxford COVID-19 Government Response Tracker. (2021, mars 29). Income support during the COVID-19 pandemic. Hentet mars 29, 2021 fra <https://ourworldindata.org/grapher/income-support-covid>

Our World in Data. (2021, april 10). Statistics and Research, Coronavirus (COVID-19) Vaccinations. Hentet april 2021, 2021 fra <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>

Our World in Data. (2021, mars 29). Statistics and Research. Coronavirus (COVID-19) Vaccinations. Hentet mars 31, 2021 fra <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>

Oxfam. (2020). *Shelter from the Storm*. Hentet desember 18, 2020 fra <https://www.oxfam.org/en/research/shelter-storm-global-need-universal-social-protection-times-covid-19>

Oxfam. (2021). *The inequality virus*. Hentet januar 28, 2021 fra <https://www.oxfam.org/en/research/inequality-virus>

Peoples Dispatch. (2020, oktober 15). Indonesia rises up against attack on labor rights, environmental protections. Hentet mars 18, 2021 fra <https://peoplesdispatch.org/2020/10/15/indonesia-rises-up-against-attack-on-labor-rights-environmental-protections/>

Peoples Dispatch. (2020). Nurses in South Africa protest demanding PPE, income tax breaks and Danger Allowance. Hentet mars 18, 2021 fra <https://peoplesdispatch.org/2020/05/01/nurses-in-south-africa-protest-demanding-ppe-income-tax-breaks-and-danger-allowance/>

Que Noticias. (2020, Juli 4). ONU Mujeres y Telefónica presentaron estudio sobre los efectos de la pandemia en la economía de las féminas. Hentet mars 4, 2021 fra <https://quenoticias.com/noticias/onu-mujeres-y-telefonica-presentaron-estudio-sobre-los-efectos-de-la-pandemia-en-la-economia-de-las-feminas/>

- Reuters Institute for the Study of Journalism. (2021). "I don't care if they kill me today. I only care about how I'm going to be remembered". Hentet april 9, 2021 fra <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/risj-review/i-dont-care-if-they-kill-me-today-i-only-care-about-how-im-going-be-remembered>
- Rivers, M. (2021, mars 25). Why are more young people getting sick with Covid-19 in Brazil? *CNN*. Hentet mars 28, 2021 fra <https://edition.cnn.com/2021/03/24/americas/brazil-youth-covid-19-intl-latam/index.html>
- Rønning, A. O. (2021, mars 19). Ulstein om vaksiner: – Jeg er utrolig glad for at det har skjedd så mye. *Bistandsaktuelt*. Hentet mars 23, 2021 fra <https://www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2021/dag-inge-ulstein-vaksiner-utviklingsland-lyspunkt/>
- Safi, M. (2021, februar 3). China's Sinopharm vaccine offered to elite few in UAE tourist deal. *The Guardian*. Hentet april 11, 2021 fra <https://www.theguardian.com/world/2021/feb/03/chinas-sinopharm-vaccine-offered-to-elite-few-in-uae-tourist-deal>
- SaMRC. (2021, Februar 25). Report on Weekly Deaths in South Africa. Hentet Februar 25, 2021 fra <https://www.samrc.ac.za/reports/report-weekly-deaths-south-africa?bc=254>
- SaMRC. (2021). *Special report: Over 125,000 excess deaths during the COVID-19 pandemic*. Hentet mars 25, 2021 fra <https://www.samrc.ac.za/media-release/special-report-over-125000-excess-deaths-during-covid-19-pandemic>
- Save the Children. (2020). *Protect a Generation*. Hentet februar 12, 2021 fra https://resourcecentre.savethechildren.net/node/18218/pdf/vr59-01_protect_a_generation_report_en_0.pdf
- Smith, A. (2015, 7 16). Where there's a political will... Ethical Trade Initiative. Hentet november 25, 2018 fra <https://www.ethicaltrade.org/blog/where-theres-political-will>
- Speed, J. (2020, desember 2). Budsjettavtalen: Frp fikk omfordelt 1 mrd. bistandskroner. Hentet mars 22, 2021 fra <https://www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2020/budsjettavtalen-sv-kritikk-afrika-og-kvinner-taper/>
- Stebbins, S., & Samuelson, G. (2020, november 30). American Billionaires That Got Richer During COVID. 24/7 Wall St. Hentet desember 8, 2020 fra <https://247wallst.com/special-report/2020/11/30/american-billionaires-that-got-richer-during-covid/>
- Stortinget. (2021). Stortinget - Møte mandag den 18. januar 2021. Hentet april 3, 2021 fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2020-2021/refs-202021-01-18?m=2>

- Sullivan, H. (2021, januar 22). South Africa paying more than double EU price for Oxford vaccine. Hentet april 10, 2021 fra <https://www.theguardian.com/world/2021/jan/22/south-africa-paying-more-than-double-eu-price-for-oxford-astrazeneca-vaccine>
- Sumner, A. (2016, september 2). *We can reduce extreme global poverty by three-fourths — right now*. Hentet april 23, 2019 fra Vox.com: <https://www.vox.com/2016/9/2/12760110/global-poverty-reduction-redistribution>
- Sumner, A., Ortiz-Juarez, E., & Hoy, C. (2020). Precarity and the pandemic, COVID-19 and poverty incidence, intensity, and severity in developing countries. *WIDER Working Paper*. Hentet mars 20, 2021 fra <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/Publications/Working-paper/PDF/wp2020-77.pdf>
- Tankesmien Agenda. (2019). Økonomisk ulikhet i verden: hvordan kan norsk utviklingspolitikk gjøre en forskjell? Hentet januar 8, 2019 fra <https://tankesmienagenda.no/post/okonomisk-ulikhet-i-verden-hvordan-kan-norsk-utviklingspolitikk-gjore-en-forskjell/details>
- Taub, A. (2020, April 6). A New Covid-19 Crisis: Domestic Abuse Rises Worldwide. *New York Times*. Hentet november 20, 2020 fra <https://www.nytimes.com/2020/04/06/world/coronavirus-domestic-violence.html?fbclid=IwAR2nN2aSClBkz5NPP8Y09yXYQF6EmfMT3-ndTYK1IqQ-PCvH9qhV-64-Tlw>
- Tax Justice Network. (2020). \$427bn lost to tax havens every year: landmark study reveals countries' losses and worst offenders. Hentet mars 28, 2021 fra <https://www.taxjustice.net/2020/11/20/427bn-lost-to-tax-havens-every-year-landmark-study-reveals-countries-losses-and-worst-offenders/>
- The Lancet. (2020). COVID-19 in Latin America: a humanitarian crisis. Hentet januar 7, 2021 fra [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)32328-X/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)32328-X/fulltext)
- The Lancet. (2020). *Global Burden of Disease*. Hentet mars 10, 2021 fra <https://www.thelancet.com/gbd>
- Torset, N. (2021, februar 25). I ett år har FN-panelet vurdert verdens innsats mot ulovlige pengestrømmer. Nå er rapporten klar. Hentet februar 26, 2021 fra <https://www.aftenposten.no/okonomi/i/56j21W/i-ett-aar-har-fn-panelet-vurdert-verdens-innsats-mot-ulovlige-pengestroe>
- Transparency International. (2021). *Corruption Perceptions Index (CPI)*. Hentet mars 3, 2021 fra <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2020-global-highlights>
- Tzay, F. C. (2020). *Report on the impact of COVID-19 on the rights of indigenous peoples*. Hentet mars 3, 2021 fra

- https://www.ohchr.org/EN/Issues/IPeoples/SRIndigenousPeoples/Pages/Callforinput_COVID19.aspx
- UN Statistics Division. (2017). *Demographic and Social Statistics*. Hentet januar 10, 2021 fra Civil Registration and Vital Statistics: <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/crvs/>
- UNCTAD. (2020). *The least developed countries report 2020, productive capacities for the new decade*. Hentet desember 22, 2020 fra https://unctad.org/system/files/official-document/ldcr2020_en.pdf
- UNDESA. (2015). Concepts of Inequality. Hentet oktober 15, 2018 fra http://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_dev_issues/dsp_policy_01.pdf
- UNDESA. (2018, februar 14). *Countries urged to strengthen tax systems to promote inclusive economic growth*. Hentet desember 15, 2018 fra United Nations Department of Economic and Social Affairs: <https://www.un.org/development/desa/en/news/financing/tax4dev.html>
- UNESCO. (2020, august). COVID-19 recovery and indigenous peoples. Hentet mars 3, 2021 fra <https://en.unesco.org/news/covid-19-recovery-and-indigenous-peoples>
- UNFPA. (u.d.). “Cada 5 minutos se registra 1 llamada a la línea de emergencia 911 por violencia basada en género (VBG), durante la cuarentena”. Entrevista a la Mg. Cecilia Chacón Castillo, Secretaria de Derechos Humanos del Ecuador. Hentet mars 4, 2021 fra <https://ecuador.unfpa.org/es/news/%E2%80%9Ccada-5-minutos-se-registra-1-llamada-la-l%C3%ADnea-de-emergencia-911-por-violencia-basada-en-g%C3%A9nero>
- UNFPA. (2020). Impact of the COVID-19 Pandemic on Family Planning and Ending Gender-Based Violence, Female Genital Mutilation and Child Marriage. Hentet mars 2, 2021 fra https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/COVID-19_impact_brief_for_UNFPA_24_April_2020_1.pdf
- UNSDG. (2020, august). Policy Brief: Education during Covid-19 and beyond. Hentet mars 2, 2021 fra <https://unsdg.un.org/resources/policy-brief-education-during-covid-19-and-beyond>
- van Elsland, S. L., & Johns, S. (2020, desember 1). Majority of COVID-19 deaths in Khartoum, Sudan are undetected. Hentet desember 3, 2020 fra <https://www.imperial.ac.uk/news/209893/majority-covid-19-deaths-khartoum-sudan-undetected/>
- V-dem. (2021). *Autocratization Turns Viral. Democracy Report 2021*. Hentet mars 28, 2021 fra https://www.v-dem.net/media/filer_public/74/8c/748c68ad-f224-4cd7-87f9-8794add5c60f/dr_2021_updated.pdf
- Verdensbanken. (2017). *Tracking Universal Health Coverage: 2017 Global Monitoring Report*. Hentet oktober 20, 2018 fra

- <http://www.worldbank.org/en/topic/universalhealthcoverage/publication/tracking-universal-health-coverage-2017-global-monitoring-report>
- Verdensbanken. (2020). *Poverty and Shared Prosperity 2020*. Hentet november 18, 2020 fra <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity>
- Verdensbanken. (2020). Social Protection and Jobs Responses to COVID-19:. Hentet mars 14, 2021 fra <http://documents1.worldbank.org/curated/en/467521607723220511/pdf/Social-Protection-and-Jobs-Responses-to-COVID-19-A-Real-Time-Review-of-Country-Measures-December-11-2020.pdf>
- Verdensbanken. (2020, april). World Bank Predicts Sharpest Decline of Remittances in Recent History. Hentet desember 13, 2020 fra <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/04/22/world-bank-predicts-sharpest-decline-of-remittances-in-recent-history>
- Verdensbanken/UNESCO. (2021). *Education finance watch 2021*. Hentet mars 2, 2021 fra <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375577>
- VG. (2020, november 8). Listhaug: Vil kutte u-hjelp med over 11 milliarder. Hentet desember 14, 2020 fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/mBB9Lv/listhaug-vil-kutte-u-hjelp-med-over-11-milliarder>
- Viero, A., Barbara, G., Montisci, M., Kustermann, K., & Cattane, C. (2020). Violence against women in the Covid-19 pandemic: A review of the literature and a call for shared strategies to tackle health and social emergencies. doi:<https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2020.110650>
- Wadhwa, T. (2020). Chilean health workers hold an indefinite national strike. Hentet mars 18, 2021 fra <https://peoplesdispatch.org/2020/11/28/chilean-health-workers-hold-an-indefinite-national-strike/>
- WFP. (2021, februar 22). Battered by climate shocks and bruised by economic crisis millions more in Central America face hunger. Hentet mars 8, 2021 fra <https://www.wfp.org/news/battered-climate-shocks-and-bruised-economic-crisis-millions-more-central-america-face-hunger>
- WHO. (2018). Global Health Observatory data repository. Hentet fra https://apps.who.int/gho/data/node.main.HWFGRP_0020?lang=en
- WHO. (2020). At least 80 million children under one at risk of diseases such as diphtheria, measles and polio as COVID-19 disrupts routine vaccination efforts, warn Gavi, WHO and UNICEF. Hentet februar 25, 2021 fra <https://www.who.int/news/item/22-05-2020-at-least-80-million-children-under-one-at-risk-of-diseases-such-as-diphtheria-measles-and-polio-as-covid-19-disrupts-routine-vaccination-efforts-warn-gavi-who-and-unicef>

- WHO. (2021, mars 11). COVID-19 cases in Africa to top 4 million, vaccine rollout underway. Hentet mars 29, 2021 fra <https://www.afro.who.int/news/covid-19-cases-africa-top-4-million-vaccine-rollout-underway>
- WHO. (2021). Global Health Workforce Statistics. (The 2021 update). Geneva. Hentet mars 28, 2021 fra Global Health Workforce statistics database: <https://www.who.int/data/gho/data/themes/topics/health-workforce>
- WHO. (2021, Mars 28). *WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard*. Hentet fra <https://covid19.who.int/>
- WHO/Verdensbanken. (2017). *Tracking universal health coverage: 2017 Global Monitoring Report*. Hentet februar 23, 2021 fra https://www.who.int/healthinfo/universal_health_coverage/report/2017/en/
- WID. (2019). World Inequality Database. Hentet mars 28, 2021 fra <https://wid.world/>
- WIEGO. (2020, april). Impact of public health measures on informal workers' livelihoods: Rapid assessment. Hentet februar 26, 2021 fra <https://www.wiego.org/resources/impact-public-health-measures-informal-workers-livelihoods-rapid-assessment>
- Wildman, J. (2021). COVID-19 and income inequality in OECD countries. *The European Journal of Health Economics* volume , ss. 455-462. Hentet april 3, 2021 fra <https://link.springer.com/article/10.1007/s10198-021-01266-4>
- Winning, A. (2020, september 29). Puzzled scientists seek reasons behind Africa's low fatality rates from pandemic. Hentet mars 10, 2021 fra <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-africa-mortality-i/puzzled-scientists-seek-reasons-behind-africas-low-fatality-rates-from-pandemic-idUKKBN26K0AI>
- Yaron, L., & Shezaf, H. (2020, mars 20). For Palestinian Construction Workers in Israel, the Coronavirus Is Just One More Danger. Hentet mars 25, 2021 fra <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-for-palestinian-construction-workers-in-israel-the-coronavirus-is-just-one-more-dan-1.8694613>